

diyanet

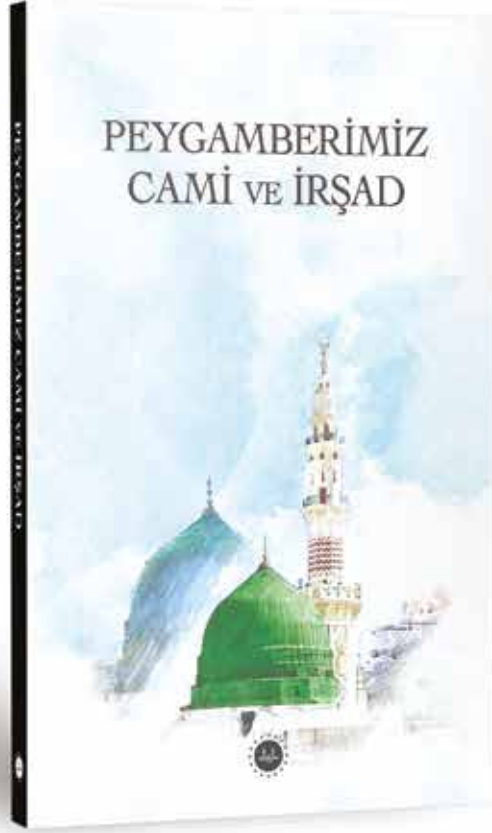
Aylık Dergi | Ekim 2022 | Sayı: 382

PEYGAMBERİMİZ CAMİ VE İRŞAD

- Bir İrşad Mektebi
Mescid-i Nebevi
- Hayata Yön Veren
Mekânlar: Camiler
- Camide İrşadın
Yeri ve Önemi
- Prof. Dr. İsmail Lütfi
Çakan ile Peygamberimiz
Cami ve İrşad Üzerine Söyleşi
- Modern Kozmoloji
ve İnancın Geleceği

YAYINLARIMIZ

Mevlid-i Nebi, Camiler ve Din Görevlileri Haftası münasebetiyle "Peygamberimiz, Cami ve İrşad" temalı hazırlanan bu eser, Peygamber Efendimizin irşadının ve cami merkezli medeniyet inşa faaliyetlerinin mahiyet ve metoduna dair farkındalık çalışmasıdır.

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İslam medeniyeti, ilk günden itibaren insan ve cami merkezli bir anlayışı kendisine şiar edinmiştir. Sevgili Peygamberimiz, cahiliye toplumundan örnek bir nesil inşa ederken mescidi bir mektep olarak kullanmıştır. Ashab-ı suffe örneğinde olduğu üzere mescitler hem ibadet edilen hem ilim tahsil edilen mekânlar olarak öne çıkmıştır. Mescid-i Nebevi genç yaşlı, kadın erkek, toplumun hemen her kesiminden insanın toplandığı, ibadet ettiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilim ve irşadından istifade ettiği bir mekândı. Mescid-i Nebevi'deki bu uygulama sonraki yıllarda da devam etmiş, İslamiyet'in dalga dalga yayıldığı, başka kültürler ve coğrafyalarla tanıştığı yüzyıllarda neredeyse bir ilkeye dönüşmüştür.

İslam toplumunda sosyal hayat, camilerin çevresinde şekillenir. Geçmişte İslam şehirlerinde bütün sokakların camiye çıkmasına verilen ehemmiyet, fiziki olduğu kadar manevi anlamda bir koordinat inşa etme gayretinin ürünüydü. Caminin simgesel himayesinde yetişen nesiller, aslında sonlu dünyayla sonsuz hayat arasında bir irtibat noktası olan bu mekânlar tarafından terbiye edilmiş olurlar.

Camiler tarih boyunca İslam'ın yayılmasında, insanların kitleler hâlinde eğitilmesinde önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir. Günde beş vakit okunan ezanlar müminleri bir araya getirir, ortak bir şuurun etrafında toplar, tevhid bilincinin da-ima ayakta kalmasını sağlar. Bugün de mescitler dünyanın her yerinde Müslümanların bir araya geldiği, meselelerini istişare ettiği ve dinî bilgilerini tazelediği yerler olma hususiyetini devam ettirmektedir. Cuma günleri verilen vaazlar ve okunan hutbeler başta olmak üzere her gün milyonlarca insan camileri doldurmakta, dinî bilgilerini tazelemektedir.

Kur'an'da, Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi..." (Âl-i İmran, 3/159.) buyurduğunu görürüz. En büyük mürşit olarak Peygamberimiz, bizlere tebliğ ve irşadla bir Müslümanın nasıl davranması gerektiğini öğretmiştir. Vahyin ilk muhatabı olan peygamberlerin, insanlara karşı güzel dil ve yumuşak bir üslup kullanması bizim için de önemli bir ilkeye tekabül etmektedir. İnsanları hak dine davet edenlerin incitmeden, kırmadan, ötekileştirmeden, yadırgamadan, küçümsemekten ama bütün bunları yaparken hakikati de eğip bükmeden ortaya koyabilmek gibi bir sorumluluğu vardır.

Diyanet Dergisi, Başkanlığımızın bu yılki "Camiler ve Din Görevlileri Haftası" ve "Mevlid-i Nebi" etkinliklerinin teması olarak belirlenen "Peygamberimiz, Cami ve İrşad" konusunu sayfalarına taşıdı. Bu sayımıza Doç. Dr. Selim Argun, "Bir İrşad Mektebi Olarak Mescid-i Nebevi"; Dr. Şaban Kondi, "İslam Toplumunda Hayata Yön Veren Mekânlar: Camiler"; Ahmet Ünal, "Camide İrşadın Yeri ve Önemi"; Doç. Dr. Halil Altuntaş, "Günümüz Toplumunda İrşad Dil ve Üslubu"; Prof. Dr. Cemal Ağırman, "Bir Mürşit Olarak Hz. Peygamber" adlı yazılarıyla katkıda bulundular. Bu ayki söyleşi konumuz, Prof. Dr. İsmail Lütü Çakan Hocamız.

Bu ay idrak edeceğimiz Mevlid Kandilimizi tebrik ediyor, tüm İslam âlemi için hayırlar getirmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum. Ayrıca din görevlilerimizin Camiler ve Din Görevlileri Haftasını içtenlikle kutluyorum. Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere.

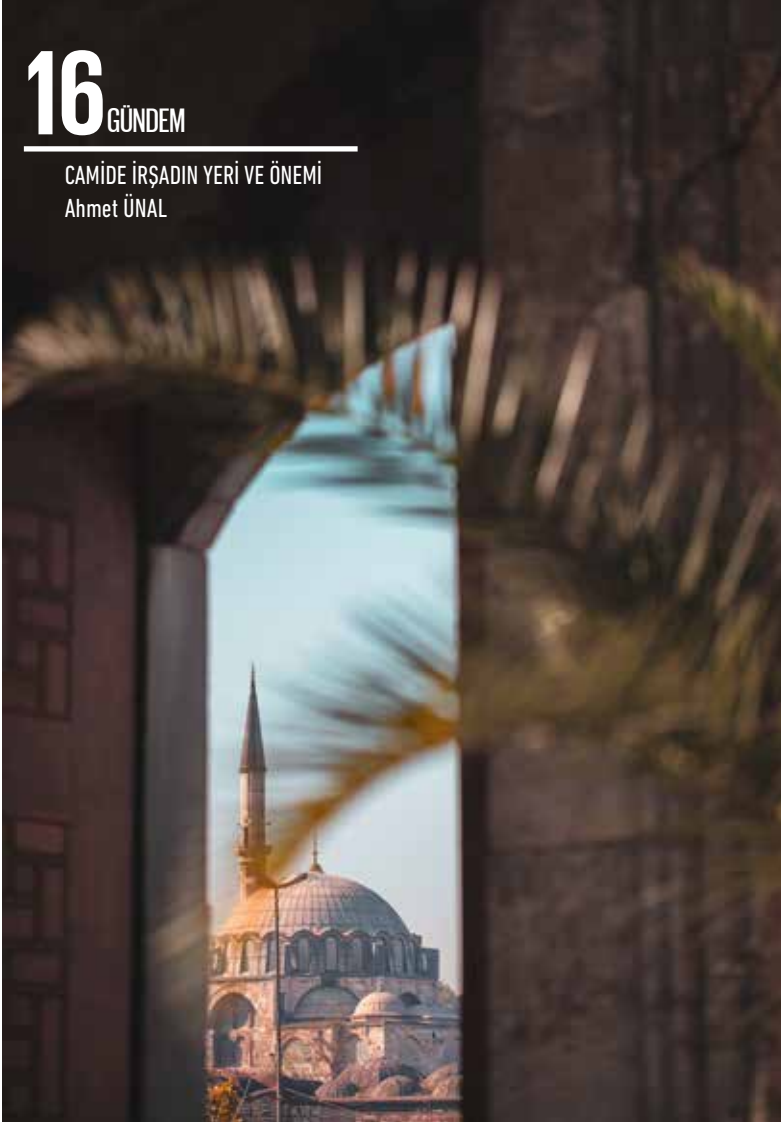
İyi okumalar...

Doç. Dr. Fatih KURT

İÇİNDEKİLER

16 GÜNDEM

CAMİDE İRŞADIN YERİ VE ÖNEMİ
Ahmet ÜNAL

6 GÜNDEM

BİR İRŞAD MEKTEBİ OLARAK
MESCİD-İ NEBEVİ
Doç. Dr. Selim ARGUN

12 GÜNDEM

İSLAM TOPLUMUNDA HAYATA
YÖN VEREN MEKÂNLAR
CAMİLER
Dr. Şaban KONDİ

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. İSMAİL LÜTFİ ÇAKAN:
“İRŞAD FAALİYETLERİ GENELE YÖNELİK VE
KAPSAYICI OLMALIDIR.”
Mahir KILINÇ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

GÜNÜMÜZ TOPLUMUNDA İRŞAD DİL VE ÜSLUBU
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

30 DİN DÜŞÜNCE YORUM

BİR MÜRŞİT OLARAK
HZ. PEYGAMBER
Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN

34 VAHYİN AYDINLIĞINDA

OKUMAK, ANLAMAK, YAŞAMAK
Dr. Bayram KÖSEÖĞLÜ

36 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

EVLİLİK
EN KUTSAL SÖZLEŞME
Halil KILIÇ

38 DİYANET ARŞİVİ

MÜŞAVERE HEYETİNDE BİR HEKİM
DR. HASAN FEHMİ GÖKALP - 1
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
382
EKİM
2022

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BOĐUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Kapak Görseli
Rahim YAZDANI

Grafik - Tasarım

Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

42 YARININ DÜNYASI

MODERN KOZMOLOJİ VE INANCIN GELECEĞİ
Doç. Dr. Ahmet Mekin KANDEMİR

46 LİSAN-I KALP

ALLAH TEMİZDİR TEMİZ OLANLARI SEVER
Dr. Lamia LEVENT ABUL

48 BUNU KONUŞALIM

AHMET REŞİT ERCİYAS:
"CAMİMİZ GENÇLERLE SÜSLENDİ."
Mahir KILINÇ

50 DİN TARİH TOPLUM

SABIR VE TEVEKKÜL ÜZERİNE
Hatice KURT

54 DİN TARİH TOPLUM

MÜMİN, RABBİNE GÜVENEN,
KENDİSİNE DE GÜVENİLEN KİMSEDİR
Salih KÖSE

56 ALLAH'IN ELÇİLERİ

KARDEŞ İKİ PEYGAMBERDEN BİRİ
HZ. HARUN
Meryem DALĞIÇ

60 | Gezici Mikrofon

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ
İHSAN
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

66 KAFAMA TAKILANLAR

AKIL MI ÖNEMLİ NAKİL Mİ?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

68 ÖNCÜ ŞAHSIYETLER

SOMALİ'NİN ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI
MUHAMMED ABDULLAH HASAN
Koray ŞERBETÇİ

72 İNSAN HÂLİ

ÖZ DEĞERLERİMİZ VE İŞİMİZE SAYGI
Dr. Hatice ACAR ÇINAR

74 HATIRA DEFTERİ

HASTANE DUVARLARI
Mehmet Akif UÇAR

76 YERYÜZÜ MESCİDLERİ

BİR BAĞIMSIZLIK SANCAĞI
İSTİKLAL CAMİİ
Büşra Nur GÜLER

80 KİTAPLIK

YUNUS EMRE
Nagihan AYDIN

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 120.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 72 ABD Doları
AB Ülkeleri: 47 Euro
Avustralya: 119 Avustralya Doları
İsviçre: 49 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sarıncı Yolu No: 7 Gaziemir/İzmir
Tel: 0 232 274 22 15

Basım Tarihi: 19.09.2022

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

HZ. PEYGAMBER CAMİ VE İRŞAD

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Müslümanların hayatında ve anlam dünyasında vazgeçilmez bir değere sahip olan camiler gerek ibadetlerin ifasında gerekse ilahi ilke ve hakikatlerin tebliğ ve tebyin edilmesinde en etkili mekanlardır. İslam'ın kurumsal hüviyeti olan mabetler, tarih boyunca Müslümanların hem aidiyet bilincini inşa etmiş hem de birlikte var olma idealini tahkim etmiştir. Nitekim yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de "Mescitler yalnız Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte başkasına da tapmayın." (Cin, 72/18) ilahi fermanıyla insanları mescidin saygınlığına hanel getirici düşünce ve davranışlardan uzak durmaları hususunda uyarmıştır. Diğer bir ayette ise "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur." (Tevbe Sûresi 18) buyrulurken her bir müminin camilerin maddi ve manevi imarındaki sorumluluğuna vurgu yapılmıştır. Kur'an-ı

Kerim'in bu ve benzeri ayetlerinin rehberliğinde Müslümanlar cami merkezli büyük medeniyetler kurmuşlardır. Bu medeniyette sadece cami ve mescitler değil diğer din ve inançların mabetlerinin de dokunulmazlığı muhafaza edilmiştir. Şüphesiz bu ideal davranışın altında yatan etken, Kur'an ve sünnetin mabetler ve inanç özgürlüğü ile ilgili çağlar üstü mesajlarıdır.

Allah Teâlâ'nın gönderdiği bütün peygamberler gibi Hz. Muhammed'in (sas) de aslî ve öncelikli görevi insanları tebliğ ve irşat etmektir. Yüce Rabbimiz bu yolda peygamberimizden daima sabrı ve tevekkülü kuşanmasını, insanlara yumuşak davranmasını, kolaylaştırıcı olmasını, şefkat ve merhametle muamele etmesini, emretmiş; kendisinin bir vekil, muhafız ve zorba olarak değil müjdeci, uyarıcı ve hatırlatıcı olarak gönderildiğini bildirmiştir. Vahyin rehberliğinde sevgili peygamberimiz, genç, yaşlı, kadın, erkek, çocuk herkese ve toplumun her katmanına İslam'ın mesajlarını, emir ve yasaklarını, haram ve he-

lallerini, iyilik ve güzellikleri anlatmış, Kur'an-ı yaşanan bir hayata dönüştürerek müminlere en güzel örneği bırakmıştır. O'nun mescit merkezli tebliğinde ve gönülleri fethetmedeki başarısının arkasında kuşkusuz, inanç ve azimle devam ettirdiği mücadelesi, güzel ahlakıyla herkesin takdir ettiği örneği, Kelamullah'ın izinde bilgi ve hikmeti önceleyen davet dili etkili olmuştur.

İnsanları hakka, iyiliğe erdemli olmaya davet eden nübüvvetin son temsilcisi sevgili Peygamberimiz Medine'de inşa ettiği "Mescid-i Nebi" ile gaye, değer, ahlak, fazilet ve kulluk ekseninde tüm Müslümanları bir araya getirmiş, onları vahyin nuru ve güzellikleri ile buluşturmuştur. O, irşat ve tebliğdeki vazgeçilmez konumu sebebiyle inşa ettiği mescide o kadar değer vermiştir ki şiddetli hastalığı esnasında bile mescitte cemaatle namaza devam etmiş, ashabını ve ümmetini de daima caminin vahdet ikliminde buluşmaya teşvik etmiştir. Nitekim onun cemaatle kılınan namazın faziletlerine dair söyledikleri bunun en açık göstergesidir. Diğer taraftan onun inşa ettiği mescit; hayri hizmetlerin yapıldığı, yetim ve öksüzlerin barındığı, açların doyurulduğu, ferdi ve içtimai sorunların çözüldüğü hatta askeri ve siyasi konuların istişare edilip kararların alındığı bir yer olmuştur.

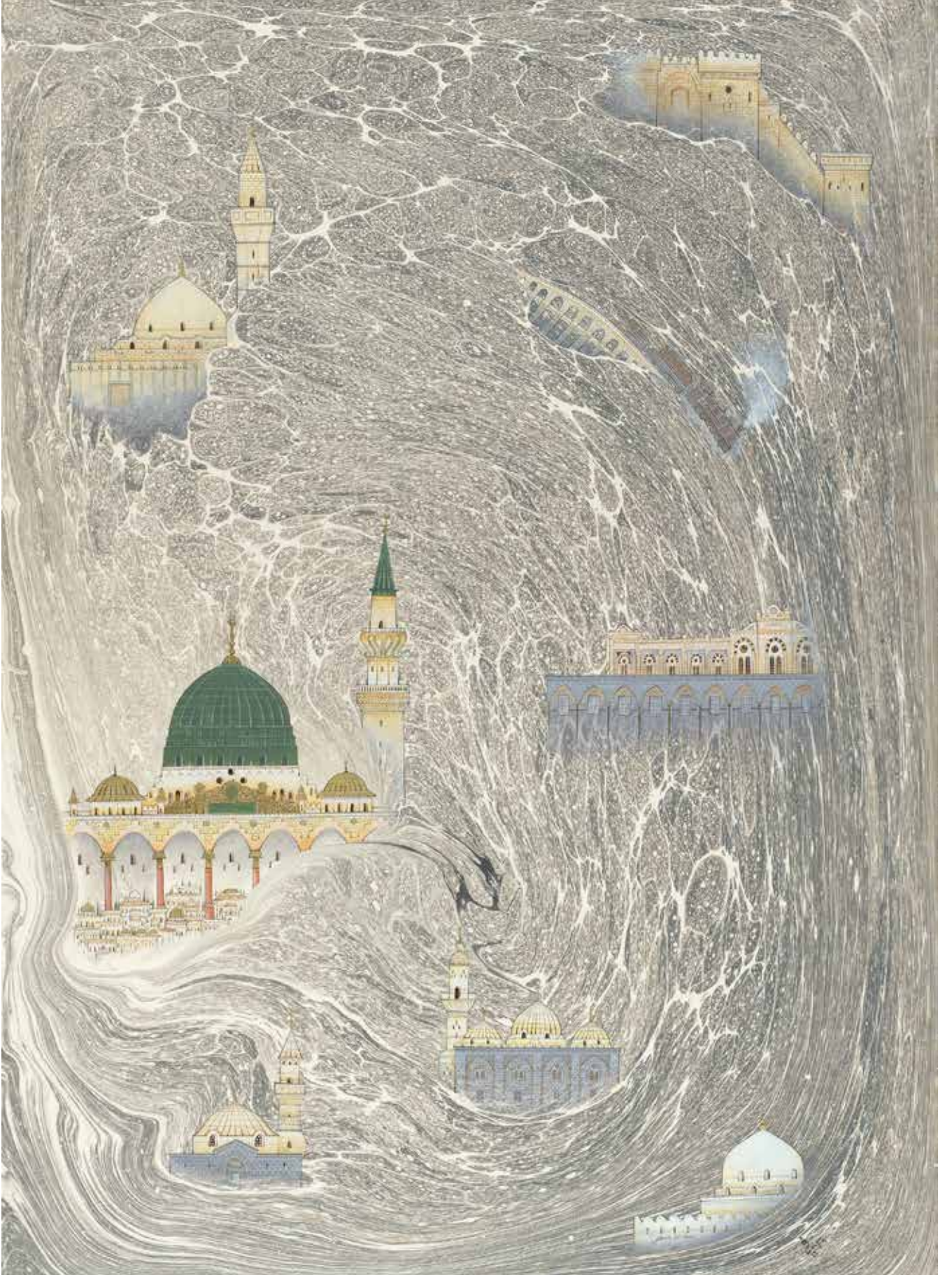
Allah Rasulü'nün nazarında cami; gönülleri ihya eden, zihni inşa eden, birlik-beraberlik ve kardeşliği perçinleyen, sevgi ve dayanışma ruhunu güçlendiren, iman kardeşliğinin her şeyden üstün ve değerli olduğunu yaşatan ve hissettiren eşsiz bir mekandır. Onun inşa ettiği mescit bir ibadet mekânı olduğu kadar bilgi, hikmet ve güzel ahlakın öğretildiği bir mekteptir. O, kendisinin bir muallim olarak gönderildiğini belirterek irşat vazifesinde mescidi merkez yapmış, oradaki eğitim faaliyetlerine bizzat katılmış, özellikle çocuk, genç ve kadınların eğitimine büyük önem vermiş, İslam toplumunda eğitim öğretimin kurumsal anlamda mabette başlamasına öncülük etmiştir. İnşa ettiği mescit, çok kısa bir zamanda İslam'ın evrenselliğinin gelişme ve ilerleme özelliklerinin sembolü haline gelmiş; ilimden sanat ve estetiğe, mimariden kültür ve sosyal hayata kadar medeniyetin öncü mekânı olmuş, cehalet çağını yaşayan insanları sadet asrının huzurlu, mutlu ve müreffeh bireyleri haline getirmiştir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, ulaşım ve iletişimin hayatı alabildiğine kolaylaştırdığı günümüz dünyası maalesef bölgesel ve küresel krizlerin, sınıflaşma ve hizipçiliğin, bireysellik ve bencilliğin, kimlik ve değer kaybının kıskacında sıkışmış vaziyettedir. Böylesi bir vasatta din

ve inançta olduğu kadar hayatla da bağıni koparmış çağın mutsuz ve huzursuz insanını tıpkı saadet asrında olduğu gibi camilerin sekinet, rahmet ve bereket yüklü iklimine kavuşturmak, itibar ve irtifa kaybetmiş sözün gücünü mabetten başlayarak hayatın tüm alanına hâkim kılmak irşat sorumluluğuyla mükellef olan herkes için öncelikli görev haline gelmiştir.

Bugün nebevi metodu kuşanarak samimiyet, sabır ve sevgiyle her türlü ayrıştırma, ötekileştirme ve kutuplaştırmadan uzak bir dil ve üslupla İslam'ın aydınlık ilkelerini, hayata huzur getiren mesajlarını yeniden insanlıkla buluşturmak için gayret etmeliyiz. Tebliğ ve irşadımızı "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir." (Nahl, 16/125) ilahi beyanını esas alarak yapmalıyız. Kendi kalbimizden ve hayatımızdan başlayarak hâlimizi ve hâl dilimizi güçlendirmeliyiz. Tüm söz, tutum, tavır ve davranışlarımızda, İslam'ın değerlerinin tebliğcisi ve temsilcisi olduğumuz farkında olarak hareket etmeliyiz. Bunu hakkıyla yaptığımızda şüphesiz yaşadığımız çağ İslam'ın rahmet yüklü ilkeleriyle güzelleşecek ve huzura kavuşacaktır. ■

Ebru: Fatih YEŞİL - Minyatür: Yusuf URHAN

BİR İRŞAD MEKTEBİ OLARAK MESCİD-İ NEBEVİ

Doç. Dr. Selim ARGUN

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Tarihler 610 yılını gösterirken ilk vahyin Hz. Muhammed'e (s.a.s.) nüzülüyle İslam'ın nuru yeryüzünü aydınlatmaya başlamıştı. Rabbinden aldığı görevi en iyi şekilde yerine getiren Allah Resulü, kendine tabi olan az sayıda Müslüman ile Mekkeli müşriklerin tepki ve baskılarına maruz kaldı. Zamanla şiddetlenen bu baskılar karşısında bazı Müslümanların dinlerini yaşayabilmeleri ve canlarını muhafaza edebilmeleri için önce Habeşistan'a hicret izni verildi. Hz. Peygamber de İslam'ı anlatabileceği yeni bir melce arayışına girmiş ve bu nedenle önce Taif'e gitmiş ancak orada bulunan insanların kötü muamelelerine maruz kalarak geri dönmek zorunda kalmıştı.

Yine bir hac mevsiminde Mekke'de insanlara İslam'ı anlatmak için çaba sarf ederken Medine'den gelen bir grup insanla Akabe bölgesinde görüşen Allah Resulü'ne yeni bir yurdun kapısı aralanmaya başlamıştı. Medine'den gelen bu insanlar tabi olacakları İslam dinini öğretmesi için Hz. Peygamber'den kendilerine bir öğretmen göndermesini talep etmişler, Resul-i Ekrem de Mekke'nin genç delikanlılarından olan Musab b. Umeyr'i onlara göndermişti.

Allah Resulü ilk vahyi aldığı andan itibaren insanlara Allah'ın mesajını aktarmaya başlamış ve Erkam'ın (r.a.) evi başta olmak üzere kendine tabi olanları farklı mekânlarda eğitmeye çaba sarf etmişti. Akabe görüşmeleri sonrası Medine'den gelenlerin öğretmen talebi doğrultusunda oraya gönderilen Musab b. Umeyr'in gayretleriyle de Medine'de birçok insan İslam ile müşerref olmuştu. Nihayet 622 yılında Hz. Muhammed'e hicret izni verilmesiyle Medine'de yeni bir dönem başlayacaktı.

Allah Resulü, Mekke'de müşriklerin baskı ve müdahalelerine rağmen oluşturmaya çalıştığı yeni toplum inşası için eğitim ve öğretim faaliyetlerine Medine'de hız verdi. İslam'a yeni girenleri yanlış inanış ve davranışlardan uzaklaştırmak, sağlam bir akideye ve ahlak esaslarına sahip kılmak için daha sistemli ve düzenli çalışmalara başladı. Bu vesileyle Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra ilk olarak Müslümanların birlik ve beraberliğine katkı sağlayacak, ibadetlerini beraberce yapıp böylece aralarındaki bağları güçlendirecek olan bir mescidin inşası ile işe başladı.

Müslümanlar Allah'ın yeryüzünde çevresini mukaddes kıldığı Kâbe'den ayrı kalınca topluca ibadet edecekleri ve davetin merkezi ola-

cak bir yer inşası gerekmişti. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in bizzat kendi çaba ve gayretleriyle önce Kuba'da, ardından da Medine'de bir mescit inşa edilmişti. Mescid-i Nebevi adı verilen Medine'deki bu mescit, Müslümanların tek vücut hâline gelmelerinde, İslam dininin öğretilmesi ve bu sayede yayılmasında çok önemli fonksiyonlar üstlenmişti.

Sade bir yapıya sahip olan Mescid-i Nebevi, bünyesinde öncelikli olarak namazların ifası için kible tarafında bir ibadet mahalli barındırıyordu. Ayrıca Hz. Peygamberin ailesi için kenar kısmına yapılan küçük odalar ile arka kısmında kendilerini ibadet ve ilme adanmış kimselerin bulunduğu Suffe olarak isimlendirilen bir mektep bulunmaktaydı. Kible değişmeden önce güney tarafta olan bu kısım kiblenin değişmesiyle birlikte kuzey kısma alınmış oldu.

Mescid-i Nebevi, kısa süre içerisinde Müslüman toplumun her yönüyle merkezi hâline gelmişti. Allah Resulü, mescitte dinin emir ve hükümlerini insanlara aktarıyor, açıklıyor ve bizzat yaşayarak ümmetine gösteriyordu. Bu görevi yerine getirirken Mescid-i Nebevi de önemli bir irşad ve tebliğ mekânı olmuştu. Burası ibadetlerin beraberce yapıldığı ve ashaba uygulamalı öğretildiği bir yer olmasının yanında, Hz. Peygamberin, Müslümanları

**Okuma
yazma
oranının
çok düşük
olduğu
Arabistan
Yarımadası
gibi bir
ortamda
İslam'ın ilme
verdiği değer
sayesinde
hayatın
birçok
alanında
olduğu
gibi eğitim
sahasında
da müthiş
bir atılım
meydana
gelmiştir.**

vaaz ve nasihatleri ile irşad ettiği, ilmek ilmek onların kalplerine ve gönüllerine ahlaki erdemleri yerleştirdiği bir ortam hâline gelmişti.

Mescid-i Nebevi, Müslümanları gerek irşad gerekse irşadın bir boyutu olarak değerlendirebileceğimiz eğitim ve bilinçlendirme yönüyle ön planda olmuştur. Sahabe-i kiram, Hz. Peygamber'in sohbet, vaaz ve hutbeleriyle iman, ahlak ve ibadet başta olmak üzere her konuda mescitte ondan istifade etmiş, ayrıca Suffe kısmında onun tedrisinden geçmiş, "meclisü'l-ilm" denilen Allah Resulü'nün derslerine katılarak birer ilim neferi olmuşlardır.

Özellikle yoksul, bekâr ve kimi kimsesi olmayanlara bir barınak işlevi gören bu mekânda kendilerine yer bulan ilim âşıkları, ibadet etmenin yanında muallimlerin en güzeli Hz. Muhammed'in dizinin dibinde eğitim ve öğretime katılıyorlardı. Önceleri 10 civarı olan ancak zamanla sayıları 400'ü aşan bu ilim ve ibadet âşıklarına, kaldıkları yerin adına nispeten "ashab-ı suffe" denmiştir.

Okuma yazma oranının çok düşük olduğu Arabistan Yarımadası gibi bir ortamda İslam'ın ilme verdiği değer sayesinde hayatın birçok alanında olduğu gibi eğitim sahasında da müthiş bir atılım gerçekleştirilmiştir. Burada Hz. Peygamberin gayreti en üst düzeyde olurken

ona tabi olan ashabın ilim aşkı da her türlü zorlukları aşmalarına imkân tanımıştır. Örneğin suffice ashabının tek işi Kur'an'ı öğrenmek, anlamak ve anlatmak olmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır, onları "Ashab-ı Suffe; Peygamber dershanesinde, kendilerini ilme ve Allah yoluna adanmış öğrenci kimselerdi." şeklinde ifade etmiştir. (Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam vd., I-X, Azim Dağıtım, İstanbul, tsz. II, 227.)

Nuaym el-İsfehani'nin, "Allah'ın her türlü dünya kirlinden kurtardığı, fakirlere önder kıldığı, hikmet ehline dost eylediği, aileye ve dünya malına bağlanmayan, hiçbir alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı, az bulunur bir topluluktu." diye tanımladığı ashab-ı suffice, ilim adına pek çok şeyden vazgeçebilmiştir.

Mescid-i Nebevi'nin ve ashab-ı suffenin baş müderrisi Allah'ın Resulü idi. Bazen Muaz b. Cebel gibi sahabiler de burada ders verirdi. Hz. Peygamber bizzat suffice ashabının eğitim işleriyle ilgilenir ve ihtiyaçlarını karşılardı.

Suffe ehlinin amacı İslam'ı, Allah'ın Resulü'nden öğrenmek ve öğretmektir. Allah Resulü'nden öğrendiklerini başkalarına tebliğ etmek de suffice ehlinin faaliyetleri arasındaydı. Bu nedenle Peygamberimizin komşu devletlere gönderdiği elçiler daha çok bu mektebin mensupları arasından seçilmekteydi.

Çünkü Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bizzat kendinden ilim almış, onun tedrisinden geçmiş olan bu seçkin kişiler, o dönemin üst düzey eğitim alan isimlerinden kabul edilmiştir. Hz. Peygamber onlardan elçiler seçmiş, valiler atamış, muallimler göndermiştir. Ashab-ı suffice arasından, yeni Müslüman olan kabilelere Kur'an ve dinî bilgiler öğretmek için muallimler görevlendirildiğine dair İslam tarihinde birçok örnek vardır. Nitekim Recî' ve Bi'r-i Maûne vakalarında haince şehit edilen yetmiş hafız ve âlim sahabe genelde bunlardandı ve görevleri yalnızca İslam dinini öğretmektir.

Allah Resulü, mescitte uzun süre oturarak onlar ile uzun sohbetler eder, İslam dinini ve bu dinin emir ve yasaklarını ayrıntılarıyla onlara anlatırdı. Mescid-i Nebevi'de eğitim faaliyetlerinden sadece erkekler faydalanmaz, zaman zaman namazlara katılan kadınlar da istifade ederdi. Bir ara kadınlar, Hz. Peygamber'in kendilerine İslam'ı anlatması için özel zaman ayırmasını talep etmişlerdi. Bunun üzerine Peygamberimiz onların bu taleplerini yerine getirmiş ve haftada bir veya iki kez onlara özel sohbet halkaları düzenlemişti. (Hanbel, Müsned, II, 145; Ebu Davud, Hudud, 11; Nesai, Kat'u's-Sarik, 8.)

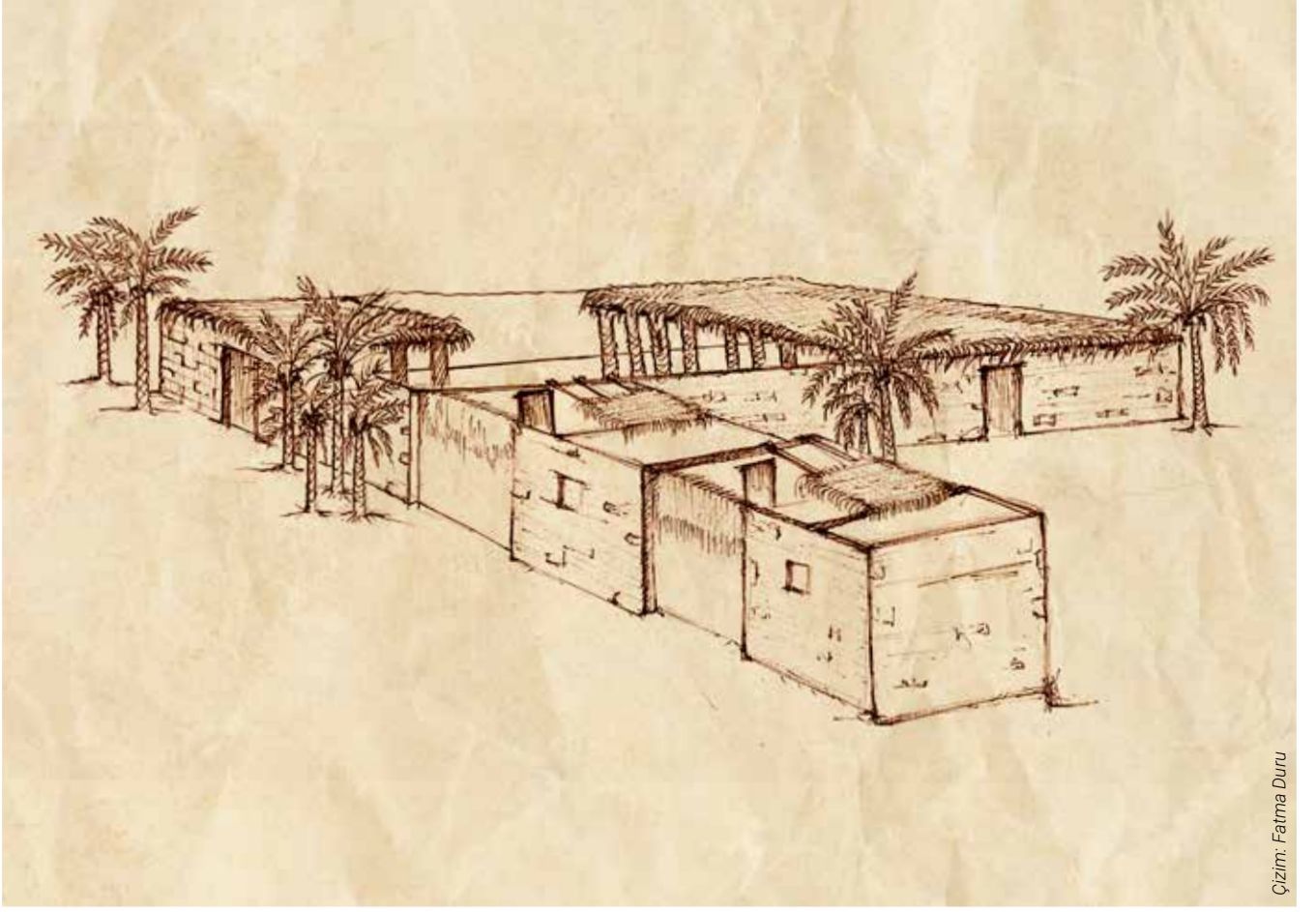
İslam'ın ilme ve eğitime önem verdiği ilk vahyin okumakla ilgili olduğu, kaleme

Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî'nin duâ ve evrâd kitabından Harem-i Şerîf ve Mescid-i Nebevi tasvirlerinin bulunduğu 1127 [1715] tarihli Medine minyatürü.

yemin ile başlayan ayetler ile birçok ayette ilme ve okumaya vurgu yapıldığını görüyoruz. İnsanlığa rehber ve önder olarak gönderilen bu dinin peygamberinin dilinden yine ilme dair çok sayıda söz aktarılagelmiştir. "Âlimler peygamberlerin varisleridir." sözüne muhatap olan Müslümanlar, eğitim ve öğretimde büyük çaba sarf etmişlerdir. Suffe ehli arasında Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen ve Kurra olarak isimlendirilen nice örnek şahsiyet yetişmiştir. Suffe ehlini ayrıcalıklı kılan en önemli özelliklerden biri de Hz. Peygamber'in sohbetlerinin müdavimi olmaları, her vakit onun sohbetine katılmaları ve bu nedenlerle en

Çizim: Fatma Duru

çok hadis rivayet edenlerin onların arasından çıkmasına, ilim meşalesinin önderlerinin yine onlardan olmasına vesile olmuştur. Örneğin Hz. Ali, Muaz b. Cebel, Ebu Huzeyfe'nin azatlı kölesi Salim, Huzeyfe b. Yeman, Musab b. Umeyr, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Ömer, Bilal-i Habeşi, Ammar b. Yasir, Selman-ı Farisi, Süheyb-i Rumi, Ebu Zerr el-Gıfari, Ebu Hureyre, Übey b. Kâb, Ubade b. Samit, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Mikdad b. Esved, Habbab b. Eret bunlardan bazılarıdır. Kaynaklarda suffice ehlinde olan 103 sahabinin ismi zikredilmektedir.

Diğer taraftan İslam'ı öğrenmek veya tetkik etmek için gelen heyetlerin yanı sıra Medine'de tanıdıkları bulunmayan bazı topluluklar da çoğunlukla Suffe'de ağırlanıyordu. Mesela, İslam dinini öğrenmek amacıyla Medine'ye gelen Sakif heyeti, Mescid-i Nebevi'deki Suffe kısmında ağırlanmıştı. Bu vesileyle de onların, Kur'an dinlemeleri ve cemaatle kılınan namazı görmeleri sağlanmış oldu. (Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), Kitâbü'lMe-gâzî, nşr. Abbas el-Şibînî, I-III, Kahire 1948, III, 965.) Peygamberimiz Mescid-i Nebevi'yi ibadetler

başta olmak üzere, İslam ümmetinin maslahatına olan her türlü ictimai faaliyetlerin icrası için de kullanmıştır. Bu maslahatlardan biri de İslam'ı öğrenmek, araştırmak için Allah Resulü ile görüşmek üzere Medine'ye dışarıdan gelen elçi, heyet veya ziyaretçilerin Suffe'de ağırlanmasıydı. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 487.)

Yüce dinimiz, İslam'a davet ve Müslümanları irşad etme vazifesini Peygamber Efendimizden sonra ümmet-i Muhammed'in uhdesine bırakmıştır. Onun içindir ki bu ulvi vazifeyi din hizmetlerimizin

en önemli unsuru hâline getirmek öncelikli gayelerimizden biri olmalıdır. Günümüz dünyasında İslam'ın davet ve irşad dilini güncelleyebilmenin, etkin ve verimli bir yöntem geliştirebilmenin yolları aranmalıdır. Değişen dünya şartlarında camilerimizi imar etmek, irşad ve irfan mektebi hâline getirmek, hayatın merkezine yeniden taşımak için neler yapılması gerektiğine dair fikir alışverişinde bulunmak ve bir yol haritası belirleyerek en kısa zamanda faaliyetlerimize hız vermek gerekir. Bu konuda en güzel örnek olarak önümüzde Hz. Peygamber dönemi uygulamaları ve Mescid-i Nebevi modeli durmaktadır.

Camilerimizin, Mescid-i Nebevi ve içerisinde bulunan Suffe'nin icra ettiği fonksiyonlar açısından günümüz dünyasına hitap etmesi gerekmektedir. Belki o dönem itibarıyla Mescid-i Nebevi, Medine'de tek ibadet merkezi gibi görünse de Hz. Peygamber'in vefatına kadar birçok farklı görevi de yerine getirmiştir. Bu nedenle mescitlerimiz, bulunduğumuz yerlerde, köyümüzde, mahallemizde, ilçemizde ve şehrimizde alternatif faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekânlar olmalıdır. Mescitlerimiz vaaz ve sohbetleriyle, cami dersleri ve ders halkalarıyla irşad faaliyetlerinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ayrıca İslam'ın anlatıldığı ve öğretildiği Suffe benzeri eğitim mer-

**Yüce dinimiz,
İslam'a
davet ve
Müslümanları
irşad etme
vazifesini
Peygamber
Efendimizden
sonra ümmet-i
Muhammed'in
uhdesine
bırakmıştır.
Onun içindir
ki bu ulvi
vazifeyi din
hizmetlerimizin
en önemli
unsuru hâline
getirmek
öncelikli
gayelerimizden
biri olmalıdır.**

kezleri hâline getirilmelidir. Pek çok camimizde 4-6 yaş Kur'an Kursu başta olmak üzere yetişkinlere yönelik kurslarıyla, cami bünyesinde açılan gençlik merkezleriyle, her seviyeye hitap eden kütüphaneleriyle bu vazifeler ifa edilmeye çalışılmaktadır. Bu hizmetlerin daha da artırılarak devam etmesi, birleştirmemiz, beraber ibadet ettiğimiz, ilim tahsil ettiğimiz, sosyal projeler ürettiğimiz kadını erkeği, genci ve yaşlılarıyla camilerimizin şehrin kalbi hâline gelmesine yardımcı olacaktır.

Ayrıca bir muallim ve müderris olan Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretimde uyguladığı metotların, en güzel ve verimin ve başarının elde edilebilmesi için mutlaka tatbik edilmesi gerekmektedir. Camilere gelen ilim taliplerine de Mescid-i Nebevi'nin müdavimi olan suffe ehlinde güzel örnekler vardır. Ashab-ı suffe, ilmin öncelikle Allah'ın rızasını kazanmak ve dinini sağlam bir şekilde öğrenmek adına yapılması, bu yolda her türlü sıkıntı ve zorluklara katlanılması gerektiğini bizlere göstermiştir. Yine önemli bir örneklik de din hizmeti ve eğitimiyle uğraşan bizlere düşmektedir. İlim talebelerine maddi ve manevi destek olmak, zorlukları aşmalarına yardımcı olmak dinî bir gerekliliktir ve Allah Resulü'nün önemli bir sünneti ve seçkin ashabının mühim bir uygulamasıdır. ■

İSLAM TOPLUMUNDA HAYATA YÖN VEREN MEKÂNLAR CAMİLER

Dr. Şaban KONDİ

DİB Din Hizmetleri Genel Müdürü

Dinin ana unsurlarından biri de imanın hayata yansması olan ibadetlerdir. İbadetlerin ifası için imar edilen mabetlerin, müminlerin hayatlarında önemli bir yeri vardır. Toplumsal hayata yön veren mekânların başında gelen mabetler; bir dine mensup olanların ibadetlerini bireysel ve toplu olarak gerçekleştirdikleri kutsal mekânları ifade eder. Mabet anlayışının temelinde de kutsal mekân ve uluhiyetin tecelli ettiği yer telakkisi vardır. (Ahmet Güç, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, 27/ 276-280.)

Mabet olgusu, insanlıkla başlamış (Âl-i İmran, 3/96.) ve ilk zamanlarda basit bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraki zamanlarda toplumun ve buna bağlı olarak medeniyetin gelişmesiyle birlikte şekil ve işlevinde de büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Yeryüzündeki ilk mabet olan Kâbe'nin birer şubesi olarak imar edilen mescit ve camiler; dua ve ibadetlerin, samimi duyguların Allah'a (c.c.) arz edildiği kutsal yerler olmalarının yanında maddi ve manevi anlamda şehirlerin ve insanların hayatlarına yön veren mekânlar hâline gelmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risaletiyle birlikte Mekke'de davetin ilk yıllarında Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evi, davetin ve cemaat hâlinde ibadetin yapıldığı bir mabet olma vasfını taşımıştır. Ardından Medine'ye davet için görevlendirilen Musab b. Umeyr ve Esad b. Züreme'nin gayretleriyle İslam'la şereflenen Medineliler için bir mescit inşa edilmiştir.

Hicretten sonra Kuba Mescidi'nin ardından inşa edilen ve inşasında bizzat Hz. Peygamber'in çalıştığı Mescid-i Nebevi ise önemli bir mabet olmanın yanı sıra eşsiz bir ilim, hikmet ve idare merkezi olma vasfıyla kendinden sonraki bütün mescitlere de örneklik teşkil etmiştir.

Hayatın merkezi olarak camiler

Allah için secde edilen, yalnızca O'na dua ve ibadet edilen, (Cin, 72/18.) özel mekânlar olan cami ve mescitler, bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından "Şehirlerin Allah'a en sevimli

mekânları,” (Müslim, Mesacid, 288.) ve “Allah’ın evleri” olarak anılmış (Müslim, Mesacid, 282.), böylece her bir cami ve her bir mescit Müslümanın hayatının merkezine yerleşmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), zamanında mescitler ibadet fonksiyonlarının yanında dinî ve idari işlerin, devlet yönetimiyle ilgili meselelerin, askerî ve diplomatik görüşmelerin ve eğitim faaliyetlerinin merkezi olarak görülmüştür. İslam toprakları genişleyince müminlerin ibadet ve sosyal mekân ihtiyaçlarını temin ve İslam’ın rahmet iklimini insanların gönlüne yerleştirebilmek için cami merkezli bir şehir ve cami merkezli bir hayat tercih edilmiştir. Böylece camiler, insanların hayatını ve şehirlerin kurulmasını tanzim eden mekânlar olma özelliğini muhafaza etmiştir.

Eğitim ve irşad merkezi olarak camiler

İnsanlık ve insanlar için rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber

(s.a.s.), Mescid-i Nebevi’yi dinî ve sosyal hayatın merkezi olarak gördüğü kadar ilim ve irfanın, eğitim ve öğretimin, sosyal ve kültürel alanda bilgilenmenin, ihtiyaç sahibi olanların ihtiyaçlarının karşılandığı merkez olarak da görmüştür. Bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (s.a.s.), kutlu mektep Mescid-i Nebevi’yi inşa ederken kadın erkek, küçük büyük her kesimin bilgi edinmesi ve aydınlanması için tedbirler almıştır.

Hız. Peygamber’in (s.a.s.), bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir kısmını dua ve zikirle, diğer bir kısmını ilimle meşgul hâlde görüp, “Ben muallim olarak gönderildim.” diyerek ilimle meşgul olanların yanına oturması, (İbn Mace, Mukaddime, 17.) camilerin asli fonksiyonu olan ibadetin yanında eğitim açısından da önemli merkezler olduğunu göstermektedir.

Allah’a kulluk görevinde bütün insanları bir kabul eden İslam dini, camideki eğitim faaliyetlerini sadece erkeklerle hasretmemiştir. Kadınlar için de Mescid-i Nebevi’de ayrı bir gün ve ayrı bir yer tahsis eden Hz. Peygamber (s.a.s.), “Allah’ın kadın kul-

larının Allah’ın mescitlerine gelmelerine engel olmayın.” (Müslim, Salat, 135.) buyurarak mescide gelmek isteyen kadınlara mâni olunmamasını istemiş, mescidin bir kapısını onlara tahsis etmiştir. (Ebu Davud, Salat, 17.) Âdet hâline getirdiği namazdan önce ve sonra sohbetleriyle insanları burada bilgilendirmiş, sahabesini burada yetiştirmiş, onları ruhi ve akli bir terbiye ile burada terbiye etmiştir. Namazın tatbikatını onlara burada göstermiştir.

Mescid-i Nebevi zamanla öylesine büyük bir eğitim yuvasına dönüşmüştür ki burada yetişenler dünyanın dört bir köşesine ilim ve hikmeti hak ve adaleti taşımıştır. Abdullah b. Ömer, (İbn Sa’d, Tabakât, IV, 187.) Abdullah b. Mesud, (İbn Sa’d, Tabakât, VI, 313.), Ebu Hureyre, (İbn Sa’d, Tabakât, III, 160.), Selman-ı Farisi, (İbn Sa’d, Tabakât, IV, 75.) Ammar b. Yasir, (İbn Sa’d, Tabakât, III, 247.) gibi birçok sahabe Suffe’de yetişmiştir. Mescid-i Nebevi’de yetişen, kadın sahabelere örnek olarak da Hz. Aişe validemiz, Ümmü Habibe validemiz, Fatıma validemiz, Ümmü Şerik, Ümmü’l-Derda el Kübra, Ümmü Seleme validemizin kızı Zeyneb, Ümmü Eymen, Ebu Bekir Efendimizin kızı Esmâ valide-miz verilebilir. (Bekir Topaloğlu, İslam’da Kadın, s. 220; Rıza Savaş, Rasid Halifeler Devrinde Kadın, s. 101.) Bu sünnetin devamı olarak İslam tarihine yön vermiş ilim

ve bilim adamları, müçtehid imamlar da camilerde ders halkalarında yetişmiştir. Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafi, Ahmed b. Hanbel ve İbn Rüşd gibi birçok âlim de camilerde hem ilim öğrenmiş hem de ilim öğretmişlerdir. İslam medeniyetini Avrupa kıtasına taşıyan Endülüs camileri, özellikle Kurtuba ve Gırnata camileri zamanın önemli ilim merkezleri arasında yerini almıştır.

Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığının uhdesinde bulunan cami ve mescitlerimiz de tarihte olduğu gibi hayata yön verme noktasında önemli merkezler hâline gelme gayreti içerisinde. Başkanlığımız; yaşlı genç, kadın erkek, küçük büyük ayrımı yapmadan toplumun bütün kesimlerine yönelik geliştirdiği projeler ve icra ettiği programlarla cami merkezli bir hayatı inşa noktasında önemli görevler ifa etmektedir.

Asr-ı saadette olduğu gibi bugün de camilerimizi ilim ve hikmet merkezi hâline getirebilmek amacıyla Kur'an-ı Kerim meali, tefsir, hadis, siyer, ilmi dersleri yapılmaktadır. 4-6 yaş grubu Kur'an kursları, yaz Kur'an kursları, cami ve çocuk, cami ve genç buluşmaları gibi birçok faaliyet camilerimizde gerçekleştirilmektedir.

Sosyal ve kültürel hayatın merkezi olarak camiler

Cami ve mescitler, İslam medeniyetinin kalbi; bilgi, ilim ve hikmet merkezleri, inananların hayatına yön veren hayat mek-tepleridir. Tevhidin ve vahdetin

yeryüzündeki sembolü, İslam'ın nişanesidir. Şehirlerin kalbidir. Ezanları, şehadetleri, dinin temelidir. İstiklal ve istikbalimizde en önemli motivasyon kaynağıdır. Mihrapları, tek yürek yekvücut olmamızın sembolüdür. Minberleri ve kürsüleri; imanın, ibadetin ve güzel ahlakın sesidir.

Diyanet İşleri Başkanlığının camilerde sunduğu bazı din hizmetleri

İl ve ilçe müftülüklerimizde, Aile Dini Rehberlik bürolarımız ve gençlik koordinatörlüklerimiz, İslam'ın hayat veren ilkelerini ve sahih dinî bilgiyi özellikle genç dimağlara aktarabilmek için; camilerimizin müstemilatında sosyal, kültürel ve sportif alanlarında aile ve gençlik buluşmaları, yaz ve kış kampları, kitap okuma ve yorumlama programları, izcilik ve gençlik kulüpleriyle gençlerimize İslam'ın eşsiz ahlak ilkelerini aktarmaya gayret etmektedirler. Ayrıca Aile Dini Rehberlik bürolarında ve gençlik merkezlerinde yürütülen değişik projelerle camilerimizin huzur veren ikliminden insanların istifade etmeleri sağlanmaktadır. Böylelikle camilerimizin etkin bir ilim ve kültür sahası, ailelerin ve gençlerin bilgilendirildiği önemli bir iletişim merkezi olması için çalışılmaktadır.

Camilerimizin toplumsal hayata yön verme fonksiyonu bunlarla sınırlı olmayıp yetim öksüz ve kimsesizlerin toplumsal hayatla bağlarının kuvvetlenmesi için cami merkezli hizmetler yürütülmektedir.

Birçok ilimizde merkezî camilerimizin müstemilatında; "iyilik çarşısı", "hayır çarşısı" ve "sosyal marketlerimiz" giyim, gıda ve kırtasiye alanında ihtiyaç sahibi kardeşlerimizin umudu olmaktadır. Bu ve benzeri birçok sosyal ve kültürel içerikli faaliyetlerle camilerimiz, toplumsal hayatımıza yön vermektedir.

Tüm bu fonksiyonları sebebiyle cami ve mescitlerin maddi ve manevi imarı, dinimizce Allah'a ve ahirete imanın bir göstergesi, kıymetli bir amel olarak kabul edilmektedir. (Tevbe, 9/18.) Fiziki imarın yanında asıl ve kalıcı imarın, insanları ve toplumu Kur'an ve sünnetle mamur kılması. Birlik ve beraberliği sağlamlaştırmaktır. İslam kardeşliğini pekiştirmektir. Caminin irşad ve ilim merkezi hüviyetini devam ettirmektir. Onu; dinî, sosyal ve kültürel alanlarda insanların hayatını tanzim edecek hâle getirmektir.

Netice itibarıyla her bir mescidimiz ve camimiz, müminlerin önce Rabbiyle, sonra kendisiyle, nihayetinde ailesi ve yaşadığı toplumla bağını güçlendirdiği yegâne yerlerdir. Böylece müminler camileri, camiler de ümmeti inşa etmektedir. Ümmet-i Muhammed de camiler aracılığıyla muazzam İslam medeniyetini inşa etmektedir.

Ne mutlu camilerin maddi ve manevi imarı için gece gündüz demeden çalışanlara! Ve ne mutlu camilerle ve camilerin ifade ettiği manayla hayatını imar ve ihya edenlere! ■

CAMİDE İRŞADIN YERİ VE ÖNEMİ

Ahmet ÜNAL
DİB Başkanlık Vaizi

Kâbe, ibadet maksadıyla yeryüzünde inşa edilen ilk mekân. (Âl-i İmran, 3/96.) Yüce Rabbim her birimize Kâbe'yi ziyaret etmeyi nasip eylesin. O günden ilanihaye yani kıyamete kadar inşa edilecek her mescit ve cami Kâbe'nin bir şubesi, Rahman'ın evidir. Cami ve mescide gelenler ise Rahman'ın misafirleridir.

İslam hakikatlerinin yeryüzüne yayıldığı ilk dönemlerde inşa edilen mabetlere mescit denilmiştir. Mescit, secde kökünden türemiştir; secde edilen yer anlamındadır. Kur'an-ı Kerim'de ibadet mekânlarına verilen isim mescittir: "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve yalnız Allah'tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur." (Tevbe, 9/18.) Ülkemizde ise daha az kişinin namaz kıldığı, özellikle mahalle aralarında veya işyerlerinin içinde bulunan ibadet mekânlarına mescit, daha büyük inşa edilen, içinde daha fazla kişinin namaz kıldığı ibadet mekânlarına ise cami denilmektedir.

İslam'ın insanlığa ulaştırılmaya başlandığı günlerden günümüze kadar camiler ve mescitler, sadece namaz kılınan yerler olarak görülmemiştir. Bununla birlikte camiler, mihrabıyla, minberiyle ve kürsüsüyle birer eğitim yuvası olmuştur, olmaya da devam etmektedir, elhamdülillah. Camilerimizin bir eğitim yuvasına dönüşmesine vesile olan vaaz ve irşad, asr-ı saadetten günümüze değin önemini korumuştur. Vaaz, iyiliğe sevk

etmek için söylenen söz, nasihat, öğüttür. Bir kimseye, gönülünü incitmeden söz söylemek ve nasihat etmektir. Alvarlı Muhammet Lütfi Efe Hazretleri bu hususu ne güzel de ifade etmiştir:

*"Âşık der incitenden,
İncinme incitenden,
Kemâlde noksan imiş,
İncinen incitenden."*

İnsanların dinî yönden aydınlatılmasını, onların ibadetlerini eksiksiz ve yanlışsız yapabilmelerini sağlamasını amaçlayan vaaz ve irşad, insanlık kadar eski bir geçmişe sahiptir. Geliniz, hep birlikte Kur'an-ı Kerim'e kulak verelim. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in yaratılışında Cenab-ı Hakk'ın meleklere verdiği nasihatini dinleyelim: "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti. Onlar, 'Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökcek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki ben sizin bilmediklerinizi bilirim.' buyurdu." (Bakara, 2/30.) Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yoktan var eden Rabbimiz onlara şöyle nasihat etmiştir: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette otur, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için. Ancak şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz." (Bakara, 2/35.)

Tüm peygamberler, önce ailelerine sonra da gönderildikleri topluma daima vaaz ve irşadla bulundular. Kur'an'da haber verilen bu nasihatlerden birkaçına yer verelim. Nuh (a.s.) kavmine şöyle nasihat etmiştir: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan

başka hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum." (Araf, 7/59.) Nuh (a.s.), tufan koptuğunda ise oğluna şöyle nasihatte bulunmuştur: "Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nuh, uzak duran oğluna, 'Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!'" (Hud, 11/42.) Bazen de evlatlar babalarına vaaz ve irşadla bulunmuştur. Bunun en güzel örneği Hz. İbrahim'dir: "Bu kitapta İbrahim'i de okuyup an! Kuşkusuz o, özü sözü doğru bir insan, bir peygamberdi. Bir gün, babasına şöyle demişti: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Sana gelmeyen bir bilgi hakikaten bana geldi, bu sebeple bana uy ki seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahman'ın buyruğuna uymamıştır. Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yandaşı olmandan korkuyorum." (Mer-yem, 19/41-45.) Tam bu noktada şu hususu hatırlayalım. Peygamberlerde bulunması vacip olan beş sıfat vardır. Onlardan biri de tebliğdir. Tebliğ, peygamberlerin kendilerine vahyedilen emir ve yasakları hiçbir ilave ve eksiltme yapmadan insanlara aktarmasıdır. Bununla birlikte tebliğ ettikleri hakikatleri hayatlarının vazgeçilmezi kılmışlar, insanlığa örnek olmuşlardır. İşte vaaz ve irşad faaliyetinde bulunacak kişiye düşen de insanlığa rehberlik eden rahmet elçileri gibi bildiklerini doğru yöntem ve doğru üslupla insanlara aktarmaktır. Bunu yaparken

de bildikleriyle amel etmektir. Zira sözü güçlü kılacak olan, anlattıklarımızı hayatımızda yaşamaktan geçmektedir. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.” (Saff, 61/2-3.)

Vaaz ve irşadın özü “emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker” yani iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmaktır. Bu husus ise Müslümanlara yüklenmiş bir görevdir. İnsanları iyiliğe davet edip kötülükten sakındırmak Müslümanlar için

farz-ı kifayedir. Bu öylesine önemli bir vazifedir ki ihmal edilmesi insanların ve toplumların ifsat olmasına sebebiyet vermektedir. Belki de bu sebeptendir ki Peygamberimiz (s.a.s.) bu hususta bizleri şöyle uyarmaktadır: “Bu canı bu tende tutan Allah’a yemin ederim ki ya iyiliği teşvik edip kötülükten sakındırırsınız/ uzaklaştırırsınız ya da Allah size bir ceza gönderir de ona dua edersiniz ama O duanıza karşılık vermez.” (Tirmizi, Fiten, 9.) Ancak herkesin bilgisi, gücü ve yetkisi nispetinde hareket etmekle yükümlü olduğu unutulmamalıdır. Yoksa emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker yapacağım derken insanları ve toplumu büyük bir karmaşaya ve kargaşaya sürüklemek olur ki bu da fitnenin ve kaosun oluşmasına sebebiyet verir. Fitne ve kaos çıkarmak ise İslam’ın asla tasvip etmediği, kötü ve haram davranışlar arasındadır.

Kur’an bizi vaaz ve irşada davet etmektedir: “Sizden, hayra davet eden, iyiyi emreden, kötülükten sakındıran bir ümmet olsun. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.” (Âl-i İmran, 3/104.) “Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz Rabbin doğru yoldan sapanı da hidayette olanı da çok iyi bilir.” (Nahl, 16/125.) Allah Teâlâ, sözün en güzelinin amelle buluşan ve Allah’a çağıran söz olduğunu şöyle ifade ediyor: “İnsanları Allah’a çağıran, salih amel işleyen ve ‘Ben Müslümanlardanım’ diyenden daha güzel sözlü kim vardır?” (Fussilet, 41/33.)

Peygamber Efendimiz de ümmetini vaaz ve irşada yönel-

dirmiş, kendisi de bunun en güzel örneklerini sunmuştur. Nitekim Allah Resulü (s.a.s.) Mekke’den Medine’ye hicret ettiğinde ilk işi Mescid-i Nebi’yi inşa etmek olmuştur. Bu kutsal mekânda ashabına daima vaaz ve irşad faaliyetleri yürütmüş, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.), nerede olursa olsun insanların bilmediklerini onlara öğretmenin gayretinde olmuştur. Ancak irşad faaliyetini yürütürken bıktırıcı olmamaya özen göstermiştir. Peygamberimizin (s.a.s.) güzide sahabisi vaaz ve irşadın öncülerinden olan Abdullah b. Mesud, her perşembe halka öğüt vermiş, iyiliği tavsiye etmiş, kötülükten sakındırmış, halka vaaz ve nasihatte bulunmuştur. Kendisini dinleyen birinin bu nasihatleri her gün dinlemek istediğini söylemesi üzerine şöyle cevap vermiştir: “Size bıkkınlık vermek istemeyişim beni bundan alıkoyuyor. Resulüllah bize bıkkınlık vereceği endişesiyle öğüt verme konusunda nasıl bizim durumumuzu kolluyor idiye ben de sizin uygun zamanınızı gözetiyorum.” (Buhari, İlim, 12.)

Peygamberimiz (s.a.s.), muhatapları ile özel vaaz ve irşad vakitleri de belirlemiştir. Bu vakitlerden biri de kadınlara yönelik icra ettiği vaaz ve irşaddır. Nitekim bir defasında “Ya Resulüllah, erkekler senin sözlerini rahatlıkla dinleyebiliyor, hâlbuki biz senden yeterince istifade edemiyoruz. Bizim için ayrı bir gün tahsis etsen?” demeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.s.) haftada bir günü de kadınların eğitimine ayırmıştır. (Buhari, İlim, 35.)

**Peygamberimizin
vaaz ve irşad
metodu; kendisine
gelen ayetleri
mescitte okuyup
açıklamak, dinî
hükümleri ve
incelikleri öğretmek
şeklinde olmuştur.
O, az sözle çok şey
anlatmış, kulaklara
seslenmekten ziyade
vaaz ve hutbeleriyle
gönüllere hitap
etmiştir.**

Peygamberimizin vaaz ve irşad metodu; kendisine gelen ayetleri mescitte okuyup açıklamak, dinî hükümleri ve incelikleri öğretmek şeklinde olmuştur. O, az sözle çok şey anlatmış, kulaklara seslenmekten ziyade vaaz ve hutbeleriyle gönüllere hitap etmiştir. Bugün camilerimizde takrir dersleri adı altında tefsir, fıkıh, hadis, siyer konularında sohbetler icra etmekteyiz. Bu yöntem Peygamberimizin (s.a.s.) metodudur. Allah Resulü (s.a.s.) ashabin uygun olduğu vakitleri kollayarak bu zaman dilimlerinde onlara mescitte dersler vermiştir. İşte önce sahabe-i kiram efendilerimiz mescide halkalar kurarak Kur'an okumuş, ilmî sohbetlerde bulunmuş ve özellikle de fıkhi konuları onlarla müzakere etmiştir. Daha sonra büyük mezhep imamları ve diğer önemli İslam âlimleri hep bu meclislerde yetişmiş, kendileri de mescitlerde ders halkaları kurmak suretiyle ilmi yaymışlardır. Nihayetinde bu yöntem kuşaktan kuşağa aktarılacak suretiyle günümüze

kadar ulaşmış, Peygamberimizin (s.a.s.) başlattığı vaaz ve irşad faaliyetleri asırlar boyu devam etmiş, mescitler, bu faaliyetlerin yürütüldüğü ilim merkezleri hâline gelmiştir.

Vaaz ve irşadta bulunmak suretiyle insanlara bilmediklerini öğretmek, bilgiyi sonraki nesillere aktarmak aynı zamanda sadakadır, hem de sadakaların en faziletlisidir. Allah Resulü (s.a.s.) bir defasında şöyle buyurmuştur: "Sadakanın en faziletlisi, Müslümanın bir bilgi öğrenmesi, sonra da o bilgiyi Müslüman kardeşine öğretmesidir." (İbn Mace, Sünnet, 20.) Peygamberimiz (s.a.s.) günün birinde, mescitte biri dua eden diğeri ise dini anlamaya ve anlatmaya çalışan, bilmediklerini öğrenen ve öğreten iki gruba rastlamış ve "Şüpheli yok ki ben de sadece bir öğretici olarak gönderildim." diyerek ilim öğrenenlerin yanlarına oturmuştur. (Darimi, Mukaddime, 32.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) vaaz ve irşadın önemini ise şöyle vurgulamıştır: "Ancak iki kişiye gıpta edilir: Onlardan biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve

Hak yolunda o malı harcamasına imkân tanınan kişi, diğeri de Allah'ın kendisine hikmet verdiği ve onunla hüküm veren ve onu başkalarına öğreten kişidir." (Buhari, İlim, 15.)

Vaaz ve irşad, güzel söz ve samimi öz ile gönül inşa etmektir. İrşad, ancak kavli-i leyvin yani insanların gönlüne nakşolan yumuşak sözlerle, kavli-i maruf yani doğru ve gönül incitmeyen sözlerle, kavli-i hasen yani güzel sözlerle, kavli-i adl yani dengeli ve tutarlı sözlerle kavli-i belîğ yani gönüllere tesir eden sözlerle icra edildiğinde etkili olur. Yoksa kötü, kırıcı, asılsız ve çirkin sözlerle İslam tebliğ edilemez. Sözümüzü, Rabbimizin Sevgili Peygamberimize (s.a.s.) şu nasihati ile bitirelim: "Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159.) ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. İsmail Lutfi ÇAKAN: “İrşad faaliyetleri genele yönelik ve kapsayıcı olmalıdır.”

Efendim, malumunuz Diyanet İşleri Başkanlığımız “Mevlid-i Nebi, Camiler ve Din Görevlileri Haftası”nın temasını “Hz. Peygamber, Cami ve İrşad” olarak belirledi. Biz de temaya uygun olarak sizinle söyleşide bulunmak istedik. Öncelikle konuya yönelik kısa bir değerlendirmenizi alabilir miyiz?

Allah Teâlâ'ya hamdüsena; Hz. Peygamber'e salâtüselâm; âl ve ashabına ve onların yoluna güzelce tabi olanlara saygı ve ihtiram ile sözlerime başlarım.

Doğrusunu söylemek gerekirse İslam'da alternatifi olmayan üç temel kavramdan oluşan “peygamber, cami ve irşad” kelimeleri arasında bendeniz şöyle bir birliktelik olduğunu düşünmekteyim. Bu üç kelimedenden hangisi önce söylenirse söylensin, diğerlerini çağırıştırır. Aralarında böylesi bir yapısal özellik bulunmaktadır. Yani bu üç değerimiz, birbirinin olmazsa olmazıdır.

Tebliğ, Hz. Peygamber'in elçilik görevinin sonucu olarak aldığı vahyi mükelleflere aynen duyurma/iletme görevidir. İrşad ise Peygamber Efendimizin inananlara tebliğ ettiklerini beyan/açıklama (yorumlama ve gerektiğinde uygulama) yetkisinin sonucudur.

Başkanlık bu başlığı seçmekle din ve medeniyetimizi “kurucu, kurum ve işlev” bakımından tam anlamıyla kapsayıcı bir konu belirlemiştir. Bu seçim, güne, gündeme uygunluk bakımından da oldukça isabetli olmuştur.

Şunu söylemek istiyorum. Başkanlık bu seçimiyle mevzuat kayıtları ve sınırlarının ötesinde, kendi özgün varoluş sebebinin, hizmet alanının, yöntem ve sorumluluğunun değerlendirilmesine kapı aralamış olmaktadır. Bu açılımı takdirle karşıladığımı ifade etmek isterim. Ayrıca, “kurumsal özeleştir” imkânı da diyebileceğimiz bu açılım ve teşebbüsten önümüzdeki yıllarda uygulamaya yansıyacak olumlu sonuçların ortaya çıkmasını da canıgönülden temenni ederim.

Sizin ifadenizle konu ma-dem birbirini çağrıştıran üç temel kavramdan oluşuyor.

Biz de son kavramdan başlamak suretiyle sormaya devam edelim. Müslümanların önünde toplumsal bir ödev ve temel kavramlardan biri olarak duran irşad, hangi kavramlarla yakınlık içerisindedir ve İslam açısından neden önemlidir?

İrşad, temel ya da merkez bir kavram olarak tebliğ, davet, talim, tezkiye, tavsiye, öğüt, vaaz, mevize, emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker gibi işlevleri de şu veya bu ölçüde kapsar. Bu sebeple de bir anlamda “İslam'ın ağzı” niteliğine ve önemine sahiptir.

Bildiğiniz gibi biz irşadı hemen hemen her defasında ya tebliğ ya da davet terimi ile birlikte “tebliğ ve irşad” veya “davet ve irşad” diye kullanırız.

Özde aynı olmakla birlikte hedef kitle açısından tebliğ/

davet ve irşad arasında bir farklılık da bulunmaktadır. Şöyle ki tebliğ, “İslam'ı insana ulaştırmak” anlamında ümmet-i dâvet'e yani henüz Müslüman olmamış kimselere yönelik imrendirme amaçlı bir irşaddır. İrşad ise ümmet-i icabet'e yani Müslümanlara yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı bir tebliğdir.

Tebliğ, Hz. Peygamber'in elçilik görevinin sonucu olarak aldığı vahyi mükelleflere aynen duyurma/iletme görevidir. İrşad ise Peygamber Efendimizin inananlara tebliğ ettiklerini beyan/açıklama (yorumlama ve gerektiğinde uygulama) yetkisinin sonucudur. Hz. Peygamber'in işlevsel konumu, bu iki temel terim çerçevesinde ilahi iradenin beşerî zeminde temsilciliği demektir. Sünnet, Peygamber Efendimizin temsilciliğinin kurumsal adı; ha-

dis-i şerifler de bu temsilciliğin yazılı bilgi ve belgeleridir.

İrşad kavramının kapsamı üzerine şöyle bir özet tespitte bulunmak da mümkündür:

Kitap, irşad kaynağı, hidayet rehberi; sünnet, irşad yol ve yöntemi/usulü; risalet, irşad kurumu; peygamberler, irşad kurmayları; din görevlileri, irşad kadrosu; cami, irşad merkezi; ezan, irşad özü-özeti; kainat, irşad görseli; hayat, irşad sahnesi.

İrşad faaliyeti, zaman ve mekân sınırı olmaksızın icra edilebilecek bir eylem olarak öne çıkıyor. Bununla birlikte tebliğ denildiğinde doğal olarak mabetler akıllara gelmektedir. İslam tarihi özelinde; irşad ve cami arasındaki ilişkinin seyrine yönelik neler söylemek istersiniz?

Dinin temel kurumu camidir. Caminin fonksiyonları ise ibadet, ilim, zikir ve irşad diye özetlenebilir. Bizim medeniyetimizde topluma yönelik dinî ve insani hizmetlerin merkezi camidir. Bu konum, İslam ile sınırlıdır. Coğrafi ya da tarihî yani mekânsal veya zamansal başkaca bir sınır söz konusu değildir.

Mekke Döneminde İslam irşadı, Kâbe merkezli başlamış, insan gruplarının olduğu her yerde, panayır ve çarşılarda devam etmiş, şartlar gereği geçici olarak belli yerlere çekilmiştir. Hicretten sonra Medine’de Mescid-i Nebevi merkezli olarak mabet, mektep, yönetim, irşad, cihat işlevlerinin her türünü

Cami, toplumun her kesimine ayırım yapmaksızın açıktır. Oradaki irşad etkinlikleri de genele yönelik ve kapsayıcı olmak durumundadır. Böyle bir uygulama, farklı sebeplerle gündelik hayatında şu veya bu ölçüde başkalaşmış toplum bireylerinin duygu ve düşünce olarak dinginleşmesine, davranış olarak da birleşip bütünleşmesine vesile olacaktır.

kapsayacak şekilde kendisini göstermiş ve İslam medeniyetinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

Netice itibarıyla bizim medeniyetimiz mabet merkezli ilim medeniyeti olarak tarihteki yerini almıştır. Bu sebeple İslam’da irşad, tekke dergâh ve ocak merkezli olmaktan ziyade, mabet mektep ve sokak/hayat merkezlidir.

Şunu demek istiyorum, kamunun irşadı ya da genel irşad önderleri cami merkezli çalışmış, bir başka ifade ile camiler, şeyhu’l-irşadların yani mürşid-i umûmilerin; tekke ve dergâhlar ağırlıklı olarak şeyhu’l-evradların çalışma alanı olmuştur.

Bu sebeple irşadı camiden ve peygamber uygulaması çerçevesinden hiçbir gerekçe ile ayrı düşünmek ve ayırmaya çalışmak doğru değildir.

Bunun tabii bir sonucu olarak da cami merkezli hizmet veren din görevlilerinin bu ana irşad kurumu ve işlevinin özellik ve gereğine uygun bir yetişmişlik ve kıvamda bulunmaları gerekmektedir. Onların varoluş sebepleri, söylem ve eylem olarak toplumu dinî yönden aydınlatmaktır.

“Ey Peygamber! Biz seni gerçeğin bir temsilcisi, bir müjdecisi ve uyarıcı, herkesi Allah’ın izniyle O’na çağıran ve ışık saçan bir kandil konumunda gönderdik.”

(Ahzab, 33/45-46.) ayetlerinden hareketle Peygamber Efendimize verilen bu kutsal görevden biz Müslü-

manlar kendimize hangi ders ve ödevleri çıkarmalıyız?

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) işlevsel konumu ile ilgili bu ve diğer bazı ayet-i kerimelerde, genelde tüm Müslümanların özelde din görevlilerinin örnek alması gereken özellikleri Yüce Rabbimiz tarafından bildirilmiş bulunmaktadır. Onun irşad/aydınlatma/ışık kaynağı olma özünde birleşen, mübelliğ, müzekki, muallim, Allah'a çağırıcı, çağırısıyla uyumlu güzel işler yapan ve "Ben Müslümanlardanım." diye duruşunu ortaya koyan, âlemlere rahmet, müminlerin sıkıntıya düşmesi kendisine ağır gelen, inananlara düşkün, insanların iman etmesini canı gönülden arzu eden, en güzel hayat örneği olduğu bu özellik ve özelliklerin başında gel-

mektedir. Bu ve bunlara eklenebilecek özelliklerin odak noktası onun şahit/gerçeğin temsilcisi, müjde ve uyarıları ile irşad ve aydınlatma kaynağı olduğudur. "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir." hadisi gereğince, ayet-i kerimede sayılan niteliklerin bir şekilde ve tabii mümkün olduğunca elde edilip uygulamaya intikal ettirilmesi din hizmeti veren kadroların en önde gelen görev ve sorumluluğudur. Buna -tabir caizse- Hiz. Peygamber'i işlevsel açıdan çoğaltmak diyebiliriz. Görev de ders de şeref de işte bu noktadadır diye düşünüyorum.

Hayber Kalesi'nin kuşatılması esnasında Hiz. Ali'nin, "Hayber Yahudileriyle bizim gibi Müslüman oluncaya kadar savaşalım mı?" sözü üzerine Peygamber

Efendimiz, "Acele etmey Ali! Hayber toprağına sükûnetle gir, sonra onları İslam'a davet et. Şunu bil ki tek bir kişinin senin irşadıyla Müslüman olması, en değerli ganimet olan kızıl develerin sana verilmesinden hayırlıdır." buyurmuştu. (Buhari, Cihad, 102.) Bu hadis-i şerifin günümüze mesajı hakkında neler söylersiniz?

Bu olay, tüm aydınlatma etkinliklerinin yanında irşadın kapsamında bulunan ve "din binasının doruğı" olan cephe cihad'ının da imhaya/yok etmeye değil, ihyaya/yaşatmaya yönelik olduğunu tespit ve ilan etmektedir.

Olay iki yönden dikkat çekicidir: Birincisi, tebliğ ve irşad da, belde ve ülke fethetmenin değil, kalp ve gönül kazanmanın esas olduğunu gös-

termektedir. “Fütuhu’l kulûb fütuhu’l-büldan’dan önceliklidir.” kuralını ortaya koymaktadır. Yani kazanılan, İslam’a açılan her kalbi bir ülke kabul etmek gerektiğine dikkat çekmektedir.

İkincisi, tebliğ ve irşadda silahlı mücadele de vardır. Ancak bu, tıptaki cerrahi müdahale gibi -son kertede yine irşad ve yaşatmak amaçlı olmak üzere- meşrudur. Dikkat edilirse Hayber Kalesi kuşatması esnasında, yani filî cihad eyleminde iken Hz. Peygamber, davet ve irşadın ve bu yolla bir gönül kazanmanın, dünya nimetlerine sahip olmaktan daha değerli olduğunu bildirmektedir. Bu, silahlı silahsız, söylem eylem olarak tüm ilâ-yı kelimetullah gayretlerinin asıl hedefinin kalpleri İslam ile aydınlatmak olduğunu ana ilke olarak ilan etmek demektir. Bu da bizim medeniyetimizin tabiliğinin ve ayrıcalığının göstergesidir.

Tarihin seyri içerisinde insanların yaşam koşulları, algıları ve ilgileri değişti. Değişmeye de devam ediyor. Bu değişimden hareketle günümüz toplumuna hitap edenlerin irşad usullerinde nelere dikkat etmesi gerekmektedir?

Toplum dün de değişken-di bugün de değişmektedir. Yarın da belki daha hızlı ve karmaşık olarak değişecektir. İnsanların iletişim kurma araç ve yolları da çeşitlenecektir. Gerçek ve sanal dünyada baş döndürücü gelişim ve dönüşümler içinde yol ve yön tayini sıkıntısı çeken

Dinin temel kurumu camidir. Caminin fonksiyonları ise ibadet, ilim, zikir ve irşad diye özetlenebilir. Bizim medeniyetimizde topluma yönelik dinî ve insani hizmetlerin merkezi camidir. Bu konum, İslam ile sınırlıdır. Coğrafi ya da tarihî yani mekânsal veya zamansal başkaca bir sınır söz konusu değildir.

birey ve toplumlara yönelik en etkili irşad, “temsîlî tebliğ” yani eskilerin “hâl dili” dedikleri yolla yapılabilir. Biz buna söylem eylem birliği, örnek olma yöntemi de diyebiliriz. Güzeli, doğruyu, hakkı bireysel hayatımızda canlandırabildiğimiz ölçüde etkili olacağımızı unutmamak gerekmektedir. Özgün ifadeyle “üsve-i hasene”, numûne-i imtisâl olmak, her dönem ve yörede geçerli ve etkili irşad yoludur. Güzeli örneklendirmek, çirkini tanıtmak için yetecektir.

Modern dönemlerde irşad faaliyetlerinin toplum değişim ve dönüşümüne katkısı yadsınamaz bir gerçek. Cami merkezli irşad faaliyetlerinin toplumsal dokumuza ne gibi katkıları olmaktadır?

Cami, toplumun her kesimine ayırım yapmaksızın açıktır. Oradaki irşad etkinlikleri de genele yönelik ve kapsayıcı olmak durumundadır. Böyle bir uygulama, farklı sebeplerle gündelik hayatında şu veya bu ölçüde başkalaşmış toplum bireylerinin duygu ve düşünce olarak dinginleşmesine, davranış olarak da birleşip bütünleşmesine vesile olacaktır. Allah’ın kulları, Allah’ın evi camide kendini bulacak diğer kullara da Yaradan’dan ötürü saygı duyup yakınlaşacaktır.

Cami içi irşad faaliyetlerinde en önemli nokta, iman birliğinin toplumda vahdet bilincini diriltici irşad, telkin ve uyarılarda bulunmaktır.

Bilginin nicelik olarak ço-

ğaldığı, yaygınlaştığı günümüz dünyasında sahih dinî bilginin de önemi aynı oranda arttı. Bu noktada başta camilerimizde olmak üzere, toplumun her kesimine yönelik görev yapan din görevlilerimize ve irşad gönüllülerine neler söylemek istersiniz, hangi tavsiyelerde bulunursunuz?

Unutulmamalıdır ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.), tebliğ ve irşad faaliyetlerinde kurum olarak Mescid-i Nebi'yi kullanmıştır. Bu sebeple İslam medeniyeti ve ümmeti de cami merkezli bir medeniyet ve toplum olarak tarihteki yerini almıştır. Bir millet ya da ümmetin başlangıcı ne ile vucüt bulmuş ve başarılı olmuşsa sonu da aynı şeyin güncellenmiş uygulamalarıyla irşad ve ıslah edilip varlığını ve hizmetini sürdürebilir. Bu tarihî ve sosyal gerçek, İslam toplumunda cami merkezli irşad faaliyetlerinin ve din görevlilerinin olmazsa olmaz niteliğini belgelemektedir. Bir başka anlatımla bu gerçek, günün irşad faaliyetlerinin merkezinde şeyhu'l-irşad ya da mürşid-i umumi niteliğine sahip ilmî ve irfani yetişmişliği yerinde elemanların bulunması gereğini gündeme getirmektedir. Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse Resul-i Ekrem'den başlamak üzere İslam'da irşad, cami, mektep ve sokak/hayat merkezli yürütülmüştür. Bunun din hizmetleri bağlamında anlatımı, "mürşit din görevlileri" diye ifade edilebilir.

Bu tanım, camilerin ibadet

ve ilim-irşad merkezi olma özelliğinin öne çıkarılması demektir. Günümüz, devlet memuru ve mesai sorumlusu din görevlisinden daha çok ilim irşad uzmanı, peygamber vârisi din görevlisi ya da gönüllüsü yetkin elemanlara ihtiyaç duymaktadır.

Müsaadenizle burada bir ümit ve temennimi de ifade etmek isterim. Haseki Eğitim Merkezleri tecrübesinden hareketle Diyanet Akademisi imkânlarını bir tür irşad enstitüsü işlevine sahip kılmak bu noktadaki ihtiyacı karşılamak bakımından Başkanlık için iyi bir fırsattır.

Mevcut duruma yönelik olarak da şu noktalara dikkat çekmek yerinde olacaktır:

Dinimizin temel kurumu olan camiyi, kendine has özellik ve kutsallığına hâlel getirecek tavır ve davranışlardan uzak tutmak en başta gelen hassasiyet olmalıdır.

Camide icra edilen görev imamet, hitabet, kıraat her ne ise, onu ihlas ile hakkını vererek mümkün olan en üst seviyede gerçekleştirme gayreti içinde olunmalıdır. Bu noktada gösterilecek titizlik, cemaate dinî görev ve mekânları ciddiye alma fikrini telkin edecektir.

Cami cemaatinin, cemaat edeplerini içine sindirmiş bir kıvama gelmesine özel önem verilmeli; camiye giriş çıkışların olgun ve medeni mümin davranışlarını yansıtmaları sağlanmalıdır.

Camilerin çarşı-pazar yeri

hâline gelmesine kesinlikle sebep olunmamalı ve izin verilmemelidir. Sosyal medya tutkusunun camiye taşınması, camide camiye yaşamak gerektiği öğretilmelidir.

Bilgi, gönül ve üslup olarak cemaate kalite ve kıvam bakımından örnek ve önder olunmalıdır.

Bu zor ve soylu görevde din görevlilerimize başarı dilekleriyle sözlerime son veririm.

ÖZ GEÇMİŞ

Prof. Dr. İsmail L. Çakan, 1945 yılında Samsun'un Ladik ilçesinin Küçükkızıoğlu köyünde doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra hafızlığını ikmal etti. 1966'da Kayseri İmam Hatip Lisesini, 1970'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü bitirdi. 1977'ye kadar Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında çalıştı. 5 Aralık 1977'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne hadis asistanı oldu. 1982 yılında Erzurum İslami İlimler Fakültesine sunduğu "Muhtelifü'l-Hâdis İlmi: Doğuşu, Muhtevası ve Çözüm Yolları" adlı teziyle doktor unvanı, 1987'de doçent, 1993'te de profesör unvanını aldı. 1994-1997 öğretim yıllarında Marmara Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü görevinde bulunan Çakan, 05.03.2012 tarihinde yaş haddinden emekli oldu.

Hadis ilmi ile ilgili 15 kitabının dışında dinî konularda yayımlanmış eserlerinden bazıları şunlardır:

Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları, Dinî Hitabet, Kur'an'ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi (M. Solmaz ile birlikte), Müslümanca Yaşamak, Sırat-ı Müstakim ve Yolcuları, Hurafeler ve Bâtıl İnanışlar, Ümmet Gerçeği, İslami Yapılanmada Siret ve Sünnet, Dindarlık Dinde Olanı Yaşamaktır, Sahâbe kıvamı, Kur'an'ın Müminlere Diriliş Çağrısı, Olay ve Ölçü Olarak Hicret, Ben Müslümanlardanım, Son İnci, Ashabının Dilinden Peygamberimiz.

GÜNÜMÜZ TOPLUMUNDA İRŞAD DİL VE ÜSLUBU

| Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

Manevi hayatın ciddi zaafı ugradığı, yalnızlık, çaresizlik ve güvensizlik duygularının yaygınlaştığı, şiddet, intihar, toplumsal çözülme göstergelerinin daha da belirginleştiği bir süreç yaşıyoruz. “Yiğit düştüğü yerden kalkar.” misali, kaybettiğimiz değerlerin yeniden kazanılması tek çözüm yoludur. Bunu başarmak için gerekli faaliyetler bütününe irşad diyoruz. Bu başlık altında toplayabileceğimiz bütün faaliyetler, İslam’ın hidayete erdirmeye hedefinde birleşen, ama durum ve maksada göre bazı farklılıklar barındıran davet ve tebliğ, vaaz ve nasihat gibi değişik şekillerde icra edilirler. Bu uygulamaların her biri,

esaslarını Kur’an’ın belirlediği inzâr (uyarma, korkutma) tebşir (müjdeleme), tezkîr (öğüt verme) ve iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma gibi yöntemlerle hayata geçirilir. Resmî görevli olsun ya da olmasın, irşad faaliyetinde bulunacak din gönüllülerine, dikkat edilmesi gereken dil ve üslup ilkelerini hatırlatmak yararlı olacaktır.

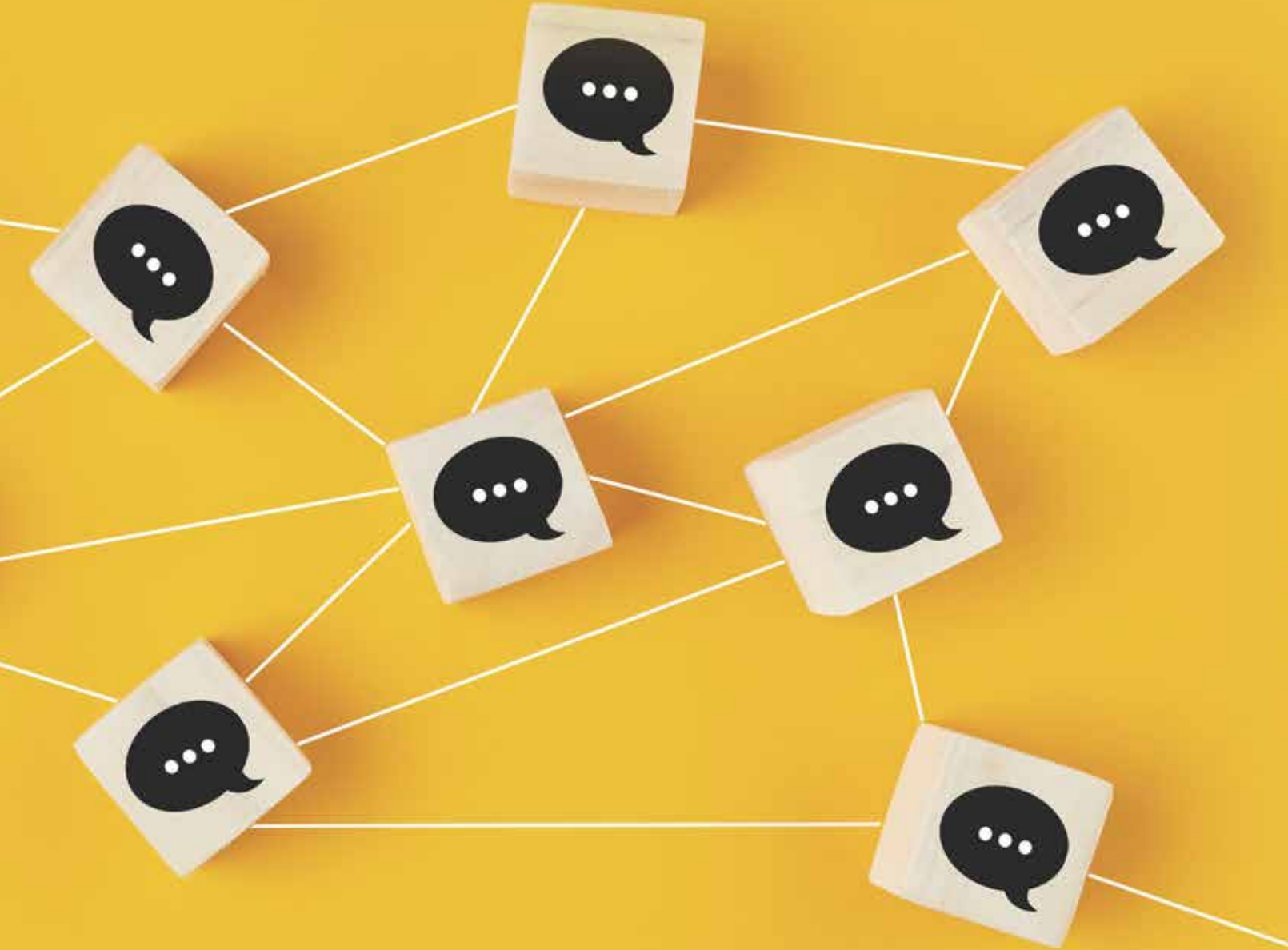
Kur’an, irşad faaliyetleri için üç teknik ilke belirler: Bunların ilki, akla hitap edip onu mantıklı yolla verimli kılmaya çalışmak (hikmet); ikincisi, insan vicdanını ve duygu dünyasını harekete geçirmek (güzel öğüt yöntemi); üçüncüsü ise kabul ettiği, doğru bulduğu birtakım ölçülere dayana-

rak ilzam etme tekniğidir (en güzel yolla mücadele). Bu üçüncü teknik, iknadan çok muhalifleri kırıp dökmeden susturarak kalabalık halk kitlelerine verecekleri zararı en aza indirmeyi hedefler. (Nahl, 16/125.)

Hikmet ya da güzel öğüt teknikleri, tek başına beklenen etkiyi gösteremezler. Her ikisinin birleştirilerek “hikmet yüklü güzel öğüt” şeklinde sunulması çok daha müspet sonuç alıcı olacaktır.

Tebliğ ve irşad, esasen fikrî bir meseledir. Belli bilgi ve fikirleri insanlara aktarma aracı değil toplumu, dinî değerleri diri ve tekil tutmak noktasında dönüştürme ve iyileştirme faaliyetidir. Genellikle sözlü

anlatım üslubu şeklinde algılanan “irşad dili” içeriğine eklenmesi gereken başka bileşenler de dikkate alınmalıdır. Bunları, irşad gönüllüsünün sahip olması gereken yeterli bilgi ve kültür zemininde işleyen dürüstlük, samimiyet, sistemli ve disiplinli çalışmada süreklilik, azim ve sebat şeklinde işaretlemek mümkündür.

Konusu insan olan her iş zordur. Hele günümüzde olduğu gibi sorgulayan ve eleştiren bir toplumda işiniz gönüller dünyasına girerek inanç, anlayış ve davranışları biçimlendirmek ve yön vermek ise bu iş daha da zor ve karmaşık hâle gelir. Herkes her konuda kendince bilgi sahibi olabiliyor. Bu sebeple irşad erleri-

nin din alanında ihtisas sahibi olmaları yanında kaçınılmaz şekilde âdeta birer psikolog da olmaları beklenir. Tahakkümcü, genellemeci, hedef gösterici, aşağılayıcı üsluplar yapıcı olmak yerine yıpratıcı olur. Buyurganlıktan ve zorlamadan uzak, bilgilendirme, müjdeleme, hatırlatma ve telkin yolu ile yönlendirme, temel ilkedir. (Azhab, 33/45-46.)

Gereksiz ihtilaflardan kaçınılmalı, düzeltilmek istenen yanlış/kötülük belirgin olmalıdır. Henüz ortaya çıkmamış, duyum ya da tahmine dayalı şeyleri zikretmekten kaçınmalıdır. Henüz yaygın hâle gelmemiş olumsuzluklar ise kamuya açık yöntemle değil, özel yollarla ele alınır. Muhatapların eğitim, bilgi, kültür ve algı düzeyleri göz önünde bulundurulmaya çalışılır. Çünkü algılanmasında zorluk çekecek meseleler cevapsız kalmış yeni soruların doğmasına sebep olabilir. Bazı meseleler ise yer, zaman ve muhatapın durumuna göre ertelenmelidir. “Her doğru her yerde söylenmez.” Camiler, ev sohbeti ortamları, hoca-talebe ilişkisi niteliğindeki ortamlar, muhatapın hazır olması bakımından irşad için uygun birer zemin olarak değerlendirilir.

Davet ve irşad gönüllüsü, yer ve zaman ayrımı yapmadan faaliyetini sürdürür. Hz. Nuh’un (a.s.) örnekliğinde olduğu gibi gece gündüz davet ve irşad üzere olacaktır. (Nuh,71/5.) İrşad eden kişi, muhataplarını ümide sevk edecek ve Allah’ın azabına karşı güvence ve Allah’a isyan konusunda ruhsat vermeyecek bir üslup takip etmeli.

Muhataplara/hedef kitleye karşı dengeli bir dil ve üslupla hitap etmek elzemdir. Kötü söz ve hakaret, tebliğin etkili olması bir yana dursun, kabulüne çağırdığımız değerlere tepki ile hakaret edilmesine sebep olur. Yanlış üslup, doğru sözü katleder. Allah Teâlâ, kullar olarak aramızda saygı, sevgi ve hürmet yüklü ifadelerle konuşmamızı istemek-

te, aksi takdirde şeytanın aramıza bozgun sokacağına işaret etmektedir. (İsra, 17/53.) Kur’an bunun da ötesine giderek Musa (a.s.) ve kardeşi Harun’u, kendini ilah yerine koyan Firavunu Hakk’a davetle görevlendirirken ona yumuşak söz söylemeleri uyarısında bulunuyordu. (Taha, 20/43-44.) Zulumun ve küfrün sembolü konumundaki insanlara karşı böylesine hassas davranılmasını emrediyor Allah. Hatalı ve günahkâr ama mümin ya da gönlü hakikate henüz muhatap olmamış kişilere karşı nasıl bir tutum içinde olunmalıdır; düşünmek gerekmez mi? Bu noktada ne kadar hassas davranılması gerektiği konusunda ölçüyü ise Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber’e yönelttiği bir ilke ile tespit etmektedir: “Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile.” (Âl-i İmran, 3/159.) Merhamet duygusu, ilahi bir armağandır. Bu duygunun etkin olmadığı davet ve irşad etkinliğinin temeline katı kalplilik ve kabalık yerleşir. Sonuç ise başarısızlıktan başka bir şey olmaz. (Âl-i İmran, 3/159.)

Beşerî ilişkilerde tatlı dil olgusunun ne derece etkili olduğu bilinen bir gerçektir. İrşad olgusuna, “emri bi’l-ma’rûf nehyi ani’l-münker” yöntemi üzerinde bakılacak olursa bu görevin yerine getirilmesinde bütün Müslümanların yükümlülük altında olduğu hakikati anlaşılır. Her Müslüman bilgi, kabiliyet ve sosyal konumu itibarıyla dinin hakikatlerini insanlara ulaştırmakla görevlidir.

Gündemi işgal eden bir meseleye temas etmek, bu hususta bir yanlış düzeltilmek isteniyorsa kişiselleştirmeye düşmeden, kimseyi hedef almadan, aşağılamadan, tahrik etmeden olay üzerinde durulmalı; bireylerle değil, olgularla meşgul olunmalıdır. Birilerine cevap yetiştirmeye çalışmak, verilmesi gereken doğrunun etkisini zayıflatır, enerjinin boşa gitmesine sebep olur.

Her yaş ve konumdaki insan için bir ihtiyaç olan öğüt ve nasihat olgusu, tekrarı gerekli kılılmaktadır. Tekrar eylemi, fikir ve öz itibarı ile olabileceği gibi belli kalıpların zaman zaman aynen aktarılması şeklinde de olabilir. Tekrar yönteminin en güzel örneklerini ise Kur’an’da görüyoruz.

Gerek cami merkezli gerekse cami dışı irşad faaliyetlerinde, hedef kitlenin ıslaha muhtaç yönlerini somutlaştırarak gündeme getirmek, muhatapları suçluluk duygusuna sokarak ve ümitsizliğe düşürerek irşada kapalı hâle getirir. Muhataplara gerektiğinde tanıma amaçlı sorular sorulabilir. Ancak bu, gizli eksikliklerin açığa çıkarılmasına çalışan bir sorgulama işlemine dönüşmemelidir. İrşad gönüllüsünün görevi hatırlatma ve öğüt verme sınırlarını aşmamalıdır. (Ğaşiye, 88/21.)

Belli bir kişi ya da kesimin sergilediği olumsuz davranışı, diğer insanlar da yapmış gibi toptancı bir değerlendirme yerine “bazı kişiler”,

“bazı yerlerde...” gibi ifadelerle kişiyi değil, yanlış davranışı öne çıkarmak temel ilkedir. “Beşer olarak hepimiz günahkâruz.”. “Çok kere farkında bile olmadan günaha girebiliyoruz.”, “Kul olarak hepimizin zaafları var...” gibi ifadelerle “dinleyenlerin arasından” konuşmak, sonuç alıcı bir etkiye sahiptir.

Peygamber Efendimizin de (s.a.s.) aslı görevi olan tebliğ ve irşad (Maide, 5/67.); ilgililerin/ sorumluların, muhataplarını İslami hükümlerden ve ilahi bilgilerden haberdar etmek, müminleri ve insanlığı ebedî hayat hakkında bilgilendirmek, tebliğ ve irşad etmek olarak algılaması gereken bir meseledir. Bu süreçte, tıpkı müjdeleme yöntemi gibi “korkutma” yöntemi de irşad faaliyetlerinde amaca götürecü bir unsur olarak kullanılır. İrşadçı bunlardan hiçbirini tek başına öne çıkarmaya yoluna gitmemelidir. Her iki duygu da yeri geldikçe ölçülü bir üslup içinde devreye sokulmalıdır. Müjde ayetlerini azap ayetlerine ya da azap ayetlerini müjde ayetlerine “feda” etmemelidir. Önemli olan her ikisinde ölçüyü kaçırmamaktır. Azap ayetlerinin mesajları inzar (kötü akıbet hakkında uyarı) ve bilgilendirme çerçevesinde ele alınmalıdır. İlâhi merhamet ve onun yansması olan müjde ayetleri de tuzu kuru bir tavır ve yersiz güven duygusuna sevk edecek bir üsluptan uzak tutulmalıdır. İrşadçının bu noktadaki temel aracı, muhataplarını korku ile ümit

**Muhataplara/
hedef kitleye
karşı dengeli bir
dil ve üslupla
hitap etmek
elzemdır. Kötü
söz ve hakaret,
tebliğin etkili
olması bir
yana dursun,
kabulüne
çağırdığımız
değerlere tepki
ile hakaret
edilmesine
sebepler olur.
Yanlış üslup,
doğru sözü
katleder.**

arasında ama hayata olumlu bakan bir ruh hâline getirecek dil ve üslup olmalıdır. “Sevgi dili” yaftalı, “Mevlana ve Yunus felsefesi” merkezli, dinin hayata yön veren hükümlerini devre dışı bırakan yaklaşımlara tabiatıyla itibar edilmeyecektir. Sevgi ve hoşgörü yönelişleri, dinin ilkelelerini devre dışı bırakmadıkları ölçüde makbuldür. Din ne ise o kendi ölçüleri içinde ve doğru şekilde yansıtılır.

Vaaz ve nasihat genellikle cami içi faaliyetler olarak algılanır olmuştur. Ama irşad, yer ve zaman gözetmeyen bir muhtevaya sahiptir. Cami dışı irşad faaliyetlerinde dikkat edilmesi gereken bir husus da genel muhatap kitlesi karşısında akademik üsluptan kaçınılmasıdır. Sade ve kolay anlaşılır ifadeler kullanılmalıdır. Günceli yakalamak da önemlidir. Yapmacık üslup yerine samimi ve tabii bir eda ile hitap edilmelidir. Bu ilkeye dikkat edildiğinde yerel şivelerle konuşan, zaman zaman espriler yapan konuşmacıların daha ilgi ile dinlendiği, bilinen bir gerçektir.

Sosyal medya alanında yapılan vaaz ve sunumlarla aynı konuları ihtiva eden kısa metrajlı özgün videoların sosyal mecralarda yayılması, geleneksel irşad dilinin yeni imkânlar araması ve onları müspet manada kullanabilmesi sevindiricidir. Ancak son derece dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur ki irşad faaliyetlerini, sanal mecrada ortaya çıkabilecek her türlü olumsuz etkenlerden korumak elzemdır. ■

Ebru: Kamuran İŞCAN

BİR MÜRŞİT OLARAK HZ. PEYGAMBER

Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Peygamberler, Yara-
dan ile ilahi hitaba
mazhar olan eşref-i
mahlûk/insan arasın-
da iletişimi sağlayan yegâne
vasıtalar. Allah bir lütuf
olarak insanı yaratıp kendi
hâline bırakmamış, vahyin
rehberliğinde doğru ile yan-
lış, hak ile batılı gösteren
peygamberler ve onlarla be-
raber ilahi irşad rehberi olan
kitaplar göndermiştir. “Size
Rabbimin mesajlarını iletiyo-
rum, size öğüt veriyorum ve
Allah’tan gelen vahiy saye-
sinde sizin bilmediğinizi bi-
liyorum.” (Araf, 7/62.) ayeti bu
iletişimi ifade eder. Bu ayet
aynı zamanda bize peygam-
berlerin en önemli ve birincil
görevlerinin irşad, yani tebliğ
olduğunu beyan etmektedir.

Sözlükte “yol göstermek, reh-
berlik etmek, öğüt vermek, hi-
dayet” anlamına gelen irşad,
doğruya veya hakka ulaştır-
mak, hakka kılavuzluk etmek
demektir. Diğer bir ifade ile
insanlara “hakki öğretmek
ve göstermek”, onların “hak-
ka ulaşmasına rehberlik et-
mek”tir. (İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab,
Dâru Sadr, Beyrut 1414, 3/175-176,
“rşd” mad.) İrşad görevi ifa
edenlere de hakka rehberlik

yapan anlamında mürşit de-
nir. İnsanlık âleminin ilk ve
ilahi mürşitleri peygamber-
lerdir. Mürşitlik görevlerini
hakkın yegâne belirleyicisi
olan Allah’tan aldıkları vahyi
risâlet görevleriyle insanoğ-
luna tebliğ ederek ifa ederler.

1- İlim sahibi olmak

İlim irşad faaliyetinin başa-
rısında en önemli etkidir.
Muhatapları bilgilendirmek,
doğru bilgi aktarmak ve bu
yolla muhatapları ikna etmek
çok daha kolay ve başarı
oranı yüksektir. Hz. Peygam-
ber’in bilgi kaynağı vahiydi.
Dolayısıyla muhatapları ya-
nılmayan tek ilim olan va-
hiy ile bilgilendiriyordu. İlim
sadece irşad makamında
olanların başarısı için değil,
tebliğe muhatap olanların da
gerçekleri kabulünde önemli
bir etkidir. “De ki: ‘Siz ona
ister inanın ister inanmayın;
şu bir gerçek ki, bundan önce
kendilerine ilim verilen kim-
selere o (Kur’an) okununca,
derhal yüz üstü secdeye ka-
panırlar.’” (İsra, 17/107.) ayeti
hakikati kabul etmede, do-
layısıyla irşad faaliyetlerinin
başarısında ilmin etkileyici
rolünü ifade etmektedir.

2- Yüce ahlak sahibi olmak

Allah Resulü’nün yaşadığı
üstün ahlak tebliğ edilen de-
ğerlerin ete kemiğe bürün-
müş somutlaşmış hâlidir. Bu
yüzden Yüce Allah tebliğ ve
irşada muhatap olanlara ön-
celikle “Habibim sen yüce bir
ahlaka sahipsin.” (Kalem, 68/4.)
hitabıyla insanlığa numune-i
imtisal olarak gönderdiği (Ah-
zab, 33/21.) elçisinin ahlakını
tekeffül etmiş; Allah Resulü
de “Ben yüce ahlakı tamam-
lamak için gönderildim.”
(İmam Mâlik, Muvatta, Hüsnü’l-hu-
luk, 8.) buyurmuştur. Bir na-
kilde ifade edildiği gibi Said
b. Hişam, Hz. Aişe’ye Allah
Resulü’nün ahlakını sormuş;
“Kur’an okumuyor musun?”
sorusuyla karşılaşmış; “Oku-
yorum.” deyince; Hz. Aişe
de “İşte Hz. Peygamber’in
ahlakı Kur’an’dı.” karşılığı-
nı vermiştir. (Darimi, Salât, 165;
İbn Mace, Ahkâm 14; Nesai, Kıyâ-
mu’l-leyl, 2; Ahmed b. Hanbel, Mus-
ned, 41/148, no. 24601.) Bu, Hz.
Peygamber’in Kur’an’da var
olan bütün ahlaki değerlere
sahip olduğu, Kur’an’ın sa-
kındırdığı bütün eksiklikler-
den de sakındığı anlamına
gelir. Dolayısıyla Allah Resu-
lü’nün hayatı Kur’an ahlakı-
nın somutlaşmış hâliydi, de-
mek hakikat olur.

3- Örnek bir kişilik sergilemek

Allah Resulü'nün birinci görevi tebliğ, ikinci görevi de tebyindi. Yani tebliğ ettiklerini muhataplara yaşayarak uygulamalı bir şekilde açıklamak ve öğretmektir. Bunu da sergilediği örnek kişiliği ile en güzel şekilde yaptı. Tebliğin başarısında örnek bir kişilikle topluma sunulan değerleri yaşamak son derece önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) tebliğ ettiklerini kusursuz bir şekilde hayata yansıtmış, Kur'ani emirlerin uygulamalarını en güzel şekliyle muhataplara takdim etmiştir. Allah Teâlâ onun bu özelliğini "Ey inananlar! And olsun ki sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Allah'ın Elçisi en güzel örnektir." (Ahzab, 33/21.) hitabıyla ifade buyurmuştur.

4- Doğruluk, güven ve istikamet üzere olmak

Doğruluk, hakka uygunluk demektir. Hakkın belirleyicisi ise ilahi vahiy ve vahyin kontrolünde tecelli eden Allah Resulü'nün sünnetidir. Yüce Allah'ın peygambere hitaben "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hud, 11/112.) emri peygamberlerin doğruluk ve istikamet üzere hareket ettiklerinin beyanıdır. Bu da Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının/hayatının tamamıyla doğruluk kıtası/ölçüsü olduğunun bir ifadesidir.

Şüphesiz hiç kimse Allah'ın Elçisi'nden daha doğru ve

daha dürüst bir kişilik sergileyemez. Resulullah (s.a.s.) bunu yaşayarak göstermiştir. Onun bu dürüstlüğünün insanları derinden etkilediği tarihî bir hakikattir. Henüz fakir ve yetim bir genç iken amcasının yanında ticarete başlamış, kısa zamanda dürüstlüğü ve alışverişteki adaletiyle herkes tarafından tanınmış ve saygı görmüştür. Çevresinde "sadık" ve "emin" olarak ün salmış, zengin, fakir herkes tarafından bu unvanlarla çağrılır olmuştur. Şüphesiz onun doğruluğu ve dürüstlüğü peygamberlik ve davetinin kabulünde etkin rol oynamıştır. Yüce Allah elçisine "Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm." (Araf, 7/68.) demesini vahyetmiş; "Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim." (Şuara, 26/125.) ayeti ve benzerleri (Şuara, 26/143; Duhan, 44/18.) ile de tebliğde muhataplara güven telkin edilmiştir.

5- Söz ve eylem birliğine dikkat etmek

Hz. Peygamber (s.a.s.) tebliğ ve irşad görevini ifa ederken sözsöz bilgilendirmesinin yanı sıra fiilî uygulamaları ile de söz ve eylem birliğini ortaya koymuş; Kur'an'ın ne yapacağımıza yönelik talimatlarını tebliğ ederken nasıl yapacağımızı da yaşayarak topluma sunmuştur. Topluma sunulan değerler mürşit tarafından eyleme dönüştürülmez ve bu şekilde söz ve eylem birliği sağlanmaz ise irşadın karşılık bulması beklenemez. Fiilî temsil diye ifade edebileceğimiz "söyle-

diğini yaşamak" irşadın vazgeçilmezidir. Şu bir gerçek ki tebliğ ve irşadda sözlü bilgilendirme ve uyarıdan ziyade fiili temsil etkilidir. İslam dininin kısa zamanda bu kadar hızlı yayılmasının en önemli etkeni şüphesiz Hz. Peygamber'in tebliğ ettiklerini yaşamasıdır.

6- Alçak gönüllü olmak

Allah Resulü'nün (s.a.s.) sıradan bir insan gibi sade bir hayatı vardı. Krallar gibi yaşama imkânına sahipken sıradan bir birey gibi son derece sade ve mütevazı bir hayat yaşamayı tercih etti. Kendi evinin işini görür, hırkasını diker, ayakkabılarını tamir ederdi. Mescitteyken insanlar arasında herhangi farklı bir durum olmaksızın onlardan biri gibi otururdu. O kadar ki kimin peygamber veya devlet başkanı olduğu fark edilmezdi. Onun bu mütevazı hâlinin tebliğ ve irşadındaki başarısına olumlu katkı sağladığı inkâr edilemez.

7- Tebliğde samimi olmak

Allah'ın Elçisi hayatı boyunca insanların iyiliği ve saadeti için samimiyetle çalıştı. Bütün zamanını ve gayretini cahiliye toplumunu Kur'an'ın nuruyla aydınlatmak için sarf etti. O kadar ki Mekke'de iken tebliğ gayesiyle büyük bir sabır, aşk ve samimiyetle kapı kapı dolaştı; fakat karşılığında hakaret gördü. O yine de insanları hakka ve iyiliğe teşvik etmeye devam etti. Çünkü o insanları hakka ulaştırma mücadelesinde sadece Allah rızası için çalıştı.

8- Şefkat ve merhamet sahibi olmak

Allah Resulü herkese karşı sevgi ve merhamet dolu bir insandı. Arkadaşlarını çok sever, düşmanlarına bile merhamet gösterirdi. O, bütün insanlığa karşı yaşayan bir sevgi, şefkat, merhamet abidesiydi. Nitekim kâinatın yaratıcısı onu âlemlere rahmet olsun diye göndermişti. (Enbiya, 21/107.)

Ebu Hureyre'nin rivayetine göre bazı insanlar Resulullah'a (s.a.s.) gelerek müşriklere beddua etmesini istedi. Bunun üzerine Resulullah, "Ben dünyaya beddua etmek için gönderilmedim; ben yalnız rahmet olarak gönderildim." buyurdu. (Buhari, el-Edebu'l-Mufred, th., Semîr b. Emîn ez-Züheyri, Mektebetu'l-Ma'ârif, 1419/1998, s. 167, no. 321.) Başka bir rivayete göre de "Allah, başkalarına merhamet etmeyene merhamet etmez." buyurdu. (Buhari, Edeb, 18, 27; Müslim, Fedâil, 65.) Onun sevgisi ve merhameti; inancı, rengi, ırkı, makam veya cinsiyeti ne olursa olsun herkese yöneltti. Kısacası insanlara olan sevgi ve merhameti sonsuzdu. Bununla beraber müminlere karşı olan şefkat ve merhameti düşkünlük derecesindeydi. "And olsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." (Tevbe, 9/128.)

9- Sabırla Allah'a sığınmak

Her konuda olduğu gibi tebliğ ve irşadda da Allah'a sığınmak gerekir. Allah Teâlâ

"Allah'ın ayetleri üzerinde kendilerine gelen bir delil olmadan tartışanların gönüllerinde, ulaşamayacakları bir büyüklenme vardır. Sen Allah'a sığın. O şüphesiz işitendir, görendir." (Mümin, 40/56.) buyurarak tebliğde de Allah'a sığınmak gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bütün tebliğ faaliyetlerinde Allah'a sığınma ve neticede elde ettiği başarı örnekleri ile doludur. "Artık Rabbinin hükmüne (boyun eğip) sabret; onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre boyun eğme." (İnsan, 76/24.),

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!" (Nahl, 16/127.) ayetleri de tebliğde sabrı tavsiye etmektedir. Zira tebliğde her zaman başarı elde edilemeyebilir. Bu durumda ye'se kapılmadan sabredip Allah'a sığınmak gerekir. Öylesi durumlarda Yüce Allah elçisine "(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: 'Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O yüce arşın sahibidir.'" (Tevbe, 9/129.) demesini öğütlemektedir. Başka bir ayette, "Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan." (Furkan, 25/58.) buyrulmaktadır.

Sonuç

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir taraftan Allah'tan aldığı vahyi en başarılı şekilde insanlara tebliğ ederken bir yandan da bizzat hayata tatbik ederek onu insanlığa örnek bir hayat tarzı olarak sunmuştur. Aldığı vahyi insanlara iletmesi tebliğ, tebliğ ettiği vahyi gerek sözlü aktarım ve anlatımla gerek yaşayarak örneklemekle kabul ettirme faaliyeti ve bu noktada sergilediği çaba ve metotlar ise irşad olarak ifade edilebilir. Bu manada son din İslam'ın ilk mürşidi Hz. Muhammed'dir. Allah Resulü irşad görevini en mükemmel ve en başarılı şekilde yerine getirmiştir. İrşad görevi ifa edenler de Hz. Peygamber'in tebliğ ve irşaddaki başarı metodunu rehber edinmelidirler. ■

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir taraftan Allah'tan aldığı vahyi en başarılı şekilde insanlara tebliğ ederken bir yandan da bizzat hayata tatbik ederek onu insanlığa örnek bir hayat tarzı olarak sunmuştur.

OKUMAK, ANLAMAK, YAŞAMAK

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu, ancak akıl izan sahipleri bunu anlar.”

(Zümer, 39/9.)

Yüce Allah'ın (c.c.) insana vermiş olduğu ve onu diğer varlıklara karşı üstün kıldığı en önemli özelliklerden biri akıldır. İnsan, aklı sayesinde öğrenir, düşünür, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü ayırt eder. Akıl ve irade sahibi olması insanı aynı zamanda sorumlu bir varlık hâline getirir. Bu durumda insan aklını kullanacak, okuyacak, öğrenecek, iradesiyle doğruyu bulacak, hakikati arayacaktır. Aklını kullanmak suretiyle bilgiye ulaşacak, elde ettiği ilimle eşyanın ve olayların hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak edecektir.

Kur'an'da ilim kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık 750 yerde geçmesi (Muhammed Fuad Abdülbaki, el-Mu'cemü'l-müfehres li elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 469-481.), bilginin ve bilme faaliyetinin Kur'an mesajı bakımından

önemini ortaya koymaktadır. Bilmek, anlamak, düşünmek, idrak etmek gibi anlamlara gelen fehm, şuur, taakkul ve tefekkür gibi kelimeler de dikkate alındığında Kur'an'da ilim ve idrake verilen önem daha iyi anlaşılmaktadır. (Mevlüt Erten, Kur'an'da Bilgi-Amel (Ey-lem) İlişkisi, Diyanet İlmi Dergi, 43/2 (2007), s. 138.)

İlmin nazari ve amelî olmak üzere iki kısma ayrıldığını söyleyen Ragıp el-İsfehani'ye göre nazari bilgi, bilinenin idrakiyle kemale ulaşır; varlıkları bilmek gibi. Amelî bilgi ise ancak amelle tamam olur; ibadetler ilmi gibi. (Ragıp el-İsfehani, el-Müfredat, 343.) Bu tanım, ilmin amelî yönünü ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Zira ibadetler için sadece bilmek yeterli değildir. İbadet, bilginin amele yansımasıdır.

En güzel şekilde yaratılan insanın (Tin, 95/4.) bu üstünlüğünün bir yönü de akıllı bir varlık olmasından dolayı ilim öğrenme yeteneğine sahip olmasıdır. Hz. Âdem'in yaratılışını konu edinen ayetlerde onun yeryüzünde halife olarak yaratılacağı ifade edilirken bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için Yüce Allah (c.c.) tarafından kendisine bütün isimlerin öğretildiği de bildirilmektedir. (Bakara, 2/30-31.) Bu hakikat, aynı zamanda bilginin sorumluluk gerektirdiğinin de ifadesidir. Aynı şekilde, bilgi ile iman arasında da sıkı bir ilişki vardır. Zira iman, taklidî ve tahkikî olmak üzere iki kısma ayrılır. Kişinin bilgiye dayanmaksızın, çevresinin etkisi ve telkiniyle iman etmesi taklidî iman iken delillere, bilgi ve araştırmaya dayanarak iman etmesi ise tahkikî

imandır. Aslolan ise bir Müslümanın imanını taklitten tahkike çıkarabilmesidir. Böylece imanı güçlenecek, dışarıdan gelen saldırılar karşısında direnebilecek, sarsılmadan ayakta kalabilecektir.

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve insanlığa ilk hitap olan Alak suresinin "Oku!" emri ile başlaması, ilmin insan için önemini ifade etmesi açısından son derece manidardır. Burada emredilen okuma, basit bir okuma değildir. Zira ilim salt bir okuma değil kavrama, idrak etme ve amele yansıtma gibi çok yönlü bir faaliyetlerdir. Kur'an ayetlerinin yanında tabiattaki ayetleri de okuması istenen insan, okuyup anlamlandırmak ve gereğince amel etmekle mükellef kılınmaktadır. Eşya ve olaylara bakmak, aralarındaki ilişkileri kavramak, varlık sebeplerini keşfetmek Kur'an'ın öngördüğü bir husustur. Kur'an, eşya ve olayları zahirî görünüşleriyle algılamayı yeterli bulmaz; onların künhüne vâkıf olunmasını ister. Zira Kur'an'da yer verilen Hz. Musa ile Hızır kıssası bize gösteriyor ki olayların gerisinde muhakkak bir hikmet vardır. (Kehf, 18/65-82.)

O hâlde insan, tüm bu okumaları "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (Alak, 96/1.) ayeti gereğince, Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği bilgi ile Allah adına yapmalıdır ki doğru okuyup anlamlandırabilsin. Temelinde iman, ihlas ve samimiyet gibi değerler olmayan bir okuma insanı hakikate ulaştıramayacaktır. Tüm bu okumaları yapıp gereğince amel edebilmenin sonucu ise tam bir kulluktur. Çün-

kü bilmek, sorumluluğu yani teslimiyet ve kulluğu gerektirir. Kur'an'da akıl sahiplerine yönelik yer alan hitaplar, yine "düşünmez misiniz?", "akletmez misiniz?", "öğüt almaz mısınız?" şeklindeki hatırlatmalar hep Allah'a (c.c.) yaraşır şekilde kulluk etmeye tembihte bulunan ifadelerdir. Bu hakikatleri okuyup anlayabilen ve gereğince kulluk edebilen insanlar, "De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu, ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür." (Zümer, 39/9.) buyruğu üzere Allah (c.c.) nezdinde diğer insanlardan daha üstün olacaklardır. "Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (c.c.) (gereğince) korkarlar." (Fatır, 35/28.) mealindeki ayet de ilmin sorumlulukla olan ilişkisine bir diğer örnektir.

Akıllı ve sorumlu bir varlık olarak yaratılan insanın bunun bir gereği olarak bilmediği şeylerin peşine düşmemesi ve bilgisizce hareket etmemesi yine Kur'an'ın bir tavsiyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. "İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysaki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz." (Âl-i İmran, 3/66.); "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur." (İsra, 17/36.) mealindeki bu ve benzeri ayetler (Araf, 7/33; Hac, 22/3,8; Lokman, 31/20.) bilginin sorumluluk gerektirdiği gibi aynı zamanda bilgisizce hareket etmenin de sorumluluk gerektirdiğini öğ-

retmektedir bizlere. İnsanın bilgisizce hareket etmemesi ve doğru bilgiye ulaşması adına kendisine ulaşan herhangi bir haberi araştırması da doğru bilgiye ulaşma yolu olarak Kur'an'da insana tavsiye edilen bir husustur. (Hucurat, 49/6.) Böylece insan hata etmekten kurtulmuş ve doğruya ulaşmış olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yönelik olarak yer alan "...Rabbim, ilmimi artır' de." (Taha, 20/114.) mealindeki ilahi beyan, bilgi edinme konusunda ilahi yardımın talep edilmesine yönelik bir işarettir. İlk emri oku olan Kur'an'ın ilme, öğrenmeye, tefekkür etmeye, düşünüp ibret almaya yönelik emir ve tavsiyeleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan şudur ki bütün bunlar pratik hayata yansıdığı, gereğince yaşandığı zaman anlamlı ve değerlidir. Zira amelsiz bir ilmin meyvesiz bir ağaç gibi olduğu düşünüldüğünde davranışa yansımaya imanın, insanın ahlaki gelişimine katkısı olmayan bilginin Kur'an açısından bir önemi olmadığı ortadadır. ■

Kişinin bilgiye dayanmaksızın, çevresinin etkisi ve telkiniyle iman etmesi taklidî iman iken delillere, bilgi ve araştırmaya dayanarak iman etmesi ise tahkikî imandır. Aslolan ise bir Müslümanın, imanını taklitten tahkike çıkarabilmesidir.

EVLİLİK EN KUTSAL SÖZLEŞME

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْنَىٰ لِلْبَصَرِ وَأَخْصَنُ لِلْفَرْجِ،
وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ

“Ey gençler! Evlenme imkânı bulanınız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayanlar da oruç tutsun. Çünkü orucun koruyucu özelliği vardır.”

(Buhari, Nikâh, 3.)

Üç sahâbi, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eşlerinden onun ibadet hayatına ilişkin bazı bilgiler alınca “Hz. Peygamber nerede, biz nerede; zira onun gelmiş geçmiş bütün günahları bağışlanmıştır.” diyerek kendilerince bazı kararlar aldılar: Birisi geceleri hep namaz kılacak, diğeri sürekli oruç tutacak, bir diğeri ise hiç evlenmeyecekti. Tam o sırada Hz. Peygamber (s.a.s.) çıkageldi ve onları şöyle ikaz etti: “Allah’a yemin olsun ki ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve en takvalı olanınızım. Buna rağmen bazen oruç tutarım bazen tutmam; bazen nafîle namaz kılarım

bazen de gecenin bir kısmında uyurum. Ayrıca ben evlenirim de.” Hz. Peygamber’in bu sözlerini takiben kurduğu şu cümleler, o sahabilerin yanı sıra bütün ümmeti için son derece mühimdir: “(İşte benim sünnetim budur.) Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” (Müslim, Nikâh, 1.)

Evet, Hz. Peygamber’in “benim sünnetimdir” dediği hususlardan biri de evlilik hadisesidir. Evlilik (nikâh), bir yönüyle muamelat konusu olmakla birlikte ibadet yönü de olan bir husustur. Bundan dolayıdır ki pek çok fıkıh

ve hadis kitabında ibadetler bölümünden hemen sonra, akitler bölümünden önce nikâh konusuna yer verilir. Zira evlilik hadisesi, sadece iki insanın bir arada yaşamak üzere yaptıkları bir akitten ibaret olmayıp pek çok hayrı ve güzelliği beraberinde getirmektedir. Bunlardan bir kısmını şu şekilde izah edebiliriz:

Evlilik, Allah’ın emri, Hz. Peygamber’in sünneti ve dinin yarısıdır. Tikel olarak düşünüldüğünde evliliğin hükmü farz, vacip, sünnet vb. şekilde olmakla birlikte zaruriyatı hamse (din, can, nesil, akıl ve malın korunması) açısından bakıldığında evlilik Allah’ın bir emridir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Nikâh benim sünnetimdir.” (İbn Mace, Nikâh, 1.) buyurmak suretiyle evliliğin sünnet olduğunu beyan etmiş; diğer taraftan da “Bir kimse evlendiğinde dininin yarısını tamamlamış olur. Kalan yarısında da Allah’tan sakınmaya baksın.” (Beyhaki, Şuabu’l-İman, VII, 340.) buyurarak dinin kemal düzeyde yaşanabilmesi için evlenmenin önemine dikkat çekmiştir.

Evlilik, huzur ve sükûnetin kaynağıdır. Kur’an-ı Kerim’de “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.” (Rum, 30/21.) buyrulurak eşlerin birbirlerinde huzur ve sükûneti bulacağı açıkça ifade edilmiştir. Ancak bunun

için eşler arasında sevgi ve merhamete dayanan bir ilişki; karşılıklı saygı ve hoşgörü temelli bir iletişim olmalıdır.

Evlilik, iki yabancı insanı herkesten daha yakın yapan bir bağıdır. Evlenecek kişilerin mahremlerden olmaması yani dinen birbirine namahrem (yabancı) sayılanlardan olması gerekmektedir. Birbirine dinen yabancı olan bu iki kişi arasında nikâh akdiyle birlikte çok farklı ve güçlü bir bağ meydana gelir. Söz konusu bağ sayesinde eşler, anne baba ve kardeşlerine olan yakınlıklarından daha öte bir yakınlığa kavuşurlar. Eşlere düşen, bu kuvvetli bağın bilincinde olmak ve bu bağı sağlam tutmak için gayret göstermektir.

Evlilik, her ferdin eksik yönünü tamamlayan ve onu tekâmül ettiren bir hadisedir. Yalnızlık Allah'a mahsustur. İnsan ise yaratılış itibarıyla yalnız yaşamaya uygun bir varlık değildir. Karşı cinsten bir kişiyle bir araya gelerek hayat yolculuğunda yalnız yürümek, insan fıtratına yerleştirilmiş bir istektir. Çok özel ve istisnai durumlar haricinde her insan bu isteğin gerçekleştirmesini arzu eder. Bu arzusa ulaşan ve evlilik ile karşı cinsten biriyle gönlünü birleştiren insan gerçek manada mutluluğu yakalar ve eksik yönünü tamamlamış olur.

Evlilik, toplumun en küçük yapı taşı olan aile müessesesinin başlangıcı ve neslin devamı için tek meşru yoldur. Güçlü toplumlar, güçlü aile

yapısı ile teşekkül eder. Hiç şüphesiz muasır medeniyetler seviyesine sağlam bir aile kurumu olmaksızın ulaşılmaması mümkün değildir. Aile olabilmek de ancak evlilik yoluyla gerçekleşebilmektedir. Öte yandan, insan neslinin devamı yine evlilik yoluyla sağlanacaktır. Evlilik dışı birlikteliklerin artarak aile kurumunun tehdit edildiği ve İslam'ın onay vermediği cinsel birlikteliklerin yaygınlaşarak ahlaki değerlerin yerle yeksan edildiği şu son dönemde, evliliğin önemi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Evlilik, gözü haramdan uzak tutan, meşru yoldan şehveti teskin eden ve günahlara karşı koruyan bir kalkandır. İnsanın fitri birtakım arzu ve ihtiyaçları olup bu ihtiyaçları karşılamının yegâne meşru

Evlilik, toplumun en küçük yapı taşı olan aile müessesesinin başlangıcı ve neslin devamı için tek meşru yoldur. Güçlü toplumlar, güçlü aile yapısı ile teşekkül eder. Hiç şüphesiz muasır medeniyetler seviyesine sağlam bir aile kurumu olmaksızın ulaşılmaması mümkün değildir.

yolu da evliliktir. Evlilik sayesinde insanlar, kendilerini harama karşı koruyabilirler. Bu yönüyle evlilik, günahlara karşı koruyan bir kalkan; iffetli yaşamayı sağlayan bir zırh mesabesinde. İşte bu hakikat, yukarıdaki hadiste de açıkça ifade edilmekte ve Hz. Peygamber (s.a.s.) gençleri evliliğe teşvik etmektedir; çeşitli sebeplerle evlenemeyecek olanlara ise -nefsi dizginlemeyi kolaylaştıran bir başka vasıta olarak- orucu tavsiye etmektedir.

Evlilik, iki insanın birlikte yaşamasına ve karşılıklı yardımlaşmasına imkân tanıyan, birbirlerine hak ve ödevler yükleyen bir akittir. Evlilik, eşlerin birbirlerinin arzu, ihtiyaç ve kişiliğini yok saydığı bir birliktelik değildir. Aksine, iki farklı iradenin karşılıklı sevgi, saygı ve merhamet ekseninde mezcolduğu, birlikten kuvvet doğar bilinciyle hayat yüküne birlikte omuz verildiği, erkeğe ayrı kadına ayrı ödev ve sorumlulukların verildiği, aks-i sedası göklerde karşılık bulan ilahi bir sözleşmedir. Bu yönüyle evlilik, fert ve toplumlar için bencillik, ihmalkârlık, kanaatsizlik ve muhabbetsizlik gibi hastalıkların da panzehridir.

İşte bu duygu ve düşüncelerle gerçekleştirilecek bir evlilik sayesinde eşler dünyada âdeta cenneti yaşayacak, ahiret yurdundaki gerçek cennete ulaşmak için birlikte çaba gösterecek, böylece Rablerinin inayeti ile iki cihan saadetine ulaşmış olacaklardır. ■

MÜŞAVERE HEYETİNDE BİR HEKİM DR. HASAN FEHMİ GÖKALP - 1

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Bu yazının başlığı “Dâhiliye Mütihazası Bir Dersiam” da olabilir-di, “Dersiam Bir Tıp Doktoru” da... Köşemizin “Diyanet Arşivi” adını taşıdığını göz önünde tutarak yukarıdaki ibareyi tercih ettim.

Kuruluşundan itibaren Reislik teşkilatında bir danışma ve karar birimi olarak sürekli yer almış olan Müşavere Heyeti/

Müşavere Kurulu/Din İşleri Yüksek Kurulunda bugüne kadar yüzlerce kişi aza/üye olarak görev yaptı; kuşkusuz bunlardan her biri tanıtılmaya değerdir. Burada, Hasan Fehmi Gökalp’i seçmemin nedeni, onun hem medrese/dinî yüksel tahsil hem de munzam bir tıp eğitimi görüp Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyetinde üyelik yapmış tek kişi olmasıdır.

Küçük bir yanılma payı bırakarak onun için, “Diyanet’te bu vasıftaki tek kişi” tanımını da yapabiliriz. Bununla birlikte, bütün araştırmalarıma rağmen, Başkanlığımızca yayımlanan albümlerdeki kısa tanıtım yazıları dışında onun hakkında yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlamadım. Bu makalede verilen bilgilerin kaynağını, onun Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık

Bakanlığındaki özlük dosyalarında bulunan belgelerle 1948 yılına ait Müşavere Heyeti karar defterindeki kayıtlar teşkil etmektedir. Buna göre makaleyle amacımız, tam bir biyografi yazmak değil, Gökalp'in işaret edilen oldukça manidar vasfını öne çıkarmaktır.

Yazıda Gökalp'in önce kısa bir özgeçmişi verilecek, ardından da bazı yönleri detaylandırılacaktır.

Doğumu ve Tahsili: Hasan Fehmi Gökalp, 1313 (1897)'te İstanbul'da doğmuş. Babası Süleyman Efendi, annesi Havva Hanım'dır. İlk tahsilinden sonra Fatih Rüştîyesini bitirmiş. Bir süre Fatih Bahr-i Siyah Çiftebaş Kurşunlu Medresesinde Dersiam Nasuhi Efendi'den ders okumuş. Daha sonra, bizzat kendisinin verdiği bilgiye göre, kaydolduğu Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesinin bütün kısımlarını ve bu medresenin ihtisas kısmı olan Süleymaniye Medresesini sonuna kadar okumuş; ancak buradan icazet/diploma alamadan 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmış. Bu durumdakiler için yapılan bir düzenleme sonucu Hasan Fehmi ve emsali talebe, aynı kanunla kurulan Darülfünun İlahiyat Fakültesine imtihanla alınmış. Bu imtihanı kazananlar Süleymaniye Medresesi mezunu sayılmış ve kendilerine icazetname/diploma verilmişti. Devlet Bakanlığına bir vesile ile gönderdiği 30 Aralık 1971 tarihli dilekçesinde ise Gökalp, 1340 (1924) tarihinde Süleymaniye Med-

resesi ihtisas kısımlarından Kelâm-Felsefe-Tasavvuf şubesinden icazet/doktora diploması alarak mezunu olduğunu ve dersiam olarak İstanbul Müftülüğüne kaydını yaptırarak dersiamlık maaşı almaya başladığını belirtmiştir. Öte yandan Reislik de değişik vesilelerle resmi makamlara onunla ilgili yazdığı yazılarda Hasan Fehmi'nin Süleymaniye Medresesi mezunu olduğuna vurgu yapmıştı. Reislikte göreve başlayınca derecelendirmesinin yapılması için icazetnamesi, 12 Ekim 1940 tarih ve 3679 sayılı yazı ekinde Maarif Vekâletine gönderilmiş, Vekâletten Reisliğe yazılan 24 Ekim 1940 tarihli cevabi yazıda H. F. Gökalp'in Süleymaniye Medresesinden aldığı 25 Eylül 1340 (1924) tarihli icazetnamesinin 6 yıllık yüksek tahsile tekabül ettiğine karar verildiği bildirilmiştir.

Dersiamlığı: Bilindiği gibi dersiam, medreselerde talebeye, camilerde de halka açık ders verme yetkisine sahip müderrislerin unvanıdır. Medreselerin kapatılmasıyla artık böyle bir mansıp kimseye verilmemiştir. Ancak bu unvanı almış kişilerin muktesep hakları vefatlarına kadar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Hâl böyle olunca, Başkanlıktaki özlük dosyasında Fehmi Gökalp'in dersiamlığı ve bilhassa dersiamlık maaşına ilişkin bir hayli kayıt bulunmaktadır. Mesela hükümet tabibi olarak Ilgın'a tayini dolayısıyla 1925'ten beri İstanbul'dan aldığı dersiamlık maaşının

Ilgın'a nakli talebine karşılık Reislikçe hazırlanan 20 Kasım 1932 tarihli yazıda adı geçen Dersiam Defterinin 347/440 numarasında kayıtlı 6 lira maaşlı dersiam olduğu beyan edilmiştir. Yine aynı göreve başlaması dolayısıyla 1 Aralık 1932'de doldurduğu formda da Gökalp, ilk memuriyetinin dersiamlık olduğunu, 1924'te Süleymaniye Medresesini bitirince İstanbul Müftülüğüne tercümeihâl verdiğini, dersiam olarak kayıt yaptırdığını, 17 Kânunusani 1341 (Ocak 1925) tarihinde 4 liradan göreve başladığını, maaşına 19 Mayıs 1926'da 1, bir sene sonra yine 1 lira zam yapılarak 6 liraya iblağ edildiğini yazmıştır. Gökalp, sözünü ettiği tercümeihâlinin 5601 numarada kayıtlı olarak Reislikte muhafaza edildiğini de beyan etmiştir. Nitekim onun bu beyanı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinden Reisliğe gönderilen 14 Kânunuevvel (Aralık) 1932 tarihli yazıda dile getirilerek, adı geçene ait sicil dosyasının gönderilmesi istenmiştir. Gökalp, resmî makamlara yaptığı diğer bir kısım müracaatta da ilk memuriyetinin deirsiamlık olduğunun altını çizmiş, bu unvanından âdeti iftihar etmiştir.

Bu köşede daha önce çıkan yazılarımda ifade etmiş olmalıyım; dersiam maaşı, hak etmiş kişilere, üzerlerinde resmi başka görev olsun olmasın, kaydıhayat şartıyla verilmiş bir ücretti. Bu konuda bir Şûra-yı Devlet (Danıştay) kararı bulunmaktaydı ve bu karar ilgililerce, "mazide

ilmî hizmet görmüş olanlara devletimizin yüksek bir eser-i atıfeti” olarak değerlendiriliyordu. Nitekim Hasan Fehmi Gökarp de doktor olarak görev yaptığı yıllarda bile bu ücreti alacaktır. Bununla birlikte bu süreçte bu maaşın ödenmesinde ve dersiamlıkta geçen sürenin intibakta değerlendirilmesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Mesela, Reislikten Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine yazılan 2 Eylül 1940 tarihli yazıda, Reislik Sicil Mümeyyizisi Hasan Fehmi Gökarp’ın, doktorluk görevinden önce 7 yıl 9 ay 10 günlük dersiamlık müddetinin bulunduğu ve bu sürenin hesaba dâhil edilmediği ifade edilerek adı geçen bu hizmetinin de nazarıtibara alınarak intibak ve hizmet cetvelinin buna göre tashihi istenmiştir. 1972 yılına geldiğimizde bile Gökarp, Devlet Bakanlığına bir dilekçe göndererek bu hususta mağdur edildiğini ifade etmişti. Gökarp’ın, Devlet Bakanlığında Diyanet İşleri Başkanlığına havale edilen 30 Aralık 1972 tarihli bu dilekçesine Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Tayyar Altıkuşla imzasıyla yazılan yazıda intibakının yeniden yapılmasına ilişkin mucibin İstanbul Müftülüğüne gönderildiği bildirilmiştir.

Medreselerin kapatılmasını müteakip dersiamlar vaiz olarak görev alabilmişlerdir; ancak Gökarp’ın hizmet sirkülerinde böyle bir göreve rastlamıyoruz.

Gökarp’ın özlük dosyasındaki dersiamlığıyla ilgili evrakın

önemli bir kısmı, görev yeri değiştikçe dersiam maaşının yeni görev yerine aktırılmasına ilişkin işlemlerdir. Uygulamaya göre memur dersiamlar, görev yerleri değiştikçe Diyanet İşleri Reisliğine veya tayin oldukları yerin il müftülüklerine müracaatla maaşlarının tayin edildikleri yerin emvalinden tediyesini talep ediyorlar ve bu talepler yerine getiriliyordu. Nitekim Gökarp de her görev değişikliğinde dersiam maaşının oraya nakli için talepte bulunmuştu. Mesela Tıp Fakültesinden mezun olarak Iğın’da hükümet tabipliğine başlayınca Reisliğe yazdığı 16 Kasım 1932 tarihli dilekçesinde, 1925’ten beri İstanbul Müftülüğünden aldığı dersiam maaşının Iğın’a tahvilini istemişti. Bu talep yerine getirilmiş, Hasan Fehmi’nin dilekçesine Reislikçe hazırlanan 20 Kasım 1932 tarihli yazıda onun 6 lira maaşlı dersiam maaşının Iğın kazasına naklini uygun görmüştür. Bu nedenle, süreçte dersiamlar tanımlanırken bazen maaş aldıkları yere nispet ediliyorlar, mesela, “İstanbul kadrosundan maaş alan dersiam Fehmi Gökarp” diye ifade ediliyorlardı.

Tabipliği: Hasan Fehmi Gökarp, hangi yıl başladığını tespit edemediğim İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesinden 1932’de mezun olmuş, mezuniyetini müteakip 27 Ekim 1932’de Iğın’a hükümet tabibi olarak tayin edilmiştir. Kayıtlardan Iğın’dan sonra sırayla 19 Şubat 1934’de Adana Sıtma Mü-

cadele Tabipliğine, 31 Mart 1936’da Heybeliada Verem Sanatoryumu asistanlığına, 30 Kasım 1937’de Haydarpaşa Numune Hastanesi dâhiliye asistanlığına, 11 Mayıs 1939’da Kocaeli Sıtma Mücadelesi ve 19 Şubat 1940’ta Ankara Sıtma ile Mücadele Tosya Şubesi tabipliğine naklen tayin edilmiştir.

Diyanet İşleri Reisliği Sicil Mümeyyizliği ve Zat İşleri Müdürlüğü:

Diyanet İşleri Reisliği Sicil Mümeyyizliği görevini yürüten Muammer Börekçi’nin Reislik Yazı İşleri Müdürlüğüne tayini dolayısıyla münhal hâle gelen bu göreve, Süleymaniye Medresesinden mezun dersiamlardan Ankara Sıtma Mücadele Mıntıkası Tosya Şubesi tabibi Dr. Hasan Fehmi Gökarp, Başkanlık onayıyla ve 40 lira maaşla 1 Haziran 1940’ta naklen tayin olunmuş ve adı geçen bu göreve 26 Haziran 1940’ta başlamıştır. Bu görevdeyken 17 Eylül 1942’de Zat İşleri Müdürlüğüne tayin edilmiş ve 9 Ocak 1948’e kadar bu görevi sürdürmüştür.

Müşavere Heyeti Azalığı:

Öncelikle belirtmek gerekir ki Hasan Fehmi Gökarp’ın altı yıllık bir dinî yüksek tahsile tekabül eden Süleymaniye Medresesi mezunu ve dersiam oluşu, Müşavere Heyeti azalığı için yeter bir ön şarttı. Başka bir ifade ile azalık, Gökarp’ın müktesep bir hakkıydı. Nitekim Başbakanlığa Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki imzasıyla yapılan Gökarp’ın Müşavere Heyeti azalığına tayin tekli-

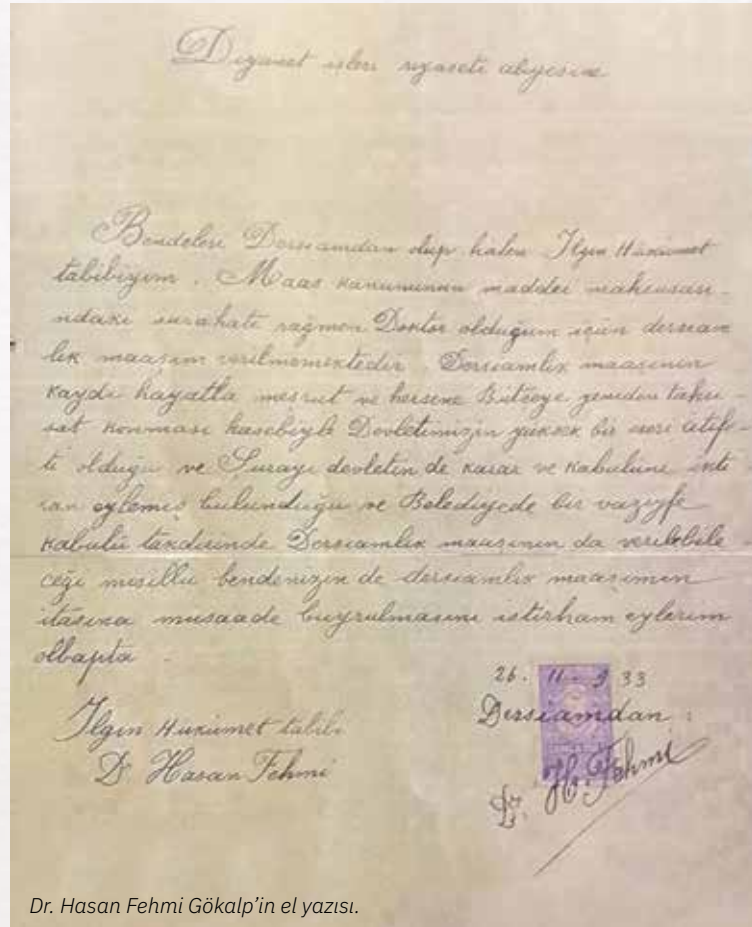

finde, onun altı yıllık Süleymaniye mezunu dersiamdan oluşuna vurgu yapılmıştır. Bu teklif üzerine Zat İşleri Müdürü Hasan Fehmi Gökalp'in Müşavere Heyeti azalığına tayinine ilişkin Başbakan Hasan Saka ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzasını taşıyan 6 Ocak 1948 tarihli ve 2/488 sayılı kararnamede şöyle denmiştir: "Diyaret İşleri Başkanlığında açık bulunan 90 lira aylıklı Müşavere Kurulu Üyeliğine Zat İşleri Müdürü Dersiam Hasan Fehmi Gökalp'in, 70 lira aylıklı Zat İşleri Müdürlüğüne Yazı İşleri Müdürü Muammer Börekçi'nin ve 60 lira aylıklı Yazı İşleri Müdürlüğüne de Muamelat Mümeyyizi Mesut Yüksel'in terfian tayinleri tensip edilmiştir." Teklif ve kararnameden de anlaşılacağı gibi bu yıllarda heyet azalığı şartlarını haiz kişiler tayin yoluyla göreve getirilmekteydi.

Teklifte olduğu gibi kararname metninde de Hasan Fehmi Gökalp'in dersiam oluşunun tasrih edilmesi önemlidir. Bu onaydan, o yıllarda Reislikteki müdürlük kadrolarının farklı derecelerde olduğunu ve müdürlerin de ikili kararname ile tayin edildiklerini öğreniyoruz.

Gökalp'in azalığı sadece bir yıl sürecek, 15 Aralık 1948 tarihinde bu görevinden ayrılacaktır.

Diyaret İşleri Reisliği Daire Tabipliği: Hasan Fehmi Gökalp'in bir hekim olarak Başkanlıktaki asli görevleri yanında bir süre Başkanlığın daire tabipliğini de yap-

Dr. Hasan Fehmi Gökalp'in el yazısı.

tığını kaydetmemiz gerekir. Reisliğin daire doktoru Yusuf Hikmet Oktar'ın 1 Kasım 1941'de ihtiyat subay olarak askere alınması üzerine Reislik onayıyla Sicil Mümeyyizi Gökalp bu göreve 11 Kasım 1941'de vekâleten tayin edilmiştir. İlgili mevzuat gereği, 50 lira olan doktor ücretinin üçte bir oranındaki vekâlet ücretini alması da uygun görülmüştür. Reislikten Dr. H. Fehmi Gökalp'e yazılan 7 Temmuz 1948 tarihli yazıda, Bakanlar Kurulunun 23 Haziran 1948 tarihinde aldığı kararlardan söz edilerek ifa ettiği Başkanlık doktorluğundan 1 Temmuz 1948 tarihinden itibaren ayrılması gerektiği bildirilmiştir. Başkanlığın

8 Aralık 1948 tarihli yazısında da Gökalp'in daire doktorluğundan istifasının kabul edildiği ifade edilmiştir.

Hasan Fehmi Gökalp'in Müşavere Heyeti azalığından Sinop Memleket Hastanesi dâhiliye tabipliğine naklen tayinine, Sinop'tan sonraki görevleriyle emekliliğine dair kısa bilgi ve Müşavere Heyeti azası olarak bir kısım çalışmalarına, ayrıca, tespit edebildiğim tek bir makalesine ve konunun bir değerlendirilmesine de nasipse bir sonraki yazıda yer vermek istiyorum. ■

MODERN KOZMOLOJİ VE İNANCIN GELECEĞİ

Doç. Dr. Ahmet Mekin KANDEMİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Içinde yaşadığı evreni anlama ve anlamlandırma çabası, ister inançlı olsun ister ateist, bütün toplumların en kadim arayışlarından biridir. Evrene dair açıklamaların ilk örnekleri olarak karşımıza çıkan mitolojik anlatımlarda, evrenin bir kaplumbağanın sırtında veya bir öküzün boynuzları üzerinde olduğuna inanılmıştır. Aristoteles kozmolojisi ve onun bilimsel yorumu olan Batlamyus modelinde ise evren, yer merkezli (jeosantrik) ve statik bir yapı olarak tasvir edilmiştir. Kopernik devrimiyle birlikte merkezde güneşin olduğu (heliosentrik), diğer gezegenlerin ise onun etrafında döndüğü bir model benimsenmiştir. Diğer taraftan XIX. yüzyılın sonlarına kadar yaşadığımız fiziksel evrenin Samanyolu galaksisinin görünen yıldızları, güneş sistemi ve içindeki gezegenlerden ibaret olduğu sanılıyordu. Fakat XX. yüzyılın başlarında dev teleskoplarla yapılan gözlemler sonucu güneş sistemi ve galaksimizin dışında birçok galaksi ve bunların da içinde yıldız ve gezegen sistemleri olduğu keşfedilmiştir. Günümüzde evrenimizin 93 milyar ışık yılı (1 ışık yılı yaklaşık 9 trilyon kilometredir.) çapında, her biri 200 milyar civarında yıldız ihtiva eden 100 milyardan fazla galaksiden müteşekkil muazzam bir büyüklüğe sahip olduğu öngörülmektedir.

Evreni anlamaya ilişkin çabaların toplamı olarak nitelenebileceğimiz ve evreni bir bütün olarak inceleyen

kozmojoloji yakın zamana kadar felsefenin bir alt disiplini olarak görülüyor ve daha çok spekülasyonla anılıyor. Ancak son birkaç yüzyılda yaşanan bilimsel gelişmeler kozmojolojide de radikal değişimler meydana getirmiş, bu da evren tasavvurumuzu büyük ölçüde değiştirmiştir. Modern kozmojolojinin önemli dayanaklarından olan Görelilik, Big Bang ve Quantum teorileri, evrenin mevcut durumuna, başlangıç anına ve evreni meydana getiren nesnelerin yapısına dair klasik bilimin birçok kabulünü değiştirmiştir.

Einstein'ın Görelilik teorisi klasik fizikteki mutlak uzay ve zaman anlayışının geçersizliğini ortaya koymuş; bunların izafi olduğunu ispat etmiştir. Yine klasik fizikte evrenin statik bir yapıya sahip olduğu, örneğin yıldızların uzayda belli bir noktada sabit durduğu düşüncesi, 1929 yılında Edwin Hubble'ın yaptığı gözlemlerle çürütülmüştür. Onun gözlemleri, bütün yıldız kümelerinin uzaklıklarıyla doğru orantılı olarak artan bir hızla birbirinden uzaklaştığını, dolayısıyla bir bütün olarak evrenin genişlediğini ortaya koymuştur. Buna dayanarak geliştirilen Big Bang (Büyük Patlama) kuramı evrenimizin yaklaşık olarak 13,8 milyar yıl önce sonsuz yoğun, küçük ve sıcak bir durumdan (tekillik) ani bir patlamayla (açılma=genişleme) oluşmaya başladığını göstermiştir. Bu durum Aristo kozmojisindeki ayaltı-ayüstü âlem ayrımının ve ayrıca evrenin sonsuzdan gelip sonsuza

gittiği yönündeki kabulün geçersizliğini ortaya koymuş; aksine evrenin zamanda bir başlangıç anı olduğunu ispat etmiştir.

Kuantum teorisi ise klasik fiziğin evren tasavvurunun temelden sorgulanmasına neden olmuştur. Newton mekaniğinde tüm evrende geçerli bir neden sonuç ilişkisi olduğu, en küçük molekülün hareketinden en büyük galaksinin patlamasına kadar her şeyin önceden en ince ayrıntısına kadar belirlendiği kabul ediliyordu. Laplace'ın (1749-1827) tabiriyle evrendeki bütün parçacıkların konum ve hareketleri tam olarak bilindiği takdirde, en büyük cisimlerden en ufak atomlara kadar her şeyin hareketinin hesaplanabileceği, evrendeki her olayın önceden bilinebileceği savunuluyordu. Kuantum teorisiyle birlikte hem maddenin yapısının hem de en küçük parçacıklarına varıncaya kadar atomun incelenmesi mümkün hâle gelmiş, bu da tıpkı güneş sistemimiz gibi merkezinde çekirdek ve onun etrafında döndüğü varsayılan elektrondan ibaret sanılan atom modelini kökten değiştirmiştir. Zira yapılan gözlemler atomun çekirdeğinin de protonlardan ve nötronlardan meydana geldiğini, onların da 'kuark' adı verilen çok daha küçük parçacıklardan oluştuğunu ortaya koymuştur. Bundan da önemlisi atomun yapısındaki işleyişe dair gözlemlerdir. Klasik atom modelinde elektronun çekirdeğin etrafında belli bir düzen için-

Hayatın anlamını ve amacını bize verecek olan şey yine dindir. Başka bir deyişle bilim evrene dair “nasıl” sorusunun cevabını verebilir, ancak “niçin” sorusu hâlâ teolojinin ve inancın konusu olmaya devam etmektedir.

de döndüğü varsayıyordu. Ancak Werner Heisenberg tarafından ortaya konan belirsizlik ilkesine göre gözlem yapıncaya kadar elektronun belli bir konumu yoktur. Çünkü madde hem parçacık hem de dalga gibi davranmaktadır. Bundan dolayı aynı anda hem momentumunu hem de

hızını tespit etmenin imkânı yoktur. Başka bir deyişle gözlem yapıncaya kadar elektronun, çekirdeğin etrafında herhangi bir yerde olması ihtimal dâhilindedir. Ancak gözlem yapıldığında bu ihtimallerden biri gerçekleşir ve elektron belli bir konumda tespit edilebilir. Bu durum, yapılan çift yarık deneyleri ile teyit edilmiştir.

Kuantumla birlikte atomaltı dünyada belirsizlik ilkesinin yanı sıra olasılık, dolaşıklık, uzaktan etki, üst üste binme (süperpozisyon) gibi maddenin klasik fiziğe ve sağduyuya aykırı birçok davranışı gözlenmiştir. Bunlar klasik fiziğin dev bir saat gibi mekanik bir şekilde işlediği düşünülen evren tasavvuru ile determinist, belirlenimci, kesinlikçi ve indirgemeci bilim anlayışının ciddi anlamda sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü belirsizlik ilkesine göre bir parçacık birden fazla yol izleyebilir, bu sebeple onun hangi yolu izleyeceğini önceden bilmek imkânsızdır. Bilinebilecek tek şey, parçacığın şu ya da bu yoldan gitme ihtimalidir. Bu da göstermektedir ki eğer evrenin şu andaki durumu bile kesin bir biçimde ölçülemiyorsa gelecekteki olayları kestirmek pek de mümkün değildir. Sonuç olarak bugünün ve geleceğin bütünüyle öngörülebileceğini savunan belirlenimci ve determinist bilim anlayışı yerini uzay ve zamanın izafî olduğu, sürekliliğin yerine süreksizliğin geçtiği, gözlemcinin maddenin hareketini etkilediği, atomaltı parçacıkların belli

olasılıklar dâhilinde hareket ettiği ve birbirini uzaktan etkilediği, doğada belirsizlik ve olasılığa dayalı bir yapının hâkim olduğu bir bilim anlayışına bırakmıştır.

Kozmolojide yaşanan bu paradigma değişimi evren hakkındaki dinî önermelerin ve inanışların ne ölçüde geçerli ve/veya gerekli olduğuna dair tartışmalara neden olmuştur. Bazı bilim insanları, bilimin geldiği bu son noktada evrenin açıklanması ve anlaşılması sürecinde artık tanrı fikrine ve dinsel öğretilere ihtiyaç kalmadığını ileri sürmüştür. Onlara göre mevcut fiziksel ve matematiksel teoriler evrenin nasıl oluştuğunu, nasıl işlediğini ve nihai sonunun nasıl olacağını yeterli düzeyde açıklamaktadır. Bu tarz bir yaklaşım, genel manada fiziği metafizikten arındırmak gibi ciddi bir meydan okumayı içermesinin yanı sıra İbrahîmî dinlerin yoktan ve sonradan yaratılmış (hâdis) evren tasavvurunu, bu evreni her an idare eden, yöneten ve dileğinde müdahalede bulunan (mucize) ilim, irade ve kudret sahibi tanrı anlayışını tehdit eden bir muhtevaya da sahiptir.

Bu iddiaları değerlendirdiğimiz zaman durumun böyle olmadığı anlaşılacaktır. Örneğin Big Bang teorisinin, evrenin 13.8 milyar yıl önce büyük bir patlamayla var olmaya başladığı yönündeki tezi bugün genel kabul görmektedir. Ancak bu teori evreni 10-43 saniyeden (Planck zamanı) itibaren

açıklayabilmektedir. Bu andan sonra mevcut fizik yasaları geçerliğini yitirdiği için patlamaya neyin yol açtığı ve patlama anından önce ne olduğu konusunda tatmin edici bir açıklama yapılamamaktadır. Mevcut bilimsel imkânlarla açıklanamadığı için tekillik durumunu mutlak yokluk olarak kabul etmek, buradan hareketle de patlamaya bir kuantum dalgalanmasının neden olduğunu, varlığın bu şekilde kendiliğinden ve sebepsiz bir şekilde ortaya çıktığını, var oluşu açıklamak için metafizik bir nedene ihtiyaç olmadığını ileri sürmek tutarlı bir yaklaşım değildir. Zira kuantum teorisi nedensellik ilkesini bütünüyle dışlamadığı gibi patlamanın harici bir nedeni olmadığını da göstermez. Çünkü bir şeyin “nedensiz” olması, başka hiçbir şeye bağlı olmaksızın ilk defa ortaya çıkışını ifade etmektedir. Kuantum fiziği ise sadece sonuçların önceden kesin olarak öngörülemeyeceğini ve nedenlerin sonuçlar tarafından zorunlu olarak belirlenmediğini ortaya koymaktadır. Oysaki atomaltı dünyadaki olaylar belli olasılıklar çerçevesinde meydana gelmekte ve bu olasılıklar da kendisinden önceki dalga fonksiyonları tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla evreni meydana getirdiği düşünülen kuantum dalgalanmasının da bir sebebi olduğu pekâlâ savunulabilir.

Bilim, “var olan”ı araştırma konusu yapar. Öncesinde hiçbir şeyin olmadığı yaratılış anını fizik ve kozmolojinin idrak etmesi beklenemez. Çünkü

bunun yapılabilmesi için zamanın, yasanın, enerjinin ve kuantum dalgalanmalarının olmadığı mutlak bir hiçlik durumunun gösterilmesi gerekmektedir. Oysa bilimin, varlığın izini sürüp oradan yokluğa sıçraması mümkün değildir. Bilimsel gelişmeler evrenin yapısına ve işleyişine dair birçok sorunun cevabını sağlayabilir, insanın hayatını kolaylaştırabilir ancak anlamlı kılmaz. Bilimin yokluk yerine niçin bir şeylerin var olduğu, evrende geçerli olan tabiat kanunlarının neden böyle olduğu, bütün olası ihtimaller arasında evrenimizin neden yaşam koşullarına son derece uygun olduğu sorularına verebileceği bir cevabı yoktur. En nihayetinde hayatın anlamını ve amacını bize verecek olan şey yine dindir. Başka bir deyişle bilim evrene dair “nasıl” sorusunun cevabını verebilir, ancak “niçin” sorusu hâlâ teolojinin ve inancın konusu olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bütün bilimsel ilerlemelere rağmen evrenin var oluşunu açıklayan en tutarlı model evrenin yoktan yaratıldığını savunan dinî ve metafiziksel açıklamalardır. Modern kozmolojinin işaret ettiği patlamadaki hassas denge, evrenin muazzam büyüklüğü, atomaltı dünyanın hayret verici yapısı, tüm maddi yapıların yaşam için mükemmel bir formda gerçekleşmesi gibi durumlar ilim, irade ve kudret sahibi bir yaratıcının varlığına ve onun evrende her an fail olduğuna dair inancı daha da güçlendirmektedir. ■

ALLAH TEMİZDİR TEMİZ OLANLARI SEVER

Dr. Lamia LEVENT ABUL
DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

İslam dini temizliği imanın bir parçası olarak görür. Namaz başta olmak üzere bazı ibadetlerin yerine getirilmesi için dinî bir temizlik olan abdest almayı farz kılar. Abdest maddi bir temizlik olmakla beraber temelde manevi bir temizlik ve arınma vasıtasıdır. Abdest fıkıh ıstılahında, hadesten temizlenme ile ifade edilir. Bununla hükmi yani manevi kirlilik kastedilir. Bu da maddi ve manevi temizliğin bir arada gerçekleştiğini gösterir. Nitekim Hz. Peygamber, bir Müslümanın abdest alırken yıkadığı her azasından işlemiş olduğu hata ve günahlarının da temizlendiğini haber veriyor bizlere. (Müslim, Taharet, 32.) Dolayısıyla kul, abdestle hem zahirî hem de bâtinî olarak arınır.

Hira'da ilk inen ayetlerden sonra indirilen Müdessir suresinde Resulullah'a (s.a.s.) elbisesini temiz tutması buyrulmuş (Müdessir, 74/4.) ve bu ayet-i kerime, maddi olarak elbisesini temiz tutması, manevi olarak da nefsini arındırması olarak yorumlanmıştır. Hz. Peygambere ve onun şahsında Müslümanlara hem maddi hem de manevi temizlik emredilmiş, bu buyruğun daha ilk inen ayetlerde yer alması da temizliğin önemini ortaya koyması bakımından anlamlı görülmüştür.

Yüce Rabbimiz ibadet için kulunun kendi huzuruna varmadan önce ruh ve beden olarak temiz olmasını istemektedir. Namaz kulun Rabbiyle buluşması, onunla konuşmasıdır. Abdestin farz kılınmasının hikmeti bu önemli ibadetten önce kulun hem temiz hem de hazırlıklı ve şuurlu olmasıdır. Abdestin emredildiği ayet-i kerimede Hak Teâlâ, abdestle kullarını tertemiz kılmak ve onlar üzerindeki nimetini tamamlamak istediğini buyurmaktadır. Bunun manası, Hak'a yakınlık sırrına erdiren bir namaz için öncelikle arınma şuuru içinde abdesti almak ve kalbini de Hak'tan gayrisinden temizleyerek namaza durmaktır. Ayetin sonunda ifade edildiği gibi bu şuur üzere kulluk yapmak şükür gerektiren yüksek bir bilinç derecesidir. (Maide, 5/6.)

İmam Gazali temizliği sadece beden ve elbisenin temizlenmesinden ibaret görmemek gerektiğini ifade ederek temizliği dört derecede açıklar. Birinci derece, kalbin Allah'tan başka her şeyden temiz olmasıdır. Enam suresinin 91. ayetinde "Allah de ve onları bırak" buyrulmasından maksat, kalp ancak Allah'tan gayrisinden boşalırsa Hak

ile meşgul olur. “La ilahe illallah” kelimesinin hakikati budur. Temizliğin imanın yarısı, bir parçası olmasının manası kalbin Allah’ın gayrisından temizlenmesiyle gerçekleşir. Bu, siddıkların iman derecesidir. Temizliğin ikinci derecesi kalbin zahirîni hased, riya, kibir, hırs, düşmanlık ucub ve buna benzer kötü sıfatlardan temizlemektir. Ancak bundan sonra tevazu, kanaat, tövbe, sabır, korku ve ümit gibi güzel sıfatlarla tezyin edilir. Kalbi kötü ahlaktan temizlemek de imanın bir parçasıdır. Bu, muttakilerin iman derecesidir. Bedenin azalarını gıybet, yalan, haram yemek, hıyanet, namahreme bakmak gibi günahlardan temizlemek ise temizliğin üçüncü derecesidir. Günahlardan temizlenen azalar edep ile süslenir. Abidlerin iman derecesi olan üçüncü derecede azaların haramdan temizlenmesi de imandan bir parçadır. Beden ve elbiselerin her çeşit necasetten temizlenmesi ise temizliğin dördüncü derecesidir. Bu temizlik gerçekleştirildiğinde rükû, secde ve namazın diğer rükünleriyle ziynetlenilir. Bu derece, tüm Müslümanların iman derecesidir. Müslümanın alametifarikası namazdır. Temizlik de imanın bir parçasıdır. Her derecedeki temizlik imanın parçası olduğu için “Müslümanlık temizlik üzerine kurulmuştur.” denilmiştir. (Gazali, Kimya-yı Saadet, Ataç Yay., İstanbul 2019, s. 114-115.)

Büyük sufi Hücvîrî temizliği, zahirî ve bâtını temizlik olarak iki şekilde açıklar. Beden temiz olmadan namaz sahih

olmadığı gibi kalpteki taharet olmadan da marifet sahih olmaz. Beden temizliği için mutlak su lazımdır. Yani karışık, kirli ve kullanılmış su ile temizlik caiz değildir. Kalp temizliği için de halis ve saf bir tevhid lazımdır. Karışık ve dağınık bir itikat bu işe layık olmaz. Sufiler sürekli zahirde temizlik bâtında tevhid üzere bulunurlar. Zahirdeki temizliğe devam eden kimseleri melekler severler. Bâtında tevhid üzere bulunanları da yüce Allah sever. Hücvîrî, zahirdeki temizliğin sır ve ruh temizliğine uygun yapılması gerektiğini söyler. Ona göre abdest alırken kalbin de dünya sevgisinden yıkanması icap eder. Zahirdeki necasetten necata ermek talep edilirken bâtın ve kalp ile masıvayı sevmekten necata ermek de hedefe konulmalı. Ağza su konulduğu zaman o ağzın masıvanın zikrinden tahliye edilmesi de gerekir. İstinşak yapıldığı zaman abdest alan kişi günahın kokusunu da kendine haram kılmalı. Yüz yıkandığı zaman ünsiyet edilen şeylerin tümünden yüz çevirmek ve Hakk’a yönelmek icap eder. Elini yıkadığı vakit bütün tasarrufunu kesmesi gerekir. Başını mesh ettiğinde işlerini Hakk’a teslim etmeli. Ayağını yıkarken her iki temizliğin de hâsıl olması için Allah Teâlâ’nın emrettiği haktan gayri bir yerde ikamete niyet edemez. Hücvîrî böylelikle abdestteki zahirî emirlerin hepsini bâtına raptetmiştir. Çünkü dünya gaddar bir yerdir. Uzun uzun mücadele etmeden kalp dünyadan tahliye

**Yüce Rabbimiz
ibadet için
kulunun kendi
huzuruna
varmadan
önce ruh ve
beden olarak
temiz olmasını
istemektedir.**

edilemez. Mücadelenin en önemlisi zahirde adaba riayet etmek ve her halükârda bunu muhafaza etmektir. (Hücvîrî, Keşfü’l- Mahcûb, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 354-355.)

İnsan ruh ve bedenden müteşekkildir. Tekâmül yolundaki insan, Rabbine yakınlaşmak için ruh ve beden bütünlüğünü göz ardı etmemeli. Ruhun mekânı olan bedeni temizleyip ihtimam gösterdiği gibi ruhunu da arındırmalıdır. Rabbimizin emir buyurduğu tüm ibadetler insanın maddi ve manevi olarak arınıp tekâmül etmesine vasıtaadır. Biz kullar dışımızı, elbisemizi, evimizi, çevremizi, yediklerimizi ve içtiklerimizi temiz tuttuğumuz gibi içimizi, kalp ve nefsimizi de temizlediğimizde hakiki manada temizliği gerçekleştirmiş oluruz. Çünkü Hak Teâlâ çokça tövbe edenleri ve temiz olanları sever. (Bakara, 2/222.) ■

Ahmet Reşit ERCİYAS:

“Camimiz gençlerle
süslendi.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Görev yaptığınız caminin müstemilatında öğrencilere yemek ikram ederek gençlere yönelik önemli bir hizmette bulunuyorsunuz. Öğrencileri merkeze alan bu faaliyet nasıl ortaya çıktı ve gençler nezdinde nasıl karşılık buldu?

Fatih Sultan Mehmet Camii'ne atandıktan sonra cami müstemilatının çeşitli faaliyetlere uygun olduğunu gördüm. Cami merkezinde cami cemaati başta olmak üzere mahalledeki gençlerle çeşitli etkinlikler düzenlemeye başladık. Öğle aralarında namaza gelen gençlerle kurduğum diyalog sonucu evlerinin okullarına uzak olduğunu öğrendim. Evleri uzak olduğundan onlara öğle vakitlerinde yemek ikram etmenin isabetli olacağını düşündüm. Bu düşüncemi de hayırsever bir kardeşimize açtım. O da gençlere yönelik bu fikrimi çok beğendi ve sonrasında gençlerin öğle yemeği için malzemeler aldı. Ben de o öğrencilere müstemilatta yemek pişirdim. Gençlere yapılan yemek ikramını gören diğer hayırsever vatandaşlarımız da çeşitli yardımlarda bulundular ve bu faaliyetin okul bitene kadar sürmesinde yardımcı oldular. Yemek ikramımıza ilk zamanlar üç gencimiz gelirken bu sayı her geçen gün daha da arttı ve bu faaliyetimiz birçok gencimize ulaşmamıza vesile oldu. Camideki bu ikramımızı duyup gelen gençlerimizle öğle yemeğinin akabinde namaza kadar sohbet edip onların dertlerini dinledim ve ezan vaktine kadar da dinî konulardaki sorularını cevapladım. Sonrasında da hafta içi öğle namazlarımızı birlikte kıldık. Camimizde gençlerle süslenmiş bir cemaatimiz oldu. Sağ olsunlar, gençlerimiz kendilerine attığımız adımların hiçbirini geri çevirmedi ve samimi iletişimimize olumlu cevaplar verdiler. Beni kendi büyüklerinden biri gibi görüp saygı gösterdiler.

Gençlere yönelik gerçekleştirdiğiniz diğer etkinliklerden ve bunların geri dönüşlerinden bahseder misiniz?

Üniversite öğrencilerimizle gerçekleştirdiğimiz etkinliklerin dışında okul sezonu olduğunda ilkökul ve ortaokul seviyesindeki çocuklarla da pazar günleri öğle namazında buluşup namaz sonrası saha maçları düzenliyoruz. Bu vesileyle onları da cami etrafında toplamaya çalışıyoruz. Bu çocuklarımızla dinî ve millî günlerde programlar düzenliyoruz. Çocuklarımıza, bu günlere

özel şiirler, ilahiler söyleyip bunları sosyal medyada paylaşıyoruz. Bu faaliyetlerimizin çocukların öz güvenlerine yönelik çok önemli katkılar sağladığını görüyoruz. Bunların dışında her ay camimizde “gençlik buluşmaları” adı altında programlar düzenleyip camimizin neşesine neşe katıyoruz. Çocuklarımıza ve gençlerimize yönelik bu faaliyetlerimizden camimizin cemaati de çok hoşnut oluyor. Hem cami cemaatinden hem de çevreden bu etkinliklerden haberdar olan kimseler kendilerince de katkı sağlamak istediklerini söyleyerek yanımıza geliyor ve bizlere destek oluyor.

Camiyi merkez alarak gerçekleştirmiş olduğunuz faaliyetler çerçevesinde veren el ile alan el arasında bir köprü oluşturunuz. Bunun görev yaptığınız cemaatin üzerindeki yansımalarını anlatabilir misiniz?

Malumunuz biz din görevlileri, bulunduğumuz çevredeki insanları tanıyan ve onların birçok durumuna da vâkıf olan kimseleriz. İnsanlar cami cemaatinden olsun olmasın kendi hâllerini, sıkıntılarını anlatmak için imamları tercih ederler. O yüzden de bizler aslında toplum içinde sır taşıyanlarızdır aynı zamanda. Bize türlü sıkıntılarla gelen insanlara yönelik çözümler üretmeye ve yardımcı olmaya çalışırız. Maddi durumu yerinde olmayan ve sıkıntıda olan kimselerin gidip bir başkasından yardım

istemesi ona ağır gelebilir. O yüzden bizler yardım etmek isteyen kimselerle onları, birbirlerinin haberi olmadan buluştururuz ve aralarında bir iyilik köprüsü kurarız. Lakin yardım eden kimseye neyi, nereye ulaştırdığımıza dair de bilgi sunduğumuzda memnun oluyor. Bu şekilde güven ortamı oluşuyor. Bu güven tesis edilince de yardım konusunda cemaatimiz birbiriyle yarışıyor. Çünkü yaptıkları her bir iyiliğin yansımalarını tabîi olarak kendisinde ve ailesinde buluyor.

Sizin gibi din hizmetinde bulunan görevlilerimize edinmiş olduğunuz tecrübelerden de yola çıkarak ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Din görevlisi olarak bizler sadece camiye gelen cemaate namaz kıldırmakla kendimizi vazifeli görmemeliyiz. Camiyle tanışma fırsatı bulamamış ve camiye gelmeyen kimselere de ulaşabilmek için uğraşmalıyız. Özellikle çocuklara ve gençlere camiye bir şekilde sevdirebilmek için elimizden gelen her şeyi yapmamız gerekiyor. Caminin yanı sıra cami dışında da sosyal hayatın içerisinde varlığımızı göstermeliyiz. Gerek cemaatten gerekse cemaatten olmayan insanların sevindikleri ya da üzüldükleri günlerde yanlarında olmalıyız. Bu günleri hem onlarla hem de o cemiyete katılanlarla iletişim kurmada vesile aracı olarak görmeliyiz. ■

Öz Geçmiş

Ahmet Reşit Erciyas, 1976 yılında Kayseri’de dünyaya geldi. Develi İmam Hatip Lisesinde okudu. Son sınıfı İncesu İmam Hatip Lisesinde okuduktan sonra mezun oldu. Askerliğini 1997-1999 yılları arasında tamamladıktan sonra özel sektörde çalıştı. 2004 yılında imam hatip olarak Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesinin Kavlaklar köyüne atandı. Burada altı yıl görev yaptıktan sonra 2010 yılında atandığı İncesu Fatih Sultan Mehmet Camii’nde müezzin kayyım olarak görevine devam ediyor.

SABIR VE TEVEKKÜL ÜZERİNE

Hatice KURT
Sakarya Vaizi

Her şeyin zıddıyla iç içe olduğu bu dünyaya hayatında, hiçbir güzellik her daim arzuladığımız gibi devam etmez ve dolayısıyla bazen hiç istemediğimiz, sevmediğimiz şeyler gelir bizi bir imtihan olarak yakalayabilir. İşte bu durumda gönül dünyamızı sergileyen, aslı surette ortaya koyan tavır, tutum ve sözlerimiz belirliyor, iman bakımından seviyemizi ve Müslümanlığımızın güzelliğini... Asıl sabır, musibetin ilk anında olandır. (Buhari, Cenaiz, 31.) buyurduğu gibi Allah Resulü'nün (s.a.s.).

“Biz kiminizi kiminiz için imtihan vesilesi yaptık ki bakalım sabredebek misiniz? Rabbin her şeyi görüp gözetlemektedir.” (Furkan, 25/20.) ayetini unuttuğumuz anlarda “Nasıl dayanacağız? İçinden nasıl çıkacağım?” dediği pek çok hususa alışır ve zamanla insan ve tam olarak unutmama da yüreğini yakan ateşi daha az hissetmeye başlar. Hepimiz aslında biliyoruz dünya hayatının “bir rahatlama yeri” olmadığını ama yine de ilahi hitaba muhatap olma lezzetini ruhen tattıktan sonra dünyaya indirildiğimiz için olsa gerek o lezzeti devamlı arıyoruz bu hayatta da... Ruh dünyamızda oluşan manevi boşluklar dolayısıyla haddinden fazla kaptırıyoruz bu durumun oluşturduğu olumsuzluğa ve negatif akışa kendimizi... Hâlbuki yolcuyuz biz, geçiyoruz buralardan...

Önemli olan yaşadığımız olaylardan ziyade, bu olaylara yüklediğimiz anlamlardır.

Bu anlamlar bizi Rabbimize yakınlştırıyor mu? Yoksa maazallah daha mı uzağa düşünüyoruz? Asıl en önemli olan husus işte budur. Hayatta değiştiremeyeceğimiz şeyler vardır mesela, bir de Rabbimizin izniyle değiştirme ihtimali dâhilinde olanlar... Geçmişimizi, bir bütün olarak dünyayı, diğer insanları değiştirebilir miyiz mesele? Tutumumuzu, ön yargılarımızı, düşünce kalıplarımızı, inandıklarımızı, kabullerimizi, bazı alışkanlıklarımızı kısacası kendimizi değiştirmemiz her zaman kolay olmasa da yine de bizim elimizde ve bizim irademizde, öyle değil mi? O hâlde değiştirebileceğimize odaklanıp değiştiremeyeceğimiz şeyler ile uğraşmamamız en doğru yol gibi gözüküyor biz insanoğluna...

Hani buyuruyor ya Sevgili Peygamberimiz: “İnsan, ailesi, malı, nefsi, çocuğu ve komşusu ile sınılanır.” (Müslim, Fiten, 26.) Bu minvalde sınırlı akıl, idrak ve hislerimizle tam olarak hikmetini anlayamadığımız, başımıza gelen her olumlu ve olumsuz gözükken olayda, niyeti hayır üzerine kurup akıbeti hayır olarak beklemek, “Vardır bunda da bir hayır.” diye temenni etmek en güzel sığınak olur bizler için...

Hayatımızda zor olaylarla karşılaştığımızda, tüm iyilik ve kötülüğün, tüm hayırların ve şerlerin sadece Yüce Allah'ın izni ile olduğunu hatırlamalıyız. Tabii ki Allah bizim iyiliğimizi ister. Fakat kötü şeyler tezahür ederse teza-

hür eden her şeyin sadece Allah'ın izniyle olduğunu bilmeli ve güvenmeliyiz.

Birisi Hz. Ali'ye geldi ve “O kadar dertliyim ki sıkıntıdan ölüyorum.” dedi. Hz. Ali, “İki soru soracağım, cevabını verip dermanını bulacaksın.” dedi. Adam, “Sor, ya Ali.” dedi. Hz. Ali, “Dünyaya geldiğin zaman bu dert seninle birlikte mi dünyaya geldi?” diye sordu. Adam, “Hayır.” dedi. Hz. Ali, “Dünyadan giderken bu dert seninle birlikte olacak mı?” dedi. Adam “Hayır.” dedi. Hz. Ali son ola-

Şu dünya hayatında insanın ne zorluklarla mücadele ettiğini, bugününe ne fedakârlıklar yaparak geldiğini, neler hissettiğini, neleri hissetmekten korktuğunu, iç dünyasını, Rabbinden başka kimse bilemez.

Yaşadığımız her şeyi Rabbimizin takdiri olarak değerlendirdiğimizde, “Gerçekleşmeyen her şeyin arkasında Allah’ın murat ettiği bir hayır vardır.” düşüncesi, içimizi rahatlatacak güzel bir teselli olur bizlere...

rak şöyle buyurdu: “Seninle birlikte gelmeyen ve giderken de seninle birlikte olmayacak olan bir dert, senin bu kadar zamanını almamalı. Sabırlı ol. Yeryüzündekilere çok ümit bağlamaktansa yüzünü Âlemlerin Rabbi’ne çevir. Hz. İbrahim’in (a.s.) ‘Ben, O’nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a (c.c.) çevirdim ve ben müşriklerden değilim.’ (Enbiya, 21/79.) örneği içindeki bir imanı teslimiyetle...”

Şu dünya hayatında insanın ne zorluklarla mücadele ettiğini, bugününe ne fedakârlıklar yaparak geldiğini, neler hissettiğini, neleri hissetmekten korktuğunu, iç dünyasını, Rabbinden başka kimse bilemez. İşte böyle zamanlarda “Neden böyle oldu? Niye ben?” soruları üşüşüyor zihnimize ve meşgul ediyor nefis-i emmaremi-

zi... Bazen sorunları çözmek için soruları değiştirmek, müşküle başka bir sekilden, başka bir veçheden bakmak, bakış açısını başka yöne çevirmek gerekiyor. “Neden hep böyle şeyler benim başıma geliyor? Bu kadar istiyorum neden olmuyor?” diye düşünmek yerine, “Bu istediğimin olmamasından veyahut da istemediğimin gelip beni bulmasından ne gibi dersler alacağım, hangi gizli nimetlere erişeceğim acaba?” diye neden düşünmeyelim ki? Hayatta ortaya konulan en güzel eserler hep zorluklar sonrası veyahut da zor bir yaşamın insanı yoğurması sonrası ortaya çıkmış değil midir?

Tam da burada yol ayrımında sorumluyu değiştirip yönümüzü çevirdiğimizde bir perde aralanıyor önümüzde: “Hayır da şerri de bizim için yaratan bize neyi hatırlatmaya çalışıyor? Acaba gönderdiği bu sıkıntı, güzel bir nimetin göze hoş gözükmeyen ambalajı mı? Önümüze çıkan sorulara, doğru cevaplar verip girdiğimiz bu sınavdan, geçerli bir not alabilecek miyiz? Önümüze çıkmasından hoşnut olmadığımız dikenler, çalılar gün gelir güller açar mı önümüzde?” İnsanın gönlüne bir ferahlık esintisi geliyor, sanki serin tatlı bir rüzgâr eşliğinde... O zaman görünürde dış (maddi) şartlar gözüksün de iç (manevi) şartları zorlayan çekirdek çatlıyor ve yeni bir pencereden farklı bir bakış açısıyla baktığımızda bambaşka bir dünya açılıyor insanın önüne... Bir çekirdek öyle bir şey ki ağaç değil ama

ağacı saklar özünde... Bir vakit ağacı süsleyen yapraklar rüzgârlarla birer birer düşer toprağa Rabbinin izniyle ve emriyle... Daldaki görev bitmiş, yerdeki görev başlamıştır belli ki... O’nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. (Enam, 6/59.) ayeti gelir hemen aklımıza... Bu bir yok oluş, bir gözden düşüş değildir elbette... Arınma, temizlenme, dinlenme, asla (toprağa) rücu etme, yenilenme ve tazelenme fırsattır oysa ki... Yeni filizler vermek için besin takviyesi olur köküne... İçimizde saklanan enerji yol buluyor tekrar bedene, gökyüzündeki bulutların dağılması gibi zihnimizdeki dumanlar da dağılıp yağmura, rahmete, gözyaşıyla tövbeye dönüşüp yeni bir kulluk idrakiyle akıveriyor üstümüze...

Allah Resulü (s.a.s.) mümini yeşil bir ekine benzetmiştir. “Mümin, yeşil bir ekine benzer. Rüzgâr hangi taraftan eserse onu o tarafa yatırır (fakat yıkılmaz), rüzgâr sakinleştiğinde yine doğrulur. İşte mümin de böyledir; o, bela ve musibetler sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Kâfir ise sert ve dimdik selvi ağacına benzer ki Allah onu dilediği zaman (bir defada) söküp devirir.” (Buhari, Tevhid, 31.)

Yaşadığımız her şeyi Rabbimizin takdiri olarak değerlendirdiğimizde, “Gerçekleşmeyen her şeyin arkasında Allah’ın murat ettiği bir hayır vardır.” düşüncesi, içimizi rahatlatacak güzel bir teselli olur bizlere... Bizi zorlayan durumlar kendimizi yeniden keşfetmemize fırsat verir ve

bizim için bu hayatta neyin daha önemli olduğunu ve niçin bunun bizim için önemli olduğunu bir daha anlama imkânı sağlar. Çünkü hakikaten yaşanan her olumsuzluk sükûnetle ve ibretle karşılanabilirse insana yeni manevi kazanımlar sağlar. Belki de başkasının ıstırap olarak baktığı şeye hamdederiz. İnsanoğlu için geçmişin ağırlığını hafifletmenin en iyi yolu, dersler çıkartıp geleceğin geçmişi olacak şimdiki zamanımızı aynı yanlışlarla geçirmemek, şimdiki bir gelecek idrakine dönüştürmektir. Yüce kitabımızda okuyoruz ki bizlere örnek olarak Rabbimizin gönderdiği birçok peygamber de halklarıyla, aileleriyle ve dahi sağlıklarıyla imtihan oluyorlar. Öyleyse “Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor.” (Hud, 11/120.) ayetiyle su serpelim yüreğimize...

“Şöyle hayatıma dönüp baktığımda iyi bir şeyden mahrum edildiğimi düşündüğüm her seferinde aslında daha iyi şeylere yönlendirilmiş olduğumu fark ediyorum, her ne olursa olsun Allah’ın hükmünün sizin için en uygun ve en yararlı şey olduğu hususunda kalbinizi ikna etmelisiniz.” der, İmam Gazali... Küçük aklımızla her şeyi düşünebildiğimizi, yönlendirebildiğimizi zanneden ve çoğu zaman kendini kandıran aciz kullar olarak yarattığı her şeyi en küçük teferruatıyla ve bü-

tün zaman dilimleriyle bilen “Alîm ve Habîr” olan Rabbe tevekkül etmek gerekmez mi? “Ama kim sabreder ve bağışlarsa işte bu güçlü irade gerektiren işlerdendir.” (Şura, 42/43.) ayetini hatırlayalım hep birlikte...

Abdullah b. Abbas (r.a.) anlatıyor: “Bir gün Hz. Peygamber beni binitinin terkesine almıştı. Bana, (şöyle) dedi: Çocuğum, sana bazı ilkeler öğreteyim. Sen Allah’ın buyruklarını gözet, Allah da seni gözetip korusun. Sen Allah’ın rızasını her işte önde tut; işte o zaman Allah’ı önünde bulursun. Bir şey isteyecek-sen Allah’tan iste. Yardım dileyeksen Allah’tan dile. Şunu iyi bil: Bütün insanlar toplanıp sana faydalı olmaya çalışsalar ancak Allah’ın senin için yazdığı faydayı sağlayabilirler. Bütün insanlar, sana zarar vermeye kalksalar ancak Allah’ın senin hakkında yazdığı zararı verebilirler. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş ve yazdığı yazılar değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir.” (Tirmizi, Kıyamet, 59.) Efendimizin buyurduğu gibi tam bir teslimiyetle dayanalım Rabbimize... “Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O’ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.” (Âl-i İmran, 3/160.) ayetiyle dilimiz her daim Rabbimizden yardım talebinde olsun.

“Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden

hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz ise bilemezsiniz.” (Bakara, 2/216.) ayeti ile iyi ve kötünün hakikatini tek bilen Rabbimiz olduğunun bilincine erişelim birlikte...

Bazı şeyler nasipse olur, kısmetse olur. Sen olmaz dersin, olmazlar gelir seni bulur. Sen yine de gayret et, sabret, şükret, dua et ve bekle. Rabbine sığın, inancına yaslan ve hakikat yolundan ayrılma sakın. Hayırsızdan, vefasızdan gördüğün kötülük bile bakarsın senin için nasip olur, hayır olur...

Derdin mi var? Endişelerin mi var? Üzüntün mü var? Problemlerin mi var? Rabbimiz tüm sıkıntı ve zorluklarımıza karşı: “Allah kuluna yetmez mi?” (Zümer, 39/ 36.) diye soruyor. O hâlde sığınalım Rabbimize... ■

Bazı şeyler nasipse olur, kısmetse olur. Sen olmaz dersin, olmazlar gelir seni bulur. Sen yine de gayret et, sabret, şükret, dua et ve bekle. Rabbine sığın, inancına yaslan ve hakikat yolundan ayrılma sakın.

MÜMİN, RABBİNE GÜVENEN, KENDİSİNE DE GÜVENİLEN KİMSEDİR

Salih KÖSE

İstanbul Eyüpsultan Vaizi

Bizi yaratan, yaşatan, maddi ve manevi sayısız nimetler ile donatan Yüce Rabbimizin üzerimizdeki lütuf ve ihsanlarını saymakla bitiremeyiz. Ancak bir nimet var ki her zaman ilk sırada yer alır. O da hiç şüphesiz dünya ve ebedî saadetimizin yegâne teminatı olan imanımızdır. Müslüman bir aabadan dünyaya gelmiş olmak ve Müslüman bir coğrafyada yaşıyor olmak, Mevlamızın bizlere ikram ettiği en kutlu hazinedir. Böylesine eşsiz bir değere mazhar olduğumuz için Rabbimize sonsuz hamdüsenaalar olsun. Burada bize düşen vazife bu nimetin künhüne vâkıf olmak ve imanımızı taklitten tahkik boyutuna taşıma gayreti içerisinde olmaktır.

İnanç ve güven duygusu ile beslenen bir iman

Öncelikle Arapça bir kelime olan imanı kendi dilimizde, Türkçemizde nasıl tarif ederiz? Bu sorunun cevabını aradığımızda iki kelime öne çıkmaktadır. Bunlardan biri inanmak, diğeri de güvenmektir. Bu iki kelime, bize her şeyden önce iman esaslarımızda ve Rabbimizin tüm vaatlerinde inanç ve güven duygusunun hâkim olmasını, teslimiyetimizin bunlar ile beslenmesi gerektiğini ve işte o zaman imanımızın kemale ereceğini öğretir.

Bu manada mümin, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmakla beraber her durum ve şartta Rabbine güvenen kimsedir. Bunun en güzel örneklerini bizler, peygamberlerin hayatlarından öğreniyoruz. Tevhid davetinin öncülerinden olan Hz. İbrahim'in (a.s.), ateşin karşısında canı ile sınanırken "Bana Allah yeter, O ne güzel vekildir." (Buhari, Tefsiru sure, 3, 13.) demesi kalbinde Allah'a olan inanç ve güvenin ne denli kök saldıgının ispatıdır. Aynı şekilde Efendimizin (s.a.s.) hicret yolculuğunda Sevr mağarasında iken düşmanlarının kendilerine çok yaklaştığı bir zaman diliminde endişeye kapılan dostuna, yol arkadaşına, Hz. Ebubekir Efendimize, "Üzülme, şüphesiz Allah bizimle beraberdir." (Tevbe, 9/40.) diyerek onu teselli etmesi, onlara hicret emrini veren Allah'ın (c.c.) bu kutlu yolculukta kendilerini yalnız bırakmayacağına olan inanç ve güvenden başka bir şey değildir.

Mümin, öldükten sonra ebedî bir hayatın onu beklediğine inanır ve ömrünün hesabını vereceği Cenab-ı Hakk'ın adaletine tam anlamıyla güvenir. Nitekim Mevlamız "Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız; artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan, bir hardal tanesi kadar dahi olsa onu getirir,

ortaya koyarız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.” (Enbiya, 21/47.) ayetiyle bu gerçeği bizlere hatırlatmaktadır.

Aynı şekilde mümin, kadere iman eder ve kederlerden emin olur. Ayet-i kerimede vurgulanan “De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez...” (Tevbe, 9/51.) bilinç ve şuuru, sebepler dairesinde elinden geleni yapmaya çaba gösteren kişinin imtihanlar karşısında metanetini arttırır ve güçlü kılar.

Mümin, iman esaslarında gönlüne yerleştirdiği bu inanç ve güveni Rabbimizin tüm vaatlerinde de muhafaza eder. Örneğin rızkın sahibinin Allah olduğuna, Rabbimizin dilediğine dilediği kadar mülkünden, saltanatından ikram edeceğine, rızkın taksiminin Allah’a ait olduğuna inanır ve bu gerçeğe güven duygusuyla yaklaşır. Bu dünya hayatındaki rızkının eceli ile son bulacağından zerre şüpheyeye düşmez ve asla rızık endişesi taşımaz. Ama ne zaman ki rızkın sahibinin Allah olduğuna inandığını söyleyip sonra da haram yollardan veya Mevlamızın razı olmayacağı gayrimeşru işlerden kazanç devşirme hatasına düşerse işte o zaman inandığını söylediği gerçeğe tam anlamıyla güvenmediği ortaya çıkar. Bu durum imanın kemale ermesinin önündeki en büyük engeldir. Mümin, Rabbine, O’nun vaadine inanan ve güvenen kimsedir. Rabbim bizlere imanımızı bu kıvamda muhafaza edebilmeyi nasip eylesin.

En faziletli Müslüman kimdir?

Mümin, Rabbine güvenen kimse olmasının yanı sıra kendisine de güvenilen kimsedir. Rabbimiz yüce kitabımızda kurtuluşa eren, cenneti kazanan müminlerin vasıflarını sayarken şöyle buyurmuştur: “Onlar, kendilerine tevdi edilen her türlü emaneti korur ve verdikleri sözleri tastamam yerine getirirler.” (Müminun, 23/8.) Bu hakikati teyit niteliğinde sahabe efendilerimiz de Allah Resulü’ne, “Hangi Müslüman daha faziletlidir?” diye sorduklarında Efendimiz (s.a.s.), “Müslüman, elinden ve dilinden diğer insanların güvende olduğu kimsedir.” (Buhari, İman 4, 5, Rikak 26.) cevabını vermiştir. İşte bu cevap Müslümanın kim olduğunun bir cümle ile özetidir. Bu anlamda Müslüman, sözünde yalan, giybet, nemime olmayan, her işittiğini konuşmayan, zan ve töhmet ifadelerini dillendirmeyen ve bununla beraber yapmış olduğu işler, atmış olduğu adımlar ve aldığı kararlar ile insanların güvenini kazanan kimsedir. Bulunmadığımız bir mekânda, gıyabımızda adımızın güven duygusu ile anılması bizim bu hayatta elde edeceğimiz en kıymetli değerdir.

Örnek bir İslam toplumunun en önemli mayası her şeyden önce güven duygusunun hâkimiyetidir. Bir zamanlar “Dâru’s-Selam” yani güven ve eman yurdu olarak anılan İslam coğrafyası maalesef her geçen gün bu özelliğini kaybetmektedir. Sadece İslam coğrafyası değil tüm in-

sanlık bugün büyük bir güven problemi yaşamaktadır. Eğer bugün biz evimizin anahtarını komşumuza bırakamıyorsak, çocuğumuzu tanış olduğumuz bir kişiye bir kaç saatliğine de olsa emanet edemiyorsak, bir alışveriş yapacağımızda defalarca araştırma yapma ihtiyacı hissediyorsak işte orada güven duygusu büyük yara almış demektir. Bu durum asla ama asla İslam toplumuna yakışan bir tablo değildir. Çünkü bizler, Muhammedü’l-Emin olarak tavsif edilen bir peygamberin ümmetiyiz. Allah Resulü, Medine-i Münevvere’ye hicretinden önce üzerindeki emanetler düşmanlarının bile olsa sahiplerine ulaştırılmasını sağlamak üzere Hz. Ali (r.a) Efendimizi yerine vekil bırakmıştı. Düşmana bile ait olsa emanete ihanet edilmeyeceğini bizlere öğreten bir peygamberin ümmetiyiz. Bu noktada Efendimiz (s.a.s.) bizlere, “Kendisine güvenilemeyen kimsenin dindarlığından söz edilemez.” (Ahmed b. Hanbel, III, 135.) buyurarak güzel bir ölçü veriyor. Bize düşen vazife bu ölçüyü gözeterek ve Rabbimizin halife olarak isimlendirdiği, yeryüzünü imar vazifesi yüklediği kulları olarak evlerimizde, iş yerlerimizde, sokağımızda, mahallemizde, hayatın her alanında imanımızın gereği olan güven toplumunu tekrar inşa ve ihya etmektir. Nitekim örnek bir İslam toplumunun en önemli can damarı her şeyden önce o toplumun ahlaki değerlerini muhafaza etmesi ve yaşatmasıdır. ■

KARDEŞ İKİ PEYGAMBERDEN BİRİ **HZ. HARUN**

Meryem DALĞIÇ
DİB Başkanlık Vaizi

Mısır tarihinde, krallık sarayında nice firavunlar hüküm sürmüştü. Ancak Velid b. Musab adlı kişi firavunların en zorbası, en zalimiydi. Kibir ve gurur abidesiydi. Büyüklük taslayarak ilahlık iddiasında bulunacak kadar haddi aşmıştı. Halkını fırkalara bölmüş, içlerinden bir topluluğu zayıf ve güçsüz bırakmıştı. İsrailoğullarını köle gibi kullanır, onlara zulmederdi. Firavun, bir gece rüyasında Beyt-i Makdis'ten bir ateşin çıktığını görmüştü. Ateş, Kiptîlerin evlerini yakmış ancak İsrailoğullarının evlerine dokunmamıştı. Rüyasını tabir ettirdiğinde kendisine şöyle denilmişti: “Benî İsrail'den bir çocuk gelecek, senin mülkünü elinden alacak ve saltanatını yıkacak!” Korkuya kapılan zalim Firavun hemen tedbir aldı. İsrailoğullarından doğacak olan tüm erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Neredeyse o kavmin tüm nesli yok edilecekti ki çocukların, bir yıl sağ bırakılıp bir yıl öldürülmesi teklif edildi. Aksi takdirde kendilerine hizmet edecek işçi ve köle bulamayacaklardı. Çocukların sağ bırakılma hükmünün uygulandığı yılda, İmran'ın iki oğlundan biri olan Harun (a.s.) dünyaya geldi. (Taberi Tarih, II, Şark İslam Klasikleri, MEB Yay.1991, s. 545.) İsmi'nin manası “parlayan” demekti. (DİA, “Harun”, XVI, 254.) Hz. Harun da tarihe adıyla müsemma kişilerden biri olarak kaydedilecekti. Zira etrafını Hakk'ın nuruyla aydınlatan, insanları doğru yola ileten peygamberlik

görevi kendisine verilecekti. Harun'dan (a.s.) bir yıl sonra kardeşi Hz. Musa doğacaktı. Ve yine o da Allah'ın (c.c.) inayetiyle korunacak ve Firavun'un öldürülme hükmünden kurtulacaktı. Üstelik Musa bebek, ilahi takdir gereği Firavun'un sarayında, onun himayesinde yetişecekti. Ne yapsa da Firavun, rüyasının gerçekleşmesine mani olamayacaktı. Kardeş iki peygamber, Allah'ın yardımıyla onun zulmüne ve saltanatına son vereceklerdi.

Aynı anne babadan dünyaya gelse de iki kardeş farklı fizyolojik ve psikolojik niteliklere sahipti. Hz. Harun kardeşi Musa'dan (a.s.) daha uzun boylu, yapılı, beyaz tenli, yumuşak huylu, lisanı da daha fasih ve iyi bir hatipti. (M. Asım Köksal, Peygamberler Tarihi, II.s.8) Risalet görevinde Musa'ya (a.s.) yardımcı olsun diye Allah (c.c.) Hz. Harun'u da peygamber seçti. İki kardeş de hakkı batıldan ayıran Furkan (Tevrat) indirildi. (Enbiya, 21/48.) Onlar tevhid mücadelesini birlikte üstlenmişlerdi. Bu sebeple Hz. Harun, Kur'an-ı Kerimde Musa'nın (a.s.) kıssasında zikredildi.

Hz. Harun'a Musa (a.s.) ile birlikte risalet görevi verildi

Musa (a.s.), can düşmanı olan yan yana saray imkânlarında yaşamıştı. Fakat her yerde ve her zaman ilahi takdirin gözetimi altındaydı. (Taha, 20/39.) Nihayet olgunluk çağına ulaştığında ona ilim ve hikmet verildi. (Kasas, 28/14.)

Musa'nın (a.s.) risalet görevinde öncelikle Firavun'a gitmesi emredilmişti. (Taha, 20/24.) İlahi buyruğun ağırlığını omuzlarında hisseden Hz. Musa endişelenmişti. Zira Firavun gibi bir zalimi doğru yola iletmek elbette kolay değildi. Üstelik o dönem, büyü'nün ve göz boyama usullerinin çok revaçta olduğu bir zaman dilimiydi. Toplumu ve önderlerini akla ve idrak yeteneğine hitap eden delillerle ikna etmek gerekirdi. (Kur'an Yolu Tefsiri, III, 640.) Musa (a.s.) zorlu görevini en iyi şekilde yapabilmek için Rabbinden yardım diledi ve şöyle niyaz etti: “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden birini yardımcı yap. Kardeşim Harun'u. (Taha, 20/25-30.) Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum. (Kasas, 28/34.) Onunla gücümü artır. Onu işime ortak et. Seni çok tesbih edelim diye. Seni çok zikredelim diye. Çünkü sen bizi hakkıyla görmektesin.” (Taha, 20/30-35.) Yüce Allah, elçisinin duasına icabet ederek şöyle dedi: “İstedğin sana verildi ey Musa! (Taha, 20/36.) Kardeşinle seni destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de ayetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip gelecek olanlardır.” (Kasas, 28/35.) Böylece Allah Teâlâ,

Hız. Musa'ya kardeşi Harun'u (a.s.) ihsan etmiş ve onu da peygamber olarak görevlendirmişti. (Meryem, 19/53.)

İki kardeşin Firavun'a karşı mücadelesi

Firavun; kötölükte sınır tanımayan, halkına tepeden bakan, kibre kapılıp yaratıcısını unutan zalim bir kimseydi. (Yunus, 10/83.) Musa ve Harun (a.s.), kendisini ilah gören Firavun'u imana davet edeceklerdi. İsrailoğullarını Allah'ın yardımıyla onun zulmünden kurtaracaklardı. Cenab-ı Hak, elçilerine şöyle emretti: "Sen ve kardeşin mucizelerimle gidin; beni anmakta gevşeklik göstermeyin. İkiniz beraber Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer." (Taha, 20/42-44.) Kendisini insanların tanrısı sayacak kadar onları küçümseyen bir kibir abidesinin yanına yaklaşp diyalog kurabilmek hiç kolay değildi. Hakk'a davette, davet kadar sözün söylenme biçimi de önemliydi. Allah (c.c.), iki kardeşin tebliğlerinde sert ve kırıcı olmamalarını yumuşak bir üslupla Firavun'u imana davet etmelerini istemişti. Nitekim üslup, bir kalbi fethetme ile kaybetme arasındaki ince çizgiydi.

Hız. Musa ve Harun (a.s.), Allah'tan aldıkları emirle O'nun gözetiminde Firavun'un sarayına giderek ona şöyle dediler: "Biz, senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını he-

men bizimle birlikte gönder; onlara eziyet etme! Biz, senin Rabbinden bir ayet getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır." (Taha, 20/47.) Firavun şaşırmıştı zira kendisini halkına ilah olarak tanıtmıştı. Kibirli, alaycı ve küstah bir tavırla "Rabbiniz de kimmiş, ey Musa? dedi." Musa (a.s) şöyle cevap verdi: "Bizim Rabimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir. (Taha, 20/49-50.) Yeryüzünü size beşik yapan, orada size yollar açan ve size gökten yağmur indirendir." (Taha, 20/53.)

Firavun ile Allah'ın elçileri arasında bir dizi konuşma geçti. Firavun, küstahça sorular sordukça onlar da anlamlı ve hikmetli cevaplar verdiler. Ancak Firavun'un her sorusunda aldığı cevaplara rağmen inkârı daha da ziyadeleşti. Zira o, sorularını anlamak ve iman etmek için sormamıştı. Önyargılıydı, hakikate karşı kör ve sağırdı. İnkârı aklını ve kalbini örtmüş, onu daha da ahmaklaştırmıştı. Nihayetinde o, ne yapacağını bilmez bir şekilde Musa'yı (a.s.) nankörlükle suçladı. (Şuara, 26/18-19.) Daha da ileri gitti, "Benden başkasını tanrı edinirsen yemin ederim ki seni zindanlarda süründürürüm!" dedi. (Şuara, 26/29.) Akabinde ondan peygamberliğine delâlet edecek mucizeler göstermesini istedi. (Şuara, 26/31.) Cenab-ı Hak, elçilerini tarihin hiçbir evresinde inkârcılar karşısında yardım-sız bırakmamıştı. Her pey-

gamberi, o dönemde yaşayan insanların aşına oldukları harikulâdelikler ile desteklemişti. Kardeş iki peygamberin zamanında ise sihir yaygındı. Nitekim Yüce Allah, onlara da bu minvalde yardım etmişti. Musa, (a.s.) hemen orada beyaz el ve asa mucizeleriyle Allah'ın elçisi olduğunu bir kez daha ispatladı. (Araf, 7/107-108.) Ancak tüm bu delillere rağmen Firavun ve adamları iman etmediler. Üstelik Hız. Musa ve Hız. Harun'u sihir yapmakla suçlayarak şöyle dediler: "Şüphesiz bu ikisi, sihirleri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak ve en üstün olan dininizi ortadan kaldırmak isteyen birer sihirbazdırlar." (Taha, 20/63.)

Allah'ın elçilerinin sihir yaptığını iddia eden zihniyet, o ikisinin alıkonulmasını ve sihirbazlar toplamak üzere şehirlere adamlar gönderilmesini teklif etti. (Şuara, 26/36; Araf, 7/111-112.) Nihayet şehirlerin tüm usta sihirbazları ile iki kardeş, mahşerî bir kalabalık önünde karşı karşıya geldi. Sihirbazlar, marifetlerini sergilemek üzere iplerini ve değneklerini attıklarında onlar yürüyor gibiydi. (Taha, 20/66) Atma sırası Hız. Musa'da idi. Asasını attığı anda o, hepsini yutuverdi. Bunu gören sihirbazlar hemen secdeye kapanarak "Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler. (Araf, 7/121-122; Taha, 20/70.) Zira bu sihir değildi, hakikatin ta kendisiydi. Tüm bu hadiseler yaşanırken Hız. Harun, daima Hız. Musa'nın yanındaydı,

onun yardımcısı ve destekçiydi. Firavun ve sihirbazlara karşı birlikte vakur, asil bir duruş sergilemişlerdi. Yüce Allah'ın inayetiyle onları mağlup etmişlerdi.

Hz. Harun, Hz. Musa'nın vekiliydi

Yüce Allah, Musa'yı (a.s.) mikâta, (sözleşilen vakitte) Tûr-i Sina'ya davet etmişti. Orada kendisine dinin esasları öğretilecekti. (Kur'an Yolu Tefsiri, II. 585-586.) O'nun yokluğunda, Hz. Harun milletin başına geçecek, ona vekâlet edecekti. Hz. Musa, kardeşine: "Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yolunu izleme." dedi. (Araf, 7/142.) Hz. Harun, azim ve kararlılıkla kavmini uyarmaya devam etti. Ancak İsrailoğulları tevhid inancını zedelemek için hemen harekete geçti. İçlerinden Samiri adlı bir hilebaz, altından bir buzağı yaptı ve onları bu puta tapmaya ikna etti. (Taha, 20/88.) Hz. Harun, İsrailoğullarının haddi aşan tavırları karşısında sürekli öğüt vererek, "Ey kavmim! Siz bununla yalnızca imtihan edildiniz. Doğrusu sizin Rabbiniz ancak Rahman'dır. Öyleyse bana uyun ve emrime itaat edin." dedi. (Taha, 20/90.) dediyse de onlara bir türlü sözünü dinletemedi.

Hiz. Musa kavminin yanına döndüğünde, onların Allah'ı (c.c.) unutup buzağı heykelini ilah edindiklerini görünce çok kızdı. Öfkeden elindeki levhaları yere fırlattı. Ardından Hz. Harun'un üzerine yü-

**Hiz. Harun,
İsrailoğullarının
haddi aşan
tavırları
karşısında
sürekli öğüt
vererek, "Ey
kavmim!
Siz bununla
yalnızca imtihan
edildiniz.
Doğrusu sizin
Rabbiniz ancak
Rahman'dır.
Öyleyse
bana uyun ve
emrime itaat
edin." dediyse
de onlara bir
türlü sözünü
dinletemedi.**

rüdü. (Araf, 7/150.) Kardeşine, "Ey Harun! Saptıklarını gördüğün zaman bana uymana ne engel oldu? Yoksa emrime karşı mı geldin? (Taha, 20/92-93) diyerek çıkıştı. Hâlbuki Harun (a.s.), kavmini engellemek için çok çabalamıştı, lakin İsrailoğulları onun uyarılarını dikkate almamıştı. Harun (a.s.) kendisini savunarak kardeşine şöyle dedi: "Ey anam oğlu! Saçımı sakalımı çekme. Şüphesiz ben, İsrailoğullarının arasını açtın, sözüme uymadın demenden korktum. (Taha, 20/94.) Kavim beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı. Sen de bana böyle davranarak düşmanları sevindirme. Beni o zalimler topluluğu ile bir tutma." (Araf, 7/150.)

Musa (a.s.), kardeşinin savunmasını dinlediğinde onun hatasız olduğunu anladı. Kavminin yaptıklarını ve sapkınlıklarını hatırladı. (Araf, 7/138.) Öfke ve sertliğinden ötürü Allah'a şöyle yalvardı: "Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin! " (Araf, 7/151.)

Hiz. Harun'un adı, Musa (a.s.) ile birlikte ebedîleşti. Cenab-ı Hak, iki elçisini Kitab'ında şöyle zikretti: "Onları doğru yola ilettik. Sonradan gelenler arasında onlara güzel birer ad bıraktık. Musa'ya ve Harun'a selam olsun. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü onlar mümin kullarımızdan idiler." (Saffat, 37/118-122.) ■

Çoğu zaman insanların kendi düşüncesine yakın yazarları okuduğuna, karşı fikirlere kulak vermekten imtina ettiğine şahit oluruz. Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?

Peyami SAFA

Hepimizin kendimize göre bir lisanımız var. İki kişi aynı dili konuştuğu hâlde, biri ötekini anlayabilmek için onun söylediklerini kendi içinin diline tercüme eder. Hepimizde kendi içimizin diline, kendi tecrübelerimize ve hatıralarımıza, yerleşmiş fikirlerimize uygun eserler okumak ihtiyacı bundandır. Böylelerinden zevk alırız. Her kitabın aynasında, aynı görüş ve şuur noktası etrafında, hep kendi nefsimizin tuvaletiyle meşgul olmayı severiz.

Zihinleri bir tek akideye saplı, bir tek düşünüşe inanmış insanların hep aynı kanaatte ve aynı mevzuda yazılar okumaktan hoşlanmaları da bundandır. Böyle insanlarda tenkit hassası artık tamamıyla kötürümdür. Okudukları eser bir dua kitabı hâline gelmiştir. Artık okumakla değil, âdeta zikretmekle meşguldürler. Dinde olduğu gibi ilimde de kaba sofuluğu yapan budur. Bir fikir softasının elinden düşmeyen kitaplara ve dilinden düşmeyen kelimelere bakınız, bu acıklı

tekerrürün nüshalarından ve nakaratlarından başka bir şeye tesadüf edemezsiniz. Artık onlar, bir kitap okurken, alıştıkları ve sevdikleri bir manzaraya bakar gibi pasif, dalgın ve hayrandırlar.

Bir eseri okurken bu dalgınlık kadar kötü bir şey yoktur. Yazının daha ilk cümlesinde, muharririn bize telkin etmek istediği fikrin tam tersinin de doğru olup olmadığını düşünmemize imkân bırakmaz. Hâlbuki bir yazı, içimizde uğradığı mukavemet nispetinde faydalı olur. Okumak, her şeyden evvel, muharrirle kıyasıya bir mücadeleyi göze almak olmalıdır. Yoksa muharrir bizim idrakimizi ve vicdanımızı esir ederek uşak gibi kullanmaya başlar...

Bir yazı bizde ancak kendi malımız olan fikirler doğurmak şartıyla faydalıdır.

(Peyami Safa, Eğitim, Gençlik, Üniversite, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999, s. 35.)

Safiye GÖLBAŞI

Okuma uğraşı biraz irade ama daha çok tutkuyla kaimdir. Bu sebeptendir ki okuma tercihlerinin, ilgi duyulan konular hakkında ve sevilen yazarlardan yana olması tabiidir. Üstelik bu “sevilen tanındıklar” o kadar çoktur ki okur, “sevimsiz yabancılara” sıra vermek için gereken o enerjiyi kendinde nadiren bulur. Bu durum onun, bir tarafa gözünü kapatmasından ziyade diğer taraftan gözünü alamamasıyla ilgili olsa gerek. Üstelik okumanın gizli vaadi olan konfor ve keyif yine bu aşına alanda mevcut.

Öte yandan her türden esere ulaşmanın hayli kolaylaştığı günümüzde, pek çok karşıtlığın sınırı da bulanıklaştı. Yan yana gelmesi muhal şeyleri artık iç içe görmek mümkün. Menfi bir durum izlenimi veren bu serbestlik neyse ki okuma kültürünü olumlu yönde etkiledi. Kişisel kütüphanelerin içerikleri heterojen bir hâle evrildi. Ancak bu dönüşüm hâlâ ideal bir seviyede değil. Mesela bir yazarın, metni için ihtiyaç duyduğu okurun iyi niyetine bugün, geçmiş yazarlara nazaran daha fazla ihtiyacı var. Zira yukarıda da söylediğim gibi okur, “sevimsiz yabancılara” karşı isteksiz ve mesafeli. Bir de buna ideolojik tutumun getirdiği körleşme eklenince aradaki duvarlar büsbütün ses geçirmez oluyor. Buna bağlı olarak toplumun güncel estetik ve fikrî verimine ait gerçekçi bir resmin ortaya çıkma şansı da yitiriliyor.

Oysa nitelikli edebiyatın yapıcı gücü bir imkân olarak burada. Keşke herkes onu değerlendirebilecek kadar cesur olsa.

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ: İHSAN

Ömr-i bekâ diler isen ihsân yolın gözet
Çün kalur âdemîlğ u âdem gelür gider
(Şeyhî)

Dr. Halil İbrahim HAKSEVER
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dilimizde yaygın bir kullanıma sahip olan ihsan terimi, Kur'an-ı Kerim'de önemi çokça vurgulanan bir kelimedir. Güzellik anlamındaki "hüsn" kökünden türemiş olan ihsan, "iyilik etmek, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah'a, O'nu görür gibi ibadet etmek" manalarıyla dinî literatürde yer alır. (M. Çağrı, DİA, C. 21, s. 544.) Kelimenin hem insana hem de Cenab-ı Hak'a nispeti vardır. İhsan, Allah'a nispet edildiğinde O'nun lütufkârlığı, kullarına merhameti, en güzel şekilde yaratması kastedilirken kul açısından düşünüldüğünde, Yaratıcı'ya karşı en derin saygı ve kulluk duygusu anlamının yanında, insanın bir işi güzel yapması, herkese karşı güzel ve iyi davranışlarda bulunması manalarına gelir. Kur'an-ı Kerim'de "takva" kavramıyla da ilişkisi belirtilen kelime, Peygamber Efendimizin mübarek sözlerinde "doğruluk ve güzellik" anlamıyla da kullanılır. Onun, "Allah'ım, yaratılışımı güzel kıldığın gibi ahlakımı da güzel yap!" duası (Müsned I, 403.) buna örnektir. Ayetlerde, muhsin sıfatlı kulların taşıdığı erdemler arasında "öfkeyi yenme, affetme, sabır, aşırılıktan kaçınma, cesaret, kararlılık" özelliklerinin sayılması, kelimenin mana genişliğini gösterir. Kutsal kitabımızda bize öğretilen dualar arasında yer alan "hasene" (Bakara, 2/201.) kelimesi ihsan ile aynı kökten olup "iyilik, güzellik" manalarına gelir. Bu

iki kelime âdeti ikiz gibi dilimizde de çok kullanılmakta olup anlamları birbirleriyle gayet uyumludur.

Şiire yansıyan ihsan

Şiirlerinde "doğru ve güzel" olanı yansıtmaya çalışan şairler ihsan kavramına da iltifat etmişler, beyitleriyle bu kelimeye sürüm kazandırmışlardır. Kelimenin zımnında mündemiç bulunan "iyilik etmek, işi güzel ve düzgün yapmak" manalarını genişçe yorumlayarak "lütuf, kerem, mürüvvet, cûd" gibi iyilikte (maruf) buluşan daha pek çok kavramı "muhsince" ifade eden şairler, iyi ve güzel olan her şeyi okuyucunun beğenisine sunmuşlar, bu çerçevede sayısız beyitler kaleme almışlardır. Sınırını İslam ahlakının belirlediği ne kadar güzel davranış varsa klasik şiirimizde yankı bulmuş, olması gerekenler tavsiye edilirken bazen de yapılmaması gerekenler işaret edilmiştir. Üstat Fuzuli, kişi edepsiz olduktan sonra hangi soya ait ve hangi konumda bulunursa bulunsun mesut olmayacağını, davranışları güzel olanın ihsana erişeceğini söylerken ne kadar haklıdır:

*Hâh seyyid hâh âmî kâm
bulmaz bî-edeb*

*Fî'li müstahsen olan müstev-
cib-i ihsân olur*

Serlevhada görünen beytinde şair, ebedî hayat isteyen güzelce iyilik etmesini salık verirken Âdemoğlunun öleceğini, ama geride "adamlığın" kalacağını veciz bir şe-

kilde belirtmiştir.

Şairler bu manayı vurgulamak üzere cömertlik erdmine değinir, iyilik/ihsan sahibi olanları övüp bu vasfıyla meşhur olan şahsiyetleri de referans gösterirler. "Hatem gibi cömert ve üstün karakterli olanların bereket rüzgârı ölü kalpleri bile diriltir." diyen şair bir gerçeği dile getirmektedir:

*Kerîmüt-tab' u âlî-fıtrat u
Hâtem-tab'at kim*

*Nesîm-i feyz-ı cûdından olur
dil-mürdeler ihyâ (Fehim-i
Kadim)*

Feyz kelimesinden cömertlik manasını süzen bir şairimiz de nisan bulutu benzetmesiyle iyilik ve ikramların özel kişilere mahsus olmamasını, güneş ışığı gibi bütün cihana şamil olmasını tavsiye eder. Bu da "ahsenül-ihsan" olmalı:

*Ebr-i nîsân gibi feyzin olma-
sın mahsûsa hâs*

*Pertev-i ihsân ile mihr ol
cihâna şâmil ol (Ragîb
Paşa)*

Divan şairleri, düşünceyi güzel beyan etmede âdeti yarışırlar, manaya zenginlik katmak için başkalarının söylemediğini bulup ifadeye dökmeye çalışırlardı. Böylelikle onlar ortak sanat anlayışına katkıda bulunmuş, değişik açılardan farklı duygu, yorum ve düşünceye pencere açmışlardır. Kişinin adamlık derecesini, etrafına saçtığı pertev (ışık, fayda, hayır) ile ölçen şair, buna bir örnek sayılabilir. Dolunay gibi herkese ve her yere aynı ışığı (faydayı,

güzelliği) yaymak, şaire göre yüksek bir meziyettir:

Pertevinden bilinir meh gibi şöhret bulanın

Anlarınız rütbesini çarhda âdem olanın (Haşmet)

Kişinin yaptığı iyilik karşısında bir şey beklememesi de tam bir muhsin sıfatıdır. Kâmil ahlak sahipleri böyle yapmışlar, kimlere ihsan ettiklerini bilmek istememişler; şairler de böyle ideal davranışları tavsiye etmişlerdir. “Ey sevgili şu ağlayan gözümün yaşlarını dindir de bana gölge ol. Sen iyilik yap denize at (Balık bilmezse Hâlık bilir).” anlamındaki beyit, atasözüyle de bezenmiş bir ihsan davetiyesidir:

Çeşm-i giryâna gel ey nahl-i dil-ârâ sâyê sal

Bu meseldür iyiliği sen eyle de deryâya sal (Haleti)

İyilik ve ihsan, her zaman maddi bir varlığı gerektirmez. İnsan hayır işlemek istediğinde, gönlü kırıkların (hele de dervişlerin) gönlünü onarıp yaralarına bir şekilde merhem olması nihayetsiz sevap yerine geçer. Şairler tam da bunu tavsiye etmişler:

Merhem olmağa çalış zahmına dil-rîşlerün

Dil-i vîrânın yap lütfîle dervîşlerin (Nabi)

Eger hayr ise maksûdun gönül yap dest-i lütfunla

Sevâb-ı bî-nihâyettür amîmü'l-hayrdur hayrı (Râmi Paşa)

Şairlerin iyi ve güzel olanı nazara verdikleri beyitleri-

nin yanında ihsana uymayan nahoş davranışlardan sakındırdıkları (nehy-i anil-münker) sözleri de çoktur. Onlar ihsanı teşvik ederken “muhsin” olmayan şeylere de dikkat çekmişler, âdeta toplumu uyarıcı, doğruya yönlendirici bir misyon ifa etmişlerdir.

Divan şairleri, düşünceyi güzel beyan etmede âdeta yarışır, manaya zenginlik katmak için başkalarının söylemediğini bulup ifadeye dökmeye çalışırlardı. Böylelikle onlar ortak sanat anlayışına katkıda bulunmuş, değişik açılardan farklı duygu, yorum ve düşünceye pencere açmışlardır.

Mertlik duygusunu ihsan erdemi şeklinde değerlendiren şair, mürüvvetli kişilerin, mücadelede zafer kazandığı düşmanının mağlubiyetinden bile mutluluk duymayacağını söylemiş; zaten yendiği kişiden intikam almayacağını belirterek yüksek bir ahlaki inceliğe dikkat çekmiştir. Gerçekten yiğit olanlar böyle davranır dercesine:

Muzaffer vakt-i fırsatta adûdan intikâm almaz

Mürüvvetmend olan nâ-kâmi-i düşmenle kâm almaz (Ragıp Paşa)

Şu dünyada zarif olmayı tarif eden hanım şair, dostlarını (ve hiç kimseyi) incitmemek gerektiğini söylerken zarafeğin bu olduğunu doğru bir şekilde tespit etmiştir. Muhsin böyle kişilere dense gerek:

İncitme sen ahhâbını incinmeye senden

Bu âlem-i fânîde zarâfet budur işte (Leyla Hanım)

Kimseyi kırmamanın, ahlaki manada ihsan olduğunu bilen bir şair de kişinin hayatının kötü akıbetle bitmemesi için insanoğlunu “incitme” eyleminden uzak tutmaya çalışmıştır:

Halkı rencîde eden âlemde Kendi rencîde olur son demde (Ş.Yahya)

Temelde İslami naslara dayanan bu uyarıların, dinî sohbet ve vaazlarda söylenmesi kadar klasik şiirimizde yer alması da ayrı bir güzelliştir.

İnsanın tevazu gösterip öyle davranması ahlaki bir güzel-

lik (ihsan) olup kendini beğenmesi ise kınanmayı hak eder. Bunu belirtmek isteyen şair, “Kişi padişah da olsa kendini beğeniyorsa adam değildir; şu dünyada, ancak hayvan tabiatlılar kendini beğenir.” tespitiyle doğru yanlış ayrımı yapmıştır:

Seyr kılsan her behâim-tab’-ı âlem hod-pesend

Pâdişâh-ı âlem olsa olmaz âdem hod-pesend (Fehim-i Kadim)

Bir beyitte hem güzele hem de çirkin olana işaret eden şair Hakk’ı görüp kabul etmeyi en güzel haslet olarak nitelerken insanda inat kadar çirkin bir huy olmadığı tespiti yapmıştır:

Görünce hakkı kabûl ahsen-i hasâildir

Kabîh hulk olamaz âdemin inâdı kadar (Âsaf)

Benzer şekilde gönül yapmak ve gönül yıkmak eylemlerini aynı beytinde değerlendiren bir diğer şair, gönül yapmayı binlerce Kâbe inşa etmekten üstün görmüş; gönül yıkmayı da Beyt-i mamuru yıkmak olarak nitelemiştir:

Gönül yıkmak harâb etmek gibidir beyt-i ma’mûru

Velî yapmak hezârân Ka’be bünyâd etmeden yegdir (İbn-i Kemal)

Bedenimizle yahut dilimizle işlediğimiz pek çok yanlışla parmak basan şairlerin, neredeyse işaret etmedikleri davranış şekli kalmamış gibidir. Bütünüyle İslam ahlakını şiire taşırcasına, değişik davranış şekillerine şiirlerinde yer vermişler, okuyucuyu güzel olanlara yönlendirip (tergîb), yanlış olanlardan da uzak tutmaya (terhîb) çalışmışlardır.

Mesela acı bir sözü bile söylememek gerektiğini düşünen şair, hep güzelliklere konu olan yârin ağzına acı sözün yakışmayacağını, tıpkı helvacı dükkânında soğanın yeri olmadığı örneğiyle söylemesi de gayet uygun düşmüştür:

Düşmez leb-i şîrînine yârin sühan-ı telh

Helvacı dükkânında piyâzın yeri yokdur (Nabi)

Hiz. İbrahim’in Allah’tan daima iyiliklerle anılma isteği (Şuara, 26/84.) gibi şairlerin de bu yöndeki talepleri ve tavsiyeleri eksik değildir. Şu beyitte de hanım şairimiz, her zaman iyilikle anılma duasını yapmamızı tavsiye etmiş; dualarda her muradın ihsan edileceğine olan inancını belirtmiştir:

İylükle yâd olasın cehd eyle her du’âda

Kim sana her murâdı ihsân eden du’âdır (Mihri)

Daima iyilik, güzellik peşinde söz kovalayan kadim şairlerimize rahmetler olsun! ■

AKIL MI ÖNEMLİ NAKİL Mİ?

Kafama takılan soru, “Akıl mı önemli nakil mi? Hangisini öncelememiz gerekir? İnsanın aklı varken bir peygamber veya kitap gönderilmesi gerekli midir?”

Bu soruda akıl ve nakil arasında kıyas yapılıyor. Deyim yerindeyse birbiriyle karşı karşıya getiriliyor. Kıyas yapmak varlığı, varlık çeşitlerini ve yaşanan çevreyi anlamak, sınıflandırmak ve seçenekleri tespit etmek bakımından çok işe yarar. Ama kıyas yanlış ve yersiz uygulanırsa ve bazı şeylerin karşı karşıya getirilmesi, düşmanlaştırılması, dışlanması ve değersizleştirilmesi için kullanılırsa ciddi zararlara yol açabilir.

Çok masum bir soru sordum. düşünüyordum.

Evet, sorular söz olarak genellikle çok masum gibi görünür ama anlamları ve amaçları söz konusu olduğunda olumsuz sonuçlar doğurabilir. Masum diye nitelediğimiz sorunun ne anlama geldiğini/gelebileceğini nasıl bir amaç güdülerek sorulduğunu iyi hesap etmemiz gerekir.

Nasıl yani?

Şöyle açayım. “Elma mı, armut mu?” sorusu insana tercih sunmak veya zevkine göre birini seçmesini söylemek bakımından bir incelik içerir. “Elma mı, armut mu iyidir?” kıyaslaması tam bir saçmalaktır. Çünkü elma ve armut farklı meyvelerdir. Birini diğerine kıyaslamak doğru değildir, zevklere ve ihtiyaçlara göre değişim arz eder. Öte yandan “Ya elma ya da armut iyidir.” şeklindeki kıyas da dayatma ve baskı ifade eder.

Biraz anladım ama kıyas yapmadan hüküm vermek ve bilim üretmek zor değil mi?

Doğru. Kıyas, iyi bir düşünme aracıdır, hüküm vermede kolaylık sağlar hatta değer üretme noktasında işlev görür. Ama bu, saçma bir noktaya veya dayatmaya dönüşürse zararlı bir boyuta taşınmış olur. Sözelimi kadın erkek kıyaslamalarının nasıl zararlı sonuçlar doğurduğunu dünden bugüne görmekteyiz. Tarihte müşriklerin erkek çocuğu kız çocuğuna tercih etmesi hatta bazı kabilelerin doğan kızları istenmeyen ilan etmeleri insanlık adına utanç tabloları oluşturmuştur. Bugün de kadın erkek kıyaslamaları ya kadınla erkeği karşı karşıya getiren ve düşmanlaştıran feminizme veya kadın erkek arasındaki doğal biyolojik ve psikolojik farkı yok sayan cinsiyetsizlik düşüncesine götürmüştür. Bu da ailenin yozlaşmasına ve nüfusun gerilemesine yol açmıştır.

Hocam, konudan uzaklaştık. Biz akıl nakil konusunu konuşuyorduk.

Konudan uzaklaşmadık aslında. Bu sorudaki temel problem akıl ve nakilden çok, kıyas kullanma sorunu olduğu için özellikle onun üzerinde durmak istedim. Gelelim akıl nakil meselesine. Akıl, Yüce Allah'ın insana bahsettiği en büyük nimetlerden biridir. Bununla hükümler oluşturur, tercihler yapar, ayıklamalarda bulunur, sonuçlar ortaya koyarız. Yapılan işlemle muazzam tecrübe birikimi ve değerler dünyası oluştururuz. Kùltürler ve medeniyetler bunlar üzerine bina olunur. Akıl olmadan bunların hiçbirinin olması söz konusu değildir.

Demek ki akıl yeterli, nakle hiç gerek yokmuş.

Tek yönlü bakılırsa böyle düşünülür. Hâlbuki ben madalyonun sadece bir yüzünü anlattım. Diğer yüzü duruyor. O yüzüne bakmadan yani naklin önemini görmeden acele karar vermemek lazım. Peki, gelelim nakle. Genel olarak nakil “duymayla edinilen her bilgidir”, diyebiliriz. Buna semaî bilgi yani kulak yoluyla elde edilen bilgi de denilir. Bunu da ikiye ayırabiliriz: Bulunduğumuz ortamda duyduklarımız ve bulunmadığımız mekânlardan gelen bilgiler. Bizim konumuz tam da ikincisi. Yani bulunmadığımız mekânlardan ve zamanlardan gelen bilgiler. Bu bilgilere haber adı verilir. Haber an itibarıyla bulunmadığımız mekânların olgu ve olaylarıyla ilgili olabileceği gibi geçmişte meydana gelen olgu ve olaylarla da ilgili

olabilir. Başlangıcı deneysel de olsa geçmişten aktarılan/nakledilen tüm bilgiler haber kapsamına girer. Demek ki hem geçmişten hem de içinde bulunmadığımız yerlerden bilgi edinmemiz ancak haber yoluyla mümkündür. Bu durumda haber göz ardı edilebilir mi?

Hiç değil, haber için kurulmuş nice medya organları, binlerce tarih kitapları ve belgesel kanalları var.

Demek ki haber önemliymiş, akıl tek başına yeterli değilmiş. Yukarıda aklın tecrübe birikiminden, kültürlerin ve medeniyetlerin oluşmasındaki rolünden söz ettik. Bütün bunların bize intikali de haber yoluyla. Çünkü haber nakledilen bir bilgidir. Bu yüzden ona nakil bilgisi ya da naklî bilgi denilir. Geçmiş tecrübeleri, birikimleri, olgu ve olayları ancak onun vasıtasıyla öğrenebiliriz. Bunlar olmadan aklın işlev görmesi de söz konusu edilemez.

Peki, din alanında durum nedir?

Din alanında da durum benzerdir. Din akla hitap eder, dolayısıyla akıl olmadan din olmaz. Öte yandan din ilahi haber olarak gelir ve bu haberler olmadan aklın dinî konularda hüküm vermesi mümkün değildir. Öyleyse nakil olmadan da din olmaz. Demek ki her biri diğerine bağlıdır, birini diğerine tercih imkânı yoktur. Öyleyse bu ikisini birlikte ve birbirini bütünlükleyerek değerlendirmek gerekir. Tıpkı insanın ruhu ve bedeni gibi. Sadece bedeni veya ruhu öne çıkaranlar tarihten bugüne insana ve fit-

ratına büyük zararlar vermişlerdir.

Bunun dinî temelini nasıl ifade ederiz?

Kur'an-ı Kerim'de buna dair birçok ayet bulunmaktadır. Çarpıcı olan bir tanesini örnek vereyim. Biliyoruz ki Yüce Allah zaman ve mekândan münezzehtir ve bilgisinde sınırlı bulunmamaktadır. Bunun anlamı; Yüce Allah geçmiş ve bugünü bildiği gibi geleceği de aynı şekilde bilmektedir ve bazen bize gelecekte haberler vermektedir. Bunlardan biri de dünyada işledikleri isyanlar ve kötülükler dolayısıyla ilahi adalet gereği cehenneme girmek durumunda kalanların hayıflanmaları ve itiraflarının bize bildirilmesidir. Mülk suresinin 9-11. ayetlerinde cehennemde görevli melekler cehenneme sızlanarak girenlere "Size dünyada bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar cevap olarak "Evet uyarıcı geldi ama biz onu yalancılıkla itham ettik ve ona 'Allah hiç bir şey göndermedi, siz gerçekten büyük bir sapkınlık içindesiniz' diye inkâr ettik diyecekler." Ardından şöyle bir itirafta bulunacaklar: "Şayet uyarıcı peygamberi dinlemiş olsaydık ve aklımızı kullansaydık şimdi bu cehenneme girenlerden olmayacaktık."

Bu ayetlerde tam olarak ne demek isteniyor?

Bu ayetler, onların geçmişe dönük pişmanlıklarını ve keşkelerini bildiriyor. Hâlbuki son pişmanlık fayda vermez. Dünya hayatında da öyle değil mi? Bir spor etkinliğinin veya sınavın sonunda duyulan pişmanlık ve geçmişe dönüp "keşke

şöyle yapsaydım" demek sonucu asla değiştirmez. Çünkü her şey bitmiş puan yazılmış, not verilmiştir. Varış çizgisini geçtikten, maç bittikten ve sınav saati dolduktan sonra "yapsaydık/etseydik" demek anlamsızdır. Artık verilen puanı/notu kabullenmekten başka çare de yoktur. İşte dünya sınavını hüsrana ile bitiren kişiler için Allah'ın adaleti ayetlerde geçtiği şekilde ahirette gerçekleşecektir. Bu yönüyle cehennem adaletin gerçekleştiği yerdir.

Bu ayetlere göre akıl ve naklin aynı değerde olduğunu mu söylüyorsunuz?

Evet, tam da öyle. Dikkat edilirse ayette "dinleseydik ya da aklımızı kullansaydık" şeklinde birinin diğerine tercihten söz edilmiyor, aksine "dinleseydik ve aklımızı kullansaydık" şeklinde ikisinin birden ve bütünlük içerisinde dikkate alınması gereği dile getiriliyor. Demek ki her birinin işlevi farklıdır, biri diğerinin yerine geçemez. "Ben sadece aklıma göre hareket ederim." denilemeyeceği gibi "Ben sadece kitapta yazılana bakarım." da denilemez. Hem kitapta yazan dikkate alınmalı hem de akıl kullanılmalıdır. Çünkü kitap bize bilgi verirken akıl bu bilginin nasıl, nerede, ne şekilde ve kime yönelik kullanılacağı hususunda karar verir. Sonuç olarak geçmişin bilgi ve tecrübesini bugünle buluşturmak ancak akıl sayesinde gerçekleşir. Zaten ayetin "dinleseydik" kısmı peygamberin getirdiği haberi, "aklımızı kullansaydık" kısmı ise bu haberle gelen bilginin yaşanılan hayata akılla uygulamasını ifade eder. ■

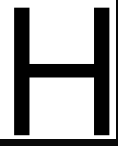
SOMALİ'NİN ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI

MUHAMMED ABDULLAH HASAN

Koray ŞERBETÇİ

alkın suya “mavi altın” adını verdiği bir beldedir Somali. Zira burada yağmur demek hayat demektir. Somali halkı yağmuru bekler, yağmur için dua eder, yağmurla yıkanır. Yağmur olmadan bereket de hayat da olmaz. Fakat ismi süt sağlamak anlamındaki “somaal” fiilinden gelen bu beladenin bereketine kastedenler az olmamıştır tarih boyunca. Takvimler 1494 yılını gösterdiğinde Tordesillas Anlaşması ile Papa VI. Alexander’ın, dünyayı dönemin deniz güçleri olan İspanya ve Portekiz arasında bölmesinden sonra Portekizliler doymak bilmeyen sömürgeci iştahlarıyla 1499’da ilk harekâtı Mogadişu’ya yapmışlardır. İşte bundan sonra Somali’nin bitmek bilmeyen bereketi koruma mücadelesi başlamıştır.

Batılı sömürgecilerin Somali’ye saldırıları on dokuzuncu asrın sonlarında daha da yoğunlaşmış, bereket arayan bu topraklar İngiltere, Fransa, İtalya arasında atlas bir kumaşı makasla keser gibi parçalanmıştır. Sömürgeci devletler karşısında hiçbir çarenin kalmadığı gibi görünen bir tabloda ilahi inayetle ülkenin kara bahtını kabullenmeyecek Müslüman bir önder de yetişmeye başlamıştı bile: Muhammed Abdullah Hasan.

Bir önder yetişiyor

Tarihler 1864 yılını gösterirken Somali’nin kuzeyindeki Kob Fardod yakınlarında dünyaya gelen Muhammed Abdullah Hasan, toplumun

kabilelerle bir arada durduğu Afrika kültür ikliminde annesinin mensup olduğu Dulbahaute kabilesinin içinde Bohotle’de yetişti. Büyük Müslüman sosyal bilimci İbn Haldun’un da işaret ettiği gibi ileride başlatacağı hareketin desteklenmesi konusunda bu kabilenin asabiyetine sırtını dayadı.

Her çocuk gibi ilk eğitimini ailesinde aldı. Kendi çevresinde geleneksel dinî öğrenimini tamamladıktan sonra yetiştiği çemberin dışına çıkarak ilim peşinde pek çok hocanın rahlesi önünde diz çöktü ve ilim kabiliyetinin de verdiği imkânla on dokuz yaşında şeyh unvanını kazandı.

Muhammed Abdullah Hasan’ın inancı onu hac farızası için mukaddes topraklara götürürken ilim aşkı da farklı beldelerdeki âlimlere yönlendiriyordu. Bu yolculukları sırasında Sudanlı şeyh Seyyid Muhammed b. Salih ile tanışarak onun Salihîyye adıyla kurduğu tarikata girdi ve zamanla şeyhin en ünlü halifesi oldu. Yine bu sıralarda İslamiyet’in zamanla geleneklerle iç içe geçmiş akidelerinin bidatlardan arındırılarak yeniden öz hâline döndürülmesi fikrini savunmaya başladı. Artık zahîrî ve irfanî ilimde iyice olgunlaşan Muhammed Abdullah Hasan, ülkesine dönüp vaazlar vererek mücadelesine başladı.

Ülkesine dönen Muhammed Abdullah Hasan bir yandan kabileler arasındaki anlaşmazlıkları gidermeye diğer

yandan toplumdaki kötü alışkanlıkların önüne geçmek için durmak bilmeyen bir irşada başladı. Fakat yavaş yavaş ülkesinde mücadele edeceği meselelerin sadece sosyal sorunlar olmadığını anladı. Özellikle Batılı sömürgeciler ve onların işbirlikçilerinin Somali’yi köleleştirme faaliyetlerinin en ciddi mesele hâline geldiğini gördüğünde cihat zamanının geldiği kanaatine vardı.

**Abullah Hasan,
Müslüman
direnışçilerden
oluşturduğu
silahlı gücüyle
ilk askerî
harekâtını
ülkesini
işgale girişen
Etiyopyalılar’a
karşı
gerçekleştirdi
ve zafer
kazandı. Ama
asıl düşman
İngilizlerdi.**

Direnen bir mürşit

İşgalcilere karşı cihat fikrini harekete döküleceği şartlar da çok gecikmeden kendisini gösterdi. Berberâ'dan kaçarak kendisine sığınan bir polisin silahını isteyen Vali Cordeaux'ya sert karşılık vererek silahlı mücadeleye adım atmış oldu. Bundan sonra hadiseler hızla gelişmeye başladı.

Abullah Hasan, Müslüman direnişçilerden oluşturduğu silahlı gücüyle ilk askerî harekâtını ülkesini işgale girişen Etiyopyalılar'a karşı gerçekleştirdi ve zafer kazandı. Ama asıl düşman İngilizlerdi. Elbette İngilizlerle karşı karşıya gelmesi de uzun sürmedi.

Bu sırada Muhammed Abdullah Hasan sadece silahlı bir direnişçi güç kurmakla kalmadı, Somali'nin iç bölgesinde yeni bir devletin temellerini de attı. Bu devlet alışlagelen yapıdan biraz farklıydı. Hem kendisini destekleyen Dulbahaute kabilesinin üyeleri hem de kendine bağlı müritlerinden oluşan bir devletti. Tarihte "Dervişler Devleti" olarak bilinen bu devlet, Avrupalı sömürgeci devletlere karşı direnişi nedeniyle İslam ve Batı dünyasında ün kazandı. Bunun yanında ilerleyen yıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Alman İmparatorluğu başta olmak üzere İttifak Devletleri tarafından müttefik ilan edildi. Şeyh Muhammed Abdullah Hasan, devleti tek başına yönetmedi. Müslüman kabile liderlerinden ve yaşlılarından oluşan "Khususî" adında bir meclis kurdu, bunlara Mu-

XX. asrın ilk senelerinden itibaren Dervişler Devleti, ülkesini korumak için İngiliz işgalcilerle çatışmaya başladı. Herkesi şaşırtacak Dervişler Devleti'nin savaşçıları arka arkaya gelen İngiliz hücumlarını başarıyla durdurdu.

ammed Ali adında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir danışman ekledi.

Artık Somali'yi işgalcilere karşı koruyacak teşkilatlanma tamamlanmıştı. XX. asrın ilk senelerinden itibaren Dervişler Devleti, ülkesini korumak için İngiliz işgalcilerle çatışmaya başladı. Herkesi şaşırtacak Dervişler Devleti'nin savaşçıları arka arkaya gelen İngiliz hücumlarını başarıyla durdurdu. Dahası Muhammed Abdullah Hasan, 1903'te Albay Phunket kumandasındaki bir keşif birliğini Gumburu tepesinde mağlûp ederek büyük bir başarıya imza attı.

Şeyhin başarıları işgalcilerde paniğe neden olunca hemen cepheyi sıkılaştırmaya karar verdiler. İngiltere, İtalya ve Etiyopya birlikleri şeyhe karşı ortak bir askerî harekât düzenlediler ama mütevazı sayıdaki Müslüman direnişçiler tarafından mağlup edildiler.

İşgalciler Muhammed Abdullah Hasan ile baş edemeyeceklerini anlayınca onu masaya davet ettiler. 1905'te İngilizler ve İtalyanlarla barış antlaşması imzaladı. Anlaşmanın iyi yanı düşmanları tarafından meşruiyetinin tanınmasıydı. Ama kötü yanı kendisini destekleyen kabilelerden uzak ve küçük bir bölgeye sıkıştırılmasıydı. Elbette anlaşma uzun sürmedi ve mücadele kısa bir süre sonra yine başladı.

Fitne ve nifak virüsü

Muhammed Abdullah Hasan'ın liderliğinde iç bölgede kurulmuş olan "Derviş

Devleti” kuzeyde İngilizlere, güneyde Hasan Barsane ile İtalyanlara karşı bağımsızlık savaşı verse de ülkede bütünlük kuramadığından tam anlamıyla sonuç alınamıyordu. Somali’nin tarih boyunca en büyük meselesi ülkede kuzey güney ilişkisinin sağlanamamasıydı ve bu durum yine kendisini gösteriyordu.

Bunun yanında istiklal mücadelesine en az işgalciler kadar zarar veren bir başka unsur da iş birlikçilerdi. Bunun çok iyi farkında olan İngilizler, türlü vaatlerle yanlarına çektikleri Somalili bazı kabileleri silahlandırarak Dervişler Devleti’ne saldırtıyorlar böylece mücadeleyi zayıflatıyorlardı.

Ama işgalci Batı güçleri işlerini şansa bırakmak istemiyorlardı. Nihayetinde Muhammed Abdullah Hasan’ın savaşçıları cephede bir türlü mağlup edemiyorlardı ve işbirlikçi kabilelerin saldırıları da onu geriletememişti. Bu noktada sömürgeciliğin en bilindik yöntemlerinden birine başvurmaya karar verdiler: Hileli bir hamle ile şeyhin ününü kırmak ve etrafında sıklaşan safları çözerek onu mağlup etmek.

Bunun en etkili yolu şeyhin ününü yok edecek bir adım atmalarıydı. Onun mehdilik iddiasında bulunduğu yalanıyla kendisinden ders aldığı mutasavvıf Salihîyye tarikatının lideri Muhammed bin Salih’ten onun aleyhinde bir mektup almayı başardılar. Mektup karargâha ulaşınca âdeta bomba etkisi yap-

tı. Buna kanan çok sayıda müridi onu terk etti. Şeyh, bu kara propagandaya karşı harekete geçmekte gecikmedi. Kendisine dönük ithamları cevaplandırmak için “Kam’u’l-Mu’ânidîn” adlı bir savunma yazdı. Ama fitne ve nifak virüsü artık kendi saflarına girmişti ve bu virüs tarihte bulaştığı her toplumu yıkmakta mahirdi. Dervişler Devleti’ni oluşturan topluluk ikiye ayrılınca istiklal mücadelesi de iyiden iyiye zayıfladı.

Son direniş

Somali’nin istiklal mücadelesini bölmeyi başaran İngilizler hiç vakit kaybetmeden Hindistan’dan getirdikleri yeni askerî kuvvetler ve bol vaatle yanlarına çektikleri iş birlikçilerle güçlendirdikleri işgal kuvvetleriyle Şeyh Muhammed Abdullah Hasan’ı ezmek ve Somali’deki istiklal mücadelesini bitirmek için harekete geçtiler.

Muhammed Abdullah Hasan durumun farkındaydı. Elde kalan sadık adamlarıyla daha iç bölgelere çekildi ve mücadeleye devam etti. Özellikle inşa ettirdiği kalelerle savunmada kaldı. Zira gücü iyiden iyiye zayıflamıştı.

Tam bu dönemde ufukta bir dünya savaşının kara bulutları belirdi. Bu durum, İngilizlere karşı bir müttefik bularak mücadeleyi sürdürmek için uygun zemindi. Önce Etiyopya ile ittifak denendi ama bundan yana olan Etiyopya kralı tahttan indirilince bu önemli girişim akim kaldı. Ardından Osmanlı Devleti ve Almanya ile resmen ittifak

ilan edildi. Ama müttefiklerin savaşı kaybetmesiyle Dervişler Devleti ve istiklal mücadelesi yine yapayalnız kaldı.

Değişen dünya şartları artık işgalci İngilizlerden yanaydı. 1920 yılında İngiliz hükûmeti Şeyh Muhammed Abdullah Hasan’ın yakalanması ve direnişin sona erdirilmesi için büyük saldırıya onay verdi. Bu saldırıda kara birlikleri yanı sıra hava bombardımanı için uçaklar da kullanılacaktı.

1920 yılında başlayan İngiliz saldırısı; bir yandan uçakların bombardımanı, diğer yandan kara birliklerinin ağır makineli tüfek ateşi ile Müslüman direnişçiler ağır kayıplar verdiler. Şeyhin merkezi konumunda olan Taleh Kalesi yerle bir oldu. İşgalciler karşısında tutunamayan Müslüman direnişçiler batıya doğru çekildiler. Şeyh Muhammed Abdullah Hasan teslim olmayı kabul etmedi. Gerçi kendisi işgalciler tarafından yakalanamadı ama direniş hareketi de bir daha kendisini toparlayamadı ve Dervişler Devleti de yıkıldı. Böylece Somali, Batılı sömürgecilerce tamamen işgal edildi.

Ömrünü sömürgeci güçlerle mücadeleye adanmış yazar, şair ve mutasavvıf Seyyid Muhammed Abdullah Hasan, 21 Aralık 1920’de vefat ettiğinde, belki o dönemde siyasi bir sonuç alınmadı ama mücadelesi Somali halkı arasında izlenecek bir örnek olarak kalmasının yanında geleceğe dair istiklal tohumlarını da saçmış oldu. ■

ÖZ DEĞERLERİMİZ VE İŞİMİZE SAYGI

İnsanın, yaşamaya değer görebileceği hedeflerle ulvi maksatlar geliştirmesi, onun huzuru ve mutluluğu için öncelikli bir ihtiyaçtır. Zira Maslow'un da belirttiği üzere bizlerde güçlü bir "ait olma" duygusu bulunmaktadır. Bu sığınma, tutunma ihtiyacı, psikoloji literatüründe anlam yapma ya da anlamı bulma şeklinde karşılık bulmaktadır. Şüphesiz her insanı yönlendiren, bizzat kendisinin geliştirdiği ya da keşfettiği temel anlam ve merkezî değerleri vardır. Bu değerler, kişinin hayatında her alana nüfuz etmektedir. Bize, hayatta karşılaştığımız her şeye karşı bir duruş kazandırmaktadır. Öz değerler olarak tabir ettiğimiz hayatımızın manevi boyutu da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Öz değerler, fitridir ve evrenseldir. Bu değerler insanlık tarihinin tecrübesinde genelde dinî değerler olarak yer almıştır. Örneğin dürüstlük, adalet, ahlaklı olmak, insan onurunu korumak bu minvaldedir. Bu değerler iç dünyamızda bir öz saygı oluşturur ve bu da bize huzur verir. Aksi de ruhumuzda yaralar açar ve ruh sağlığımızı tehlikeye sokar.

Hepimiz küçük yaşlardan itibaren çalışmak istediğimiz mesleklerin hayallerini kurarız. Kimimiz doktor kimimiz öğretmen kimimiz din görevlisi kimimiz avukat olmak isteriz. Bunların sayısı ve çeşitleri konusunda çok şey söylenebilir. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki genelde hep sevdiğimiz meslekleri icra etmek isteriz. Bu da hem ruhumuza iyi gelir hem de iş verimliliğimizi artırır.

Kişinin gerek mesleğini geliştirmesi gerekse kendisini mevcut koşullar içerisinde yetiştirmesinde, öz değerlerin ve bu değerler içinde mesleğine karşı duyduğu saygı ve sevginin büyük önemi bulunmaktadır. Nihayetinde bir in-

sanın, her gün bıkkınlıkla bir mesleği icra etmesi hem şahsi dünyasında hem de mesleki planda maddi ve manevi olarak sorunlar üretir. Örneğin, kişiyi sağlığından edebilir. Hayati bir riskle karşı karşıya bırakabilir. Ya da dinî hayat açısından insanların maneviyatında bozulmalar oluşturur. Bu da -halkın deyimiyle- "bizleri imandan edebilir." Bir anlamda kişinin mesleğine saygı duyması, ona karşı hassas, ölçülü, özenli olması, hem inandığımız değerlerin hem de icra ettiğimiz mesleğin bizler üzerindeki hakkıdır. Bunun literatürdeki diğer adı mesleki saygıdır. Bunun nasıl olabileceği üzerinde somut örnekler üzerinden giderek bir perspektif kazanmaya çalışalım...

Kişinin mesleğine saygılı olması, onunla ilgili hassasiyet göstermesinin önemli göstergelerinden birisi sorumluluk duygusudur. Bu duygu, din görevlilerinde daha bir önem kazanmaktadır. Buna göre kişinin görevine zamanında gitmesi, caminin zamanında açılması, cami içerisinde zamanında namaza hutbeye ya da vaaza başlanması, sorumluluk duygusu içerisinde değerlendirilir. Kişinin icra ettiği mesleğin hakkını verebilmesi için gerekli bilgi ve becerilerini geliştirme konusunda farklı faaliyetlere katılması da sorumluluk duygusu açısından bir başka husustur. Sizi dinlemeye gelen ve sizden bir şeyler öğrenmek, anlattıklarınızla hayatına yön vermek isteyen bireylere yardımcı olmak, öncelikle belirli bir yeterlilik gerektirmektedir. Psikoloji, pedagoji gibi formasyona sahip olmayan görevlilerin kitlelere hitap etmesi, onlarda tatmin oluşturması mümkün değildir. Bazen olumsuz ve zararlı sonuçlar da üretebilir. Dolayısıyla mesleki sorumluluk duygusunun kazanılması ve bunun getirilerinden hareketle bir çaba içinde olunması hem değerlerimize hem de işimize duy-

duğumuz saygının önemli bir işaretidir.

Mesleğin gerektirdiği ahlak konusuna da değinmek gerekir. İster fetva isterse danışılan diğer hususlarda kişilerin psikolojik durumlarını dikkate almak kaydıyla net ve dürüst cevapların verilmesi icap eder. Kişiye, makama, mevkiye göre davranarak insanları yanıltmak, azarlamak ve küçümsemek gibi olumsuz tavırlar hem öz değerlerimizle hem de mesleğin gerektirdiği saygıyla bağdaşmaz. Müftülükler, şehirlerimizin aziz makamlarıdır. İnsanlar sizleri, bizleri dinî görevlerimizden ötürü her şeye deva olabileceğimizi düşünerek peyderpey ziyaret edebilmektedir. Bazen maddi rahatsızlıkları için sizden dua almak için de gelebilirler. Yaygın şekliyle ailevi sorunlar, ergen sorunları veya yaşlılarla ilgili problemler vesilesiyle kapınızı çalabilirler. Çok ağır travmatik vakalarla, ağır psikolojik rahatsızlıklarla ilgili olarak da aranabilirsiniz. Bu gibi durumlarda psikolojik iletişimin gereği olarak empati kurmak, acılarını, kaygılarını ya da heyecanlarını anlamak, onlara uygun bir dille yaklaşım uygun bir çözüm üretmek için çabalamak, mesleki ahlakın gereğidir. Cami görevlileri için bu durumu nasıl uyarlayacağımıza baktığımızda ise şunları söyleyebiliriz: Kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç, yabancı herkesi camilerde görebiliriz. Onlara saygılı davranmak, onların camiye geliş nedenlerini dikkate almak ve bu konuda rehberlik etmek cami görevlisi ahlakının gereğidir. Ya da Kur'an kursuna gelen kursiyerlere dinî, sosyal ve psikolojik açıdan yardımcı olmak, onları desteklemek de iş ahlakının gereğidir. Kursun hedeflerini gerçekleştirmek, insanların kurs ortamında sosyalleşmesine katkıda bulunmak, onların psikolojik olarak rahatlamalarına yardımcı

olmak da işimize saygının ve öz değerlerimizin gereği olsa gerek.

Şu bilinmelidir ki yaratıcımız herkese kazandığının karşılığının olduğunu beyan etmektedir. Bu düstur, mesleklerinin hakkını vermenin, öz değerlerimiz bağlamında dürüst, adaletli, anlayışlı, sorumluluklarının farkında olmanın, her şeyden önce mesleğine hürmet etmenin ve onu muhabbetle yapmanın bir görev olduğunu biz inananlara hatırlatmaktadır. Dolayısıyla hem dünyevi hem de uhrevi sorumluluğu vardır öz değerlerimize riayet etmenin ve mesleğimize saygı göstermenin... Bize düşen görevimizi yapmaktır. Başarı zaten onu takip edecektir. Tıpkı kulluğun hakkı verildiğinde akabinde cennetin geleceği gibi. O zaman sözümüzü şöyle bir ayet-i kerimeyle bitirelim: "Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve işimizde bize doğruyu kolaylaştır (bizi başarılı kıl)." (Kehf, 18/10.) ■

HASTANE DUVARLARI

Mehmet Akif UÇAR

Antalya Muratpaşa Aydınlık Camii İmam Hatibi

Sıcak ve nemli bir yaz günüydü. Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesinin mescidinde cemaatle öğle namazını eda etmiştik. Her namaz sonrasında Kur'an-ı Kerim'den bir sayfa meal okumayı âdet edinmiştim. O gün de okumam gereken sayfayı okumuş ve rahleyi yerine koymuştum. Tam mescitten çıkmak üzereydim ki yüreğindeki hüznü yüzünden belli olan orta yaşlarda bir adam yanıma geldi ve kulağıma eğilerek kısık bir sesle, "Hocam, onkoloji servisinde yatmakta olan bir kızım var ve çok hasta. Kanser, kızımın tüm organlarına sıçramış. Ne yapacağımı bilemiyorum. Bazen öyle bunalıyorum ki hastanenin son katına çıkıp kendimi boşluğa bırakmak istiyorum. Çok zor ve ağır bir imtihandayım. Lütfen, bana yardım et." dedi.

Duyduklarım karşısında çok etkilenmiştim. Soğukkanlılığımı ve sakinliğimi muhafaza etmeye çalıştım. Çünkü zor durumda olan biri vardı ve benden yardım istiyordu. Derhâl kendimi toparlayıp yüreği yanık o babayı teskin ve teselli etmeye başladım. Vücudunun her yanı yara

bere ve çıbanlarla dolu olan Hz. Eyüp'ün (a.s.) hayatından kesitler sunarak tüm bunlara rağmen onun, nasıl da azim, sabır ve tevekkülle Allah'a sığındığını anlatmaya çalıştım.

"Eyüp'ü de hatırla. Hani o Rabbine, 'Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisin.' diye niyaz etmişti." (Enbiya, 21/83.) ayet-i kerimesinde altı çizilen merhameti ve sabrı hatırlattım ve onun da Eyüp misali sabrederek Allah'a sığınması gerektiğini, kelimelerimi özenle seçerek ifade etmeye çalıştım. "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele." (Bakara, 2/155.) ayet-i kerimesinin müjdesine nail olabilmesi için de sabır ve tevekkül zırhına bürünmesi gerektiğini anlattım, yanık yürekli babaya.

Uzun uzun konuştuk, dertleştik, birbirimize teselli olduk, sıkıca kucaklaştık ve hasta kızının yattığı bölüme doğru yola çıktık. Odanın önüne vardığımızda aile bireylerinden bazılarını kapının önünde bekler bulduk. Yüzlerindeki donukluk ve

soğukluğu gördükçe âdeta dizlerimin bağı çözülüyordu. Odanın kapısında ve duvarlarında soğuk, hastalık, hüznün ve matem rüzgârları esiyordu. Ve bu durumdan etkilenmemek mümkün değildi.

Odaya girdiğimde çok yüksek olmayan bir sesle selam verdim ve hasta kızımızın yatağına doğru yavaş adımlarla ilerledim. Odanın tam ortasında, tüm hayallerini yatağına gömmüş ve dünyaya dair hiçbir umudu kalmamış gencecik bir kız yatıyordu. Beti benzi solmuş, gözlerinin altı morarmış, âdeta durgun bir deniz sessizliğinde gibiydi. Onu uzun uzun seyrettikten sonra hasta yatağının hemen yanı başındaki boş koltuğa oturdum. Yasin-i şerif, Ayetelkürsi, Fatiha, İhlas, Felak ve Nas surelerini okuduktan sonra içimden geldiği gibi ve uzun bir dua yaptım. Oda da bulunanlar da gönülden "âmin" dediler.

Şifa temennilerinde bulunduktan sonra hasta ziyaretinin kısa tutulması gerektiğini de hatırlatarak nazik bir dille müsaade istedim ve yanlarından ayrıldım. İkinci namazını eda etmek üzere mescide doğru giderken hasta kızın durumunu düşü-

nerek hastane duvarlarına uzun uzun bakıyordum. Bu duvarlar ne doğumlara, ne ölümlere, ne acılara, ne hüznünlere şahit olmuştur diye düşünüyordum

Hastanelerin soğuk duvarları... Bazen doğumhane önünde bekleyen baba adaylarına umut olurken bazen de anıızın yitirdiğı yavrusu için yüreğı yanan annelere dayanak olan duvarlar...

Buğulu camlar ardında yaşanan hüznlerin ve nemli bakışların nazargâhıdır hastane duvarları. Poliklinikler önünde bekleyen, servis koridorlarında koşuşturan ve sedye üzerinde meraklı bakışlarla derdine çare arayan insanların uğrak yeridir hastaneler. "Her nefis, ölümü tadacaktır..." (Ankebut, 29/57.) hakikatini hatırlatan ve ölümün, her zaman yanı başımızda olduğunu söyleyen yerlerdir.

Buz gibi duvarlara sırtını verirken insanlar, aslında hastane duvarlarına değil Allah'ın "Şâfi" adına dayanırlar. Bilerek ya da bilme-yerek... Hasılıkelam hüznün, umudun ve gözyaşının bazen yağmur olup yağdığı bazen de buharlaşıp gökyüzüne uçtuğı yerlerdir hastaneler.

Ben, bu duygu ve düşüncelerle yoluma devam ederken telefonum çaldı. Arayan, kanserli kızın babasıydı. Ağlamaklı sesiyle bana kızının vefat haberini veriyordu. Az önce gördüğüm ve başucunda da dua ve şifa temennilerinin

de bulunduğum soluksuz, hareketsiz ve bıçare yatan kızcağız, âdetâ bir melek olmuş ve uçup gidivermişti. Bir an duraksadım, sendeledim ve sonra dudaklarımdan tek

bir cümle dökülüverdi: "Onlar, başlarına bir musibet gelince 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aitez ve şüphesiz O'na döneceğiz.' derler." (Bakara, 2/156.) ■

BİR BAĞIMSIZLIK SANCAĞI İSTİKLAL CAMİİ

Büşra Nur GÜLER

İstanbul Üsküdar Kur'an Kursu Öğreticisi

İslam'ın Endonezya'ya Nüfuzu

Hint ve Pasifik Okyanusu'nu, Asya ile Avustralya kıtalarını kucaklayan, ekvatorun iki yanına serpilmiş yaklaşık on beş bin adadan oluşan, denizleri, yağmur ormanları, volkanları ve bataklıklarıyla dünyanın en büyük ada ülkesi Endonezya, verimli bitki örtüsü, zengin yeraltı kaynakları, ticaret ve deniz yol-

ları üzerindeki stratejik konumu ile tarihin gözdelerinden olmuştur. VII. yüzyılda Arap Yarımadası'ndan, İran'dan ve Hindistan'dan Nusantara'ya (Endonezya), XII. yüzyılda ise Sumatra kıyılarına gelen Müslüman tacirler İslam'ı bu bereketli topraklara taşımış, onun ticari, hukuki ve ahlaki ilkelerini yaşayarak göstermiştir. Şüphesiz bir disiplin olarak tasavvuf, böl-

genin İslamlaşma sürecini hızlandırmıştır. Coğrafi keşiflere kadar bölgede hâkim siyasi güç olarak Müslüman sultanlıklar nezdinde temsil edilen İslam, keşifleri takiben sömürgecilik yolunda Hint Okyanusu'na ilerleyen Portekizlilerin, İspanyolların ve Hollandalıların işgalleri, yoğun misyonerlik faaliyetleri ve baskılarına rağmen gücünü korumuştur: Söz gelimi,

1603 yılında Gowa hükümdarının Müslüman olmasıyla Sulavesi'nin güney bölgesi, 1844 yılında Balaang-Mongondu Krallığının son Hristiyan kralının Müslüman olmasıyla Selebes bölgesi topluca İslam'ı kabul etmiştir. İlgi çekicidir ki bölgedeki İslam devletlerinin hükümdarları bizzat Mekke'ye gidip hac farızasını ifa ettikten sonra sultan unvanına sahip olabilmış,

bazı bölgelerde müezzinler "Bilal" ya da "Bilal-i gayri Habeşi" olarak isimlendirilmiştir. Endonezya'nın İslam'a ve İslam tarihine sadakati sömürge döneminde de devam edecektir.

Hollanda sömürgesi

XVII. yüzyılda Hollanda'nın Hollanda Doğu Hindistan Şirketi adı altında özerk devlet statüsünde bölgeye nüfuzu yaklaşık 350 yıl sürmüş, bu

dönemde Endonezya halkını ayakta tutan en büyük gücü ve motivasyonu yine İslam olmuştur. Sömürge yönetimine, sömürgeciliği desteklemeyi hedefleyen idari reformlar ve misyonerlik faaliyetlerine karşı hoşnutsuzluğun Müslümanlarca devamlı surette canlı tutulması, ulema, sufiyye ve aristokratların öncülüğünde yürütülen mücadelenin daima İslami nitelik taşıması, İslam'ı, sömürge idarecilerinin gözünde temel bir siyasi problem hâline getirmiştir. Nitekim XX. yüzyılın başında Hollanda aleyhtarlığında uzlaşan İslami ve seküler teşekküllerin etkilerinin kısa zamanda geniş halk kitlelerine ulaşması, idarenin baskıcı politikasını beraberinde getirmiştir. Sömürgeci kurtuluşun ortak zeminini bağımsızlık ve milliyetçilik ideolojisinde arayan Ahmed Sukarno'nun siyasi mücadelesi bu sebeple hapisle sonuçlanmış, 1942'de Endonezya'nın Japonya tarafından işgali ise Sukarno'nun tahliyesiyle yeni bir dönemi başlatmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin Japonlar vasıtasıyla kazanılabileceğine inanan Sukarno, milliyetçi liderlerden Muhammed Hatta ile birlikte 17 Ağustos 1945'te Cakarta'da Endonezya'nın bağımsızlığını ilan ederek ülkenin ilk devlet başkanı olmuştur. (Syed Muhammad Naquib al-Attas, "Endonezya", DİA, XI, 194-197; İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya", DİA, XI, 197-203; "Ahmed Sukarno", DİA, XXXVII, 478-479; A. Nurhalim Jamjuri, Endonezya'nın İslamlaşma Süreci, s. 123-140.)

Bir bağımsızlık sancağı

Sukarno'nun İslamcılık, Marksizm ve milliyetçilik ideolojilerini birleştirmeyi hedefleyen siyasi mücadelesine rağmen, ülkesini bölgesel bir güç olarak konumlandırılmasını hızlandırma arzusunda aracı modernizm olmuştur. Bağımsızlık ilanını takiben ülkenin altyapı stratejisini açıklarken Endonezyalıların vizyonunu belirleyecek, Endonezya'yı dünyaya tanıtacak ve kabul ettirecek, meydan okuyucu bir mimari söylemi benimseyen Sukarno, modern mimariyi Endonezya'nın yeni yüzünü inşaada, dinî ve

millî ufkunu biçimlendirmede anlamlı ve ikonik bir araç olarak görmüştür: "Çok muhteşem olan İstanbul, Lahor, Delhi ve Mısır'daki camilerden çok daha büyük, çünkü bizim milletimiz büyük!" sözleriyle ilan ettiği cami inşasına yön verecek en uygun planın tespiti için açılan tasarım yarışmasını Mimar Silaban kazanmış, inşaat mühendisliği ve mimarlık alanında eğitimini tamamlayan Sukarno, caminin inşa komitesine kendisini teknik amir olarak atamıştır.

İstiklal Camii, Sukarno'nun işareti üzerine başkent Cakarta'da, merkezinde Ulusal Anıt'ın olduğu Merdeka Meydanı'nın yanı başında, devlet başkanının resmî ikametgâhı olan Merdeka Sarayı'nın odağında, Tjiliwung Nehri'ne bağlanan kanalın ortasında, Cakarta Katedrali'nin tam karşısında dokuz hektarlık bir alan üzerine inşa edilmiştir. Cami, millî kimlik tanımının ayrılmaz parçası olan İslam'ı temsille Cakarta Katedrali'ni gölgeleyerek, katedralin sembolik önemini yerinden ederek ülkedeki dini ve dinî

üstünlüğü simgelediği yorumlarına sebep olsa da bu kararın Sukarno'nun dinî çeşitliliğe yaptığı vurgunun ve bağlılığın bir tezahürü olduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Nitekim katedral ile camiyi birbirine bağlayan, "bir dayanışma sembolü" olarak tanımlanan tünel de bu tezahürün bir yansıması olmalıdır.

İstiklal Camii

Geleneksel Endonezya üslubu yerine modern mimariyi benimseyen Endonezyalı protestan bir Hristiyan olan Mimar Friedrich Silaban, caminin tasarımına 1953 yılında başlamıştır. 1950'lerde Avrupa'da ortaya çıkan, estetik ayrıntı ve tezyin ile temayüz etmiş geleneksel mimariye karşı basit görünümlü, sert hatlara sahip, ucuz ve verimli, işlevsel, blok özellikli betonarme yapılarla tanımlanan Brütalist mimari akımı Silaban'ın tasarımında etkili olmuş, Sukarno'nun tam da işaret ettiği gibi, "... betondan yapılmış, depreme ve zamanın erozyonuna dayanıklı" yapı 1961'de inşa sürecine girmiştir. Bol yağış, aşırı nem ve sıcaklığın hâkim olduğu muson ikliminde yapının dayanıklılığı sıralı sütunlardan oluşan duvar sistemi ile sağlanmıştır. Sütunların aralarındaki boşluklar tamamı Almanya'dan ithal edilen altıgen paslanmaz çelik fikstürlerle doldurulmuş, bu tasarımla kısmen petek görünümlü estetik bir görüntü sağlanmıştır. Yine bu boşluklarla caminin hava ile temasının kesilmeyecek sirkülasyonu sürekli hâle getirilmiş, yağmur suyunun

içeri girmesi engellenmiş, güneş ışığı ise iç mekân aydınlatmasında etkin kılınmıştır. Dış cephenin sade tasarımı iç mekânda da sürdürülmüş, beyaz mermerlere vuran çelik gölgeleri yeşil, turuncu ve sarı yansımalar aydınlatmıştır.

Mimarın sunduğu ilk planda caminin kubbesiz, düz bir çatı ile örtülen tasarımı, kubbenin bir cami için ayrılmaz unsur olduğu itirazıyla reddedilmiş, kubbe eklenmesiyle plan yenilenmiştir. Ayakkabısız girilen avluda, harime geçişi sağlayan 8 metre çapındaki kubbe göze çarpar. Kubbenin çap ölçüsü bağımsızlığın ilan edildiği Ağustos ayını, gün ışığının etkisiyle kimi zaman zümrüt yeşili, kimi zaman parlak sarı yansımalarla ihtişamı artan, harimin üzerindeki kubbeyi yüklenen 12 dev çelik sütun Hz. Peygamber'in

doğum günü olan Rebiulevvel'in 12. gününü, bu yarım küre kubbenin 45 metrelik çap ölçüsü ise bağımsızlık yılı 1945'i temsil eder. Caminin müstemilatındaki havuz, suyu 45 metre fışkırtan fıskiyelelere sahiptir. Caminin silindir biçiminde tek bir minareye sahip olması Allah'ın birliğini, 66.66 metre uzunluğunda olması halk arasında yaygın bir söylem olan Kur'an-ı Kerim'deki ayet sayısını, minarenin ucunu belirleyen 30 metre uzunluğundaki metal yapı 30 cüzü, caminin 5 katı İslam'ın 5 şartını sembolize eder. Merkezinde kelime-i tevhidin olduğu, mermer oyma tezyinli mihrab ve minber oldukça sade olup iç cephede sülüs hatla yazılmış Kur'an ayetleri ve hadis-i şerifler göze çarpar. (Natalie Koch vd, "Mosques as monuments: an inter-Asian perspective on

monumentality and religious landscapes", s. 194-195; Aden Achmaduddin Kamil, "Estetika Kaligrafi Arab Masjid Istiqlal", s. 1-4.)

Caminin inşası 17 yılda tamamlanmış ve 1978 yılında Müslümanların hizmetine açılmıştır. İbadet mahalli olmanın yanı sıra eğitim merkezi, konferans ve sergi salonu olarak da kullanılan camide yaklaşık 200.000 kişi aynı anda ibadet edebilmektedir. Şehirde okuma kültürünün geliştirilmesi, kitap fuarlarının düzenlenmesi, güncel problemlerin tartışıldığı bir mecca oluşturması maksadıyla müstemilata eklenen İstiklal Camii Kütüphanesi, kitaplar, süreli ve dijital yayınlar koleksiyonuna ev sahipliğiyle başkentin dinî ve sosyal hayatının yanı sıra kültürel hayatının da nabzını tutmaktadır.

İstiklal Camii, her ne kadar İslam'ın bölgeye nüfuz ettiği dönemde Hinduizm ve Budizm etkiliyse ve yüzyıllara dayalı yoğun misyonerlik faaliyetleriyle ülkede Hristiyanlık desteklenmişse de bugün yüzde 87 oranıyla dünyanın Müslüman nüfusu en yoğun ülkesi olan Endonezya'nın bağımsızlık mücadelesinde en büyük motivasyon oluşturan İslam'ın simgesi olarak başkentin sembolik kalbine yerleştirilmiştir. İstiklal Camii hâlen bağımsızlık sancağını, adında taşıyarak Endonezyalı Müslümanlara tarihi, İslam'ın bu coğrafyada neşvünemasını ve mücadelesini hatırlatmaya devam etmektedir. ■

KITAPLIK

YUNUS EMRE

| Nagihan AYDIN

*"Ben gelmedim dava için,
benim işim sevi için
Dost'un evi gönüllerdir,
gönüller yapmağa geldim..."*

Islam kültüründe yetişmiş, ölümsüz eserleriyle ve insanlara aktardığı evrensel değerleriyle XIII. yüzyıldan bu yana Anadolu'da rayihası eksilmeyen şefkat ve merhametin medeniyeti, gönül köprümüz Yunus Emre...

Yunus Emre'yi, asırlar öncesinden günümüze kadar gelen insanlığı kucaklayan çağrısına kulak verip sözüyle, duruşuyla, düşüncesiyle kültür ve medeniyetimizde bıraktığı silinmez izlerle, günümüzde eksikliği duyulan değerleriyle hatırlamaya ne dersiniz?

Diyanet İşleri Başkanlığı ta-

rafından basımı yapılan "Yunus Emre" adlı kitap birbirinden değerli başlıklardan oluşuyor.

"Yunus Emre Hayatı ve Edebî Şahsiyeti" adlı yazıda, Prof. Dr. Şahin Köktürk, Yunus Emre'nin doğumu, menkıbevi hayatı ve edebî şahsiyetiyle ilgili bilgiler sunuyor. Ayrıca Yunus Emre'nin edebî şahsiyetini yücelten yaşadığı devrin zorlukları ve böyle bir dönemde dünyanın mutluluğundan ziyade manevi arayışta olan insanlara umut aşılamasından bahsediyor.

Kitapta, Yunus Emre'nin evrensel nitelikte olan düşüncesine yer verilirken insan sevgisi, hoşgörüsü, varlık düşüncesi gibi onun şahsına ait belirleyici yönleri titizlikle okuyucuya sunuluyor.

Yunus Emre'nin birçok şiirinde ölümle yüzleşme temasının olması, modernizmle gelen ego gibi tehlikeli durumlardan ve modern insan üzerindeki tezahürlerinden bahseden Prof. Dr. Nevzat Tarhan, "Modernizm Kıscacında Mentör Yunus" adlı yazısında ayrıca hümanizmin egoyu beslediğine değiniyor.

Prof. Dr. Nurullah Çetin ise Yunus Emre'nin hümanist olmadığına; onun insanı, Allah'ın bir sanat eseri olarak sevdiğine vurgu yapıyor.

Divanı incelendiğinde 592 yerde "ışk/aşk" sözcüğünü kullandığı görülen Yunus Emre, yine ışk ile en fazla od/ateş sözcüğünü ilişkilendiriyor. Pervane felsefesinde "ol ve öl" yani "ölmeden önce ölmeyi", yaşarken hakikati kavramayı işaret eden bu düşüncesini divanından örnek metinlerle sunan Doç. Dr. Ümral Deveci, "Yunus Emre'de Işk Oduna Yanmak" adlı yazısında Yunus Emre'nin "Işka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz / Pervane gibi oda yananayan âşık mıdır?" dizeleriyle sesleniyor.

Sonsuzluğa açılan kapı olan ölümün Yunus Emre'deki karşılığından, onun musikiye etkilerinden ve ahlak muallimi olarak görülmesine vesile olan Risaletü'n-Nushiyye adlı eserinden de seçkiler sunulan kitap, Yunus Emre'nin nesilden nesle aktarılmasında teveccühe layık bir anlatımla siz değerli okuyucularımızın istifadesine sunulmuştur. ■

BİR SAHAF BİN DÜNYA

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380
POL: DİKEY (V)
SEMBOL: 27.500
FEC: $\frac{3}{4}$

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422
POL: YATAY (H)
SEMBOL: 30.000
FEC: $\frac{3}{4}$

JSD YAYIN

yeni

Pazar

14.30

DIYANET TV

@ diyanettv
diyanettv

diyanettv
diyanettv

Dig土耳其 - 68. kanal

tv8 - 49. kanal

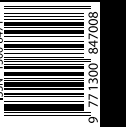
Canal+ - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV* - 133. kanal

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. ...”

(Âl-i İmran, 3/159.)

FİYATI: 10 TL